

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Redaktionen af Östgöta Korresponden, Linköping
Från Förläggarne

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1874.

16:e Årg.

3:e & 4:e häft.

Innehåll:

	Sid.
24. Från pietismen till en friare tro. Af <i>E. M. Rappe</i>	145.
25. Mäster Plut. Af <i>C. R. Söding</i>	156.
26. Konsten i hemmet. Af <i>Jacob Falke</i>	160.
27. Troldgjöllet. Af <i>M. Thoresen</i>	185.
28. Är Riksdagens anslag till elementarskolor för flickor användbart? 195.	
29. Litterärhistoriska målsmän i våra dagar. Af <i>A. W. A.</i>	201.
30. I slutet af September. Poem efter Petofi. Öfvers. Af <i>L. v. K.</i> 211.	
31. Balders-myten. Efter anteckningar vid O. Arvesens föreläsningar 212.	
32. Barnlitteratur. II. Af <i>J. R.</i>	218.
33. Konsten i hemmet. Af <i>Jacob Falke</i>	219.
34. Bref till hemmet från en i Brasilien bosatt ung svenska. II.	243.
35. Slöjdnyheter	250.
36. Förklaring af mönstren	255.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

24. Från pietismen till en friare tro.

Dansk Protestantisme ved S. Kierkegaard. N. F. S. Grundtvig og R. Nielsen.
Foredrag af F. Jungersen. Kjöbenhavn 1873.

Vi meddela under denna öfverskrift, i form af bref till en vän, en märklig anmälan af ett danskt arbete. Arten och innehållet af sjelfva arbetet får i det följande tillräcklig belysning; det är endast anmälan vi här velat beledsaga med några ord. Den är märklig, icke såsom ett allmängiltigt omdöme öfver en litterär produkt, utan såsom uttrycket af en djup personlig lifserfarenhet, såsom en öppen sjelfbekännelse af en, efter frid och frihet trängtande ande, hvilken genom det nämnda arbetet funnit hvad den sökt. Uppammad i pietismen, men blott till hälften tillfredsställd af dess ensidiga trosuppfattning, har brefskrifverskan brutit sig fri derur och i de Grundtvigska åsigterna vunnit en klarare och friare ståndpunkt. Men äfven här lurade faror. Huru dessa faror genom Jungersens tolkning af den nyare danska protestantismens ledande grunddrag, och särskildt af personlighetsbegreppet enligt Rasmus Nielsen, afvärjdes, skildras i brevet på ett fängslande sätt.

Måhända finnes det ingenting mera lärorikt än en sådan ärlig sjelfbikt af en friboren ande, som i trots af fördomars och menniskomeningars band och den egna svaghetens motstånd bryter sig fram lika godt på hvad väg och genom hvad medel till ett äkta personligt lif, ett sådant, om hvilket Paulus talar då han säger: "Jag lefver, dock icke nu jag, utan Kristus lefver i mig." Ett stycke af en sådan sjelfbekännelse framlades för den svenska allmänheten förlidet år i P. Wikners skrift: "Tankar och frågor inför Menniskones Son" (se Emund Gammals förträffliga anmälan häraf i Tidskriften, förra årgången 3:e häftet). Ett annat dylikt föreligger här i E. Rappes bref. Det synes väl som skulle den genomförda teologiskt-spekulativa afhandlingen af en utmärkt författare och ett anspråklöst bref från en för allmänheten nästan okänd personlighet ega få eller inga jemförelsepunkter, och dock skulle det ej vara svårt att uppleta rätt många sådana. Här kunna vi blott flygtigt antyda ett par, en likhet och en olikhet: *likheten* i det rent menskliga behovet att återfinna ett förloradt jag, i sanningens frihet, i försoningens frid;

olikheten i den manliga och qvinliga andens sätt att söka och lösa denna sin uppgift. Då Wikner, äfven med bästa vilja att vara ortodox, stannar vid en sjelfständig, blott på den egna öfvertygelsen grundad uppfattning af kristendomens lifsfråga, har E. Rappe, efter ett likartadt försök att finna sig till rätta i pietismens tvångströja, afkastat densamma, men ej för att i sjelfständig spekulation formulera och inför förnuftet försvara sin tro, utan för att mottaga eller i sitt innersta väsen upptaga den trosuppfattning och det kristendomens personlighetsbegrepp, som i Grundtvigs och Rasmus Nielsens skrifter funnit sitt uttryck. I hvad mån denna skiljaktighet är uttryck af den skapartanke, som ligger till grund för "das ewig Weibliche", eller en af uppfostran och yttre förhållanden framkallad afvikelse derifrån, torde ej vara lätt att afgöra; men såsom ett för tiden oförnekligt faktum är den af vigt att framhålla och betänka.

Som ett fragment af en rent personlig lifserfarenhet tro vi för öfrigt att det nedanstående brevet har sin största betydelse. Utan att för egen del hafva mottagit ett så djupt intryck af Grundtvigs religiösa uppfattning, tro vi dock att densamma sådan den i Jungersens arbete framträder, kan för mången, som ej utan tysta förbehåll förmår omfatta ortodoxiens läror, blifva — likasom Wikners uppfattning inom andra, mera lärda kretsar — en räddare.

I alla händelser äro så väl den anmälda boken som anmälares bref betydelsefulla företeelser, som vi med dessa ord velat anbefalla till läsarens synnerliga uppmärksamhet.

Red:n.

I Maj 1874.

Kära Vän!

Utan tvifvel mins du hurusom jag vid vårt senaste sammanträffande i Stockholm varmt lofordade en liten bok, som då ännu låg under pressen, men nu sett dagen, under det egendommiga namnet: *Dansk Protestantisme ved S. Kierkegaard, N. F. S. Grundtvig og R. Nielsen*. Nu ligger den framför mig, läst om och om igen, med alltjemt förnyad och stegrad glädje och tillfredsställelse. Jag hörde, såsom du vet, dessa föredrag sista sommaren under ettl äraremöte på Marielysts folkhögskola och sent skall jag glömma det gripande intryck de gjorde på de flesta af åhörarne, och icke minst på mig personligen. Jag vet icke om Du känner till dessa s. k. läraremöten, som hvarje sommar efter "Pigeskolens" slut hållas i de flesta danska folkhögskolor, i ändamål att bereda före-

trädesvis lärare och lärarinnor tillfälle att höra föredrag öfver hvarjehanda ämnen, på samma gång som de blifva en uppfriskelse genom samlif och utbyte. Jag är helt visst icke ensam om att bland läraremöten prisa det nu ifrågavarande såsom ett af första ordningen. Svenskar, norrman och danskar, friskolelärare och folkskolelärare, venstermän och "förenade" venstermän, lärda och olärda möttes der i endrägt och glädje; fri yttranderätt och fördragsamhet gingo hand i hand. Den frisinnade hofsamhet, som är utmärkande för föreståndaren Hr G., styrkte och upprätthöll den enhet i hufvudsak, som är den lugna klara underströmmen under all brokighet i bisak derute i Danmark. Det bästa samlif och det angenämaste hemlif voro, tack vare vårt värdfolk, bakgrunden till bland annat de föredrag, om hvilka jag talade med dig sista hösten och hvilka nu bjudas till en vidare krets i *Dansk Protestantisme*. Författaren, Kandidat F. Jungersen, var mig sedan flere år bekant såsom en både from och kunskapsrik man, och senast hade åtskilligt af hans penna varit synligt i tidskriften *For Idé og Virkelighed*, hvilket blifvit varmt lofordadt af Professor Nielsen. Något egentligt personligt intryck hade jag dock ej fått af honom, utom vid ett enda tillfälle, då jag hörde honom tala sakkunnigt och varmt om Gustaf Adolf och hans betydelse för Norden. Det föredraget förvärfvade honom en liten vrå af oförgänglig vänskap i mitt hjerta, ty jag var hemsjuk den gången och hans ord föllo såsom vårregnet på den torra jorden. Utan några *bestämde* förhoppningar emotsågos emellertid de utlofvade föredragen; men du skulle hafva sett hvilken makt orden utöfvade på åhörarne, en makt större och större för hvarje dag. Det var sanningens, den hela, fulla sanningens makt. Jungersens föredrag voro, och äro i sin skriftliga omklädnad fortfarande, ett ord i sinom tid, icke blott såsom hvarje godt ord kan sägas vara detta, utan såsom en den mest helgjutna framställning af en djup och full lifsuppfattning, ett tillfredsställande svar på hjertats djupa och så oändligt granntyckta frågor efter *sanning*, sanning för detta och det tillkommande lifvet. Det kan naturligtvis icke vara och är ej heller min mening att man först i denna lilla bok skulle finna sanningen. Nej, vare det långt ifrån mig att vilja förneka, eller ens i ringaste mån misskänna det goda vi fått och alltjemt få i detta afseende, vare sig från det ena eller andra hållet, än genom ett sanningens redskap, än genom ett annat, lika visst som i vår egen lifserfarenhet, för så vidt som vi lefva på fullt allvar och således kunna ega någon sådan er-

farenhet. Men det är säkert att aldrig har en så helgjuten framställning deraf mött mig som i dessa föredrag. Ack, allt är så splittradt på denna jorden, så bragt i disharmoni, ja, höljdt i dunkel. Och helt visst gäller detta icke minst om de stora lifs-sanningarna, hvilka vi innefatta under namnet *sanning*. Den är så sönderplockad och finnes af det sanningssökande hjertat ofta i så små smulor att det svårligen deraf kan få något helt. Den ene ser en sida, den andre en annan och så uppkommer ensidigheten med dess skefheter och utväxter, till hinder och skada för det inre och yttre lifvet. Det är hos oss här i Sverige nästan till öfverdrift taladt och skrifvet mot ensidigheten, men icke dessmindre stå vi upp öfver öronen i ensidighet och det icke blott i pietismens ensidighet, det vanliga målet för nutidens härskri, utan i ortodoxiens, rationalismens, vetenskaplighetens o. s. v. i det oändliga.

Det kan synas dristigt att räkna alla dessa områden till sanningens rike, då likväl så mycket osannt, ja, sanningsfiendligt gömmer sig deri. Men, månne icke detta sista just kommer af den ensidiga uppfattningen af något, som dock i sig sjelft var af sanningen. Man stannar under sitt sökande efter sanning vid en mer eller mindre väsendtlig sådan, förser sig så på denna att man förbiser allt utanför densamma; man blir efter den första hänförelsens tid doktrinär och svänger polemikens vapen mot allt och alla. Lifvet stannar i växten, eller med andra ord hjertats och andens djupa frågor domna bort i lärosatser, lifvets kamp förvandlas till förkättrande af hvarje olika tänkande, alltsammans blir en karrikatyr i ensidighet, ehuru ursprungligen en länk i sanningens gyllene kedja. Att den stora "sanningen till salighet", som pietismen omfattat, ehuru med förbiseende af väsendtliga lifsprinciper i sjelfva *tillagnelsen*, samt deraf att *hela människolifvets förnyelse*, icke blott en fridfull död och en salig evighet, är kristendomens mål, att denna sanning framför andra är en sådan gyllene länk, det är solklart; men ensidigheten, det ofvannämnda förbiseendet vållar icke destomindre att de förut antydda menliga följderna icke uteblifva samt att pietismen hvarken varit, är eller någonsin blifver den förnyande lifskraft, som kristendomen är ämnad att blifva i menskligheten, utan tvärtom i detta afseende är "ett salt utan sälta", en "tjenare, som gräfvit ner sitt pund", i stället att "ockra dermed tills husbonden kommer". Ack att pietisterna ville vakna till medvetande om sin uppgift i detta fall

och allvarligt taga sin Herres ok och börda på sig! De hafva hjertelag dertill.

Väl kunna vi ock vidare förstå att det för ett sanningsälskande sinne kan blifva viktigt att ifrå för den af fäderna öfverlemnade lärans bibehållande i renhet, och ortodoxi i det *väsentliga* blir naturligtvis en lifssak för hvar och en, som vill vandra *Guds* väg, icke menniskomeningarnes; likaså att å en annan sida man vill häfda tankens och forskningens frihet samt förkasta det förnuftstridiga, dogmtyranniet och bokstafsslafveriet, som genom ensidighet blir ortodoxiens karrikatyr. Men blir död bokstafstro och auktoritetsslafveri rättrogenhetens och renlärighetens vrångbild i ensidighet, så blir andlöshet och hjertlöshet rationalismens och vetenskaplighetens.

Dock, icke blott af och i ensidighet löper lifvet fara att missförstås, hindras, försinkas, göras ofruktbart och dö ut. Äfven från en annan sida hotas det. De stora lifssynernas män, som af Gud äro kallade att öfverskåda hela lifvets område, icke blott ett eller annat stycke deraf, samt för oss frambära sanningen i dess helhet och rätta sammanhang, de äro sanningens, *Guds* profeter och siare i *menskligheten*. Men det går oss småfolk ofta med dem och deras syner, liksom alpvandraren. Den rymd vi föras in uti blir oss för hög och stor, vi svindla och förlora fotfästet, förlora oss sjelfva i — syner. Man tjasas af sanningens makt, fantasien ser dess himmelska klarhet i bländande glans och hjertat slår dubbla slag i oändlig hänförelse. Så långt är allt godt och i sin ordning; ja, beklaga må vi den, som aldrig upplefver denna sanningens hänförelse, utan går sin nyktra väg fram, orörd och orubbad af alla slags andens och hjertats syner. Måne det icke är brist i synorganerna som gör att man kan se i solen, utan att bländas, brist i den inre synförmågan att sanningens himmelska syner aldrig bringa en ur jernvigten? Jag tror det helt visst och vare det långt ifrån mig att i någon mån vilja nedsätta fantasiens och känslans hänförelse såsom oberättigad. Men, det gäller att icke *stanna* i fantasiens syner och känslans svallning eller med andra ord sätta det personliga lifvet deruti. Detta händer dock understundom med de store sanningsapostlarnes efterföljare. De stanna i synernas berusning och känslans famnande af dessa syner samt förlora sig sjelfva, sitt andliga lif och växt, ja, hela sin uppgift i *mensklighetens* stora lifsutveckling. De lefva väl, ty hjertat slår, men i feber, de handla, verka, men i yrsel. Det ser ungdomsfriskt ut för den

ytlige betraktaren, men är i sig sjelf en sjukdom, en osanning, vida skiljd från sanningens djupa, lifskraftiga, alltid sig förnyande hänförelse! — Man lefver i det förra fallet på andras bekostnad, i fantasi och känsla, i det senare deremot lefver man i sjelfständig personlig tillegnelse af sanningens svar på hjertats och andens djupa frågor, icke såsom ett rus, utan såsom lifsnäring, bepröfvad, sund, närande spis för det personliga lifvet, i den mån, och hvarken mer eller mindre, som detta hungrande sträcker sig derefter samt därför också till verklig utveckling deraf. Fantasien målar väl i strålgång och hjertat glöder äfven här, ja, kanske med en långt varmare och djupare, fast ej så blossande låga, men *andens* öfverbevisning och *viljans* fria, lugna val är det personligt bestämmande, är styrmannen, som leder farkosten in i sanningens trygga hamn. Frukten liknar trädet. Berusningslifvet medför en verksamhet i sjelfvalda företag på olika områden, nyckfull, oregelbunden, planlös, men sjelfsäker, anspråksfull, pockande och dömande. Det sunda personlighetslifvet i sanningen deremot sitter med Maria vid sin Herres fötter i tro och bön, söker allvarligt sin uppgift, pröfvar och väger den på sanningens våg samt utför den hängifvet, trofast och ödmjukt. Berusningslifvets stora fara i tidens längd är å ena sidan att kastas fram och tillbaka af människomeningarnes vindkast, tjusadt af föregifvet genialiska hugskott, utan att kunna se gränsen emellan sanningens och lögnens områden, ty det är icke öfvadt uti att "pröfva andarne och behålla det godt är". Å andra sidan löper det fara att dö bort i inre tomhet med eller utan prägel, med eller utan namn efter en föregifven anförare. Det är icke eller behöfver åtminstone icke vara denne anförares fel att ett sådant apspel uppföres bland eftertrupperna, istället för allvarlig lifsutveckling och kamp i sanningens tjenst. Nej, orsaken ligger utan tvifvel hos dem sjelfve och består i brist på personlig kraft eller sanningskärlek. För att verkligt nå från den ena klarheten till den andra i sanningens rike gäller det att älska, åtrå och söka "den kostliga perlan" framför allt annat, att kunna gifva *allt* för dess ernående. Kan eller vill man icke detta, så vinner man icke sanningens kostliga perla, man nöjer sig med en oäkta perla. Af allt sorgligt är detta det mest sorgliga. Man hade alla betingelser för ett sannt, helt och efter Guds eviga råd förnyadt människolif, men sviker sig sjelf och sin uppgift; Guds tempel på jorden får "en lefvande sten" mindre.

Icke sannt, vår tids stora hufvudsakliga stöttestenar äro å ena sidan det småsinta sysslandet i ensidighet, å den andra berusning och deraf följande missuppfattning af de store männen. Med innerlig tacksamhet tycker jag mig dock, tack vare de föreliggande föredragens hjälp, se att all sannings Gud skickat oss ett kraftigt botemedel mot det onda just i och genom de män, hvilkas namn pryda titelbladet på den ifrågavarande boken. Deras lifsarbete är en gudomlig treklang i sanningens tjenst. De blefvo samarbetare på lifvets område, om ock endast i Guds tanke medvetet, för dem sjelfva fördoldt. S. Kierkegaard och R. Nielsen hafva i förhållande till Grundtvig den stora uppgiften att fullständiga intrycket, verkan och frukten af dennes arbete för samtid och efterverld, men hvar och en på sitt alldeles sjelfständiga område. Författaren till *Dansk Protestantisme* har i sin egen erfarenhet upplefvat behovet af denna hjälp och funnit den uti samklang mellan de tre ifrågavarande män, som väl må kallas nordens ypperste i vår tid och som äro äkta söner af nordens ande, hvilken med dem till målsmän väl kan sägas hafva gjort ett kämpasteg på lifsutvecklingens vädjobana, ett kämpasteg, som den allena är mäktig. — Hvad författaren vunnit räcker han oss nu uti sin bok och väl må vi lyckönska oss till en sådan tolk, som för oss tyder de stora rösterna. Det är icke allom gifvet att taga emot dem i första hand. I personlig lifserfarenhet har han emottagit dem och såsom en hjälp för lifvet vänta dessa föredrag att emottagas af sina läsare. — Det är af vigt att se dem från denna synpunkt, ty hvad än deras värde, nogsam er-kändt af de mest kompetenta domare, må vara i andra afseenden, så uppväges detta dock vida af det lifsgagn vi kunna hafva deraf, i det de sprida ljus öfver personligheten och dess stora lifsfrågor.

Ja, käraste vän, jag har sjelf erfarit detta och tvekar icke att låta dig få en konturteckning af min lifsutveckling under de senare åren i ändamål att dermed förklara den betydelse de ifrågavarande föredragen haft för mig samt kunna få för många, derom är intet tvifvel. — Jag vet det, du ansåg mig vara pietist för icke så många år tillbaka och du hade rätt så till vida att jag i pietismen sökte den frid mitt hjerta begärde, om ock förgäfves. — Jag fann det väsendtligt goda den har att gifva, men förblef otillfredsställd till följd af dess förut antydda ensidighet och bar med tungt hjerta på de obesvarade frågorna. Då kom jag, drifven uteslutande af skolintressen, till Danmark, lärde känna Grundtvig och hela den Grundtvigska lifsuppfattningen så

i meniskt som kristligt hånseende, och fick med detsamma alldeles oväntadt de fullt tillfredsställande svaren på mina årslånga lifsfrågor. Ack, huru blomstrade icke lifvet upp för mig i himmelsk vårglans! Det var icke, såsom jag i min okunnighet och fullkomliga ligkiltighet för hela saken tänkt, ännu ett slag partimeningar jag här fann, nej, det var den gamla apostoliska kristendomen, enkel och ren samt frigjord från dessa otaliga menisktliga tillägg, hvilka endast blanda bort hufvudsaken. Det var en kristendom, som fannade och förnyade hela människolifvet. Ja, den tiden och dess erfarenheter voro mera värda en alldeles särskild beskrifning, men jag får icke uppehålla mig dervid, utan går vidare.

En förbryllande erfarenhet väntade mig och det var då kandidat Jungersens föredrag blefvo mig till hjälp, ja, rentaf lifsräddning. Pietismen hade fördunklat personlighetsbegreppet för mig, "grundtvigianismen" öfverväldigade detsamma. "Grundtvigianismen" (om man nu för korthets skull vill begagna denna otillbörliga och oegentliga benämning), är, såsom hvar man vet, just en häfdare samt en lifgifvande och lifutvecklande vårsol för personlighetslifvet, men det är förut antydt att denne såväl som allt stort icke destomindre kan öfvermanna personlighetslifvet. Andligt försvagade personligheter och känslomenniskor äro företrädesvis utsatta för en sådan fara och det gäller att vara af sanningen, om man icke skall duka under därför, d. v. s. icke blott snubbla öfver stötestenen, utan blifva liggande. Hos mig var det väl mer personlighetsbegreppet än sjelfva personligheten, som blifvit försvagadt, och jag förstod mig icke sjelf, utan satte lifvet, mitt eget personliga lif i den hänförelse, som fyllde hela min varelse och gjorde mitt inre och yttre lif till idel vårprakt. Men känslornas svallning sagtade sig och efter någon tid stod jag der gent emot lifvets nog stränga kraf, utan synernas glans och hänförelsens glöd, med endast den lugna öfvertygelsen och den orubbliga viljan att fasthålla de så klart insedda lifssanningarna. Jag kan icke uttala huru sviken i mina förhoppningar, huru misströstande på mig sjelf jag var, ty jag menade att den personliga lifsgnistan vore utslocknad. Jag sökte förgäfvat antända den, men du vet att dylika fyrverkerier icke duga för mig. Personligheten hade fordom trängts undan i eftersträfvad men illa lyckad missaktning för allt meniskt; senare glömde den sig sjelf i hänförelse; den var nu färdig att kasta bort sig i sjelf-

misströstan. Det var en stor fara, men dock mindre än om sjelfantändningsarbetet lyckats.

Med en tyst förtviflan i hjertats djup sökte jag förgäfvets hjälp på både det ena och andra sättet. Då var det jag hörde kandidat Jungersens föredrag, hörde dem med lif och själ samt drack klarhet, hjälp och räddning derur. Ack ja, hvilken klarhet öfvergöt icke hela mitt föregående och närvarande lif, en klarhet med lifskraft och värma uti sig att skapa sommar och skördetid af föregående vinter och vår. Sent skall jag glömma med hvilken undran, ja, häpnad, jag hörde talaren i det andra föredraget tala så höga ord om menniskan, men ljus och glädje strömmade mer och mer till mitt hjerta genom hans ord, i det jag lärde se och känna menniskan, personligheten i dess innersta väsende med dess *konungsliga uppgift*, dess *konungsliga frihet* och med *viljan* till personlighetslifvets medelpunkt, till lifsprincip, *fri* och *sjelfansvarig*, visserligen fallen och syndfull samt derigenom vanmäktig på egen hand och med endast de naturliga hjälpmedlen att tillgå, men också återlöst och med kristendomens frälsande hjälp tillgänglig att i full *personlig frihet* söka och emottaga. Det hörda blef icke allenast till *klarhet* öfver personlighetslifvet, utan till en *befrielse*, ja, *uppståndelse till lif* för detsamma. Jag lärde att i anda och sanning säga, ja, jubla fram det lilla och likväl så betydelsefulla, men oändligt missbrukade ordet "*jag*", icke i sjelftillräcklighet, utan tvärtom i ett rätt och sannt sjelfmedvetande och just till följd deraf verkligt skuldmedvetande, men äfven i fribores tro.

Hvilken outsäglig vigt ligger det ej uppå att icke blott *vara* en personlighet, utan ock *finna* och *förstå* sig sjelf såsom en sådan med dess uppgift, ansvar o. s. v.

Först då komma de personliga krafterna till sin rätta utveckling, annars göra de lätt såsom de hämmade lifsafterna i en måhända stark kropp, de blifva genom onaturliga kastningar och utbrott sjukdomsämnena, desto farligare, ju kraftigare de voro i sig sjelfva. Rätt förstådda och använda blifva deremot personlighetens krafter till ett alltmer handlingskraftigt lif så i inre som yttre måtto, ifrån det största till det minsta, ifrån det personliga förhållandet till Gud, intill den ringaste af de dagliga uppgifterna. Bibeln visar oss på hvarje blad huru kristendoms-lifvet i personligheten icke blott är detta passiva att "låta sig draga", att "drivas", att "törsta såsom en torr jord", att "vara fattad", utan ock detta, som uttryckes i den förlorade sonens ord:

"jag vet hvad jag vill göra, jag vill o. s. v.." *Hjertat och anden, känslan och viljan*, se der faktorerna för personlighetslivet och af dessa är det förra den passiva, den senare den aktiva och såsom sådan *egentliga* lifsprincipen.

Att häfda och kasta ljus öfver personlighetslivet var utan tvifvel *S. Kierkegaards* stora uppgift och han har derigenom blifvit en ovärderlig medarbetare till den alltomfattande lifsutveckling, hvars af Gud korade redskap Grundtvig var. Du förstår nog af hvad jag förut sagt, att min mening icke är det någon lucka i detta afseende skulle förefinnas i Grundtvigs uppfattning och framställning. Nej, visserligen icke. Men personlighetslivet är ju en så öfvermåttan vigtig sak att dess belysning väl behöfver och förtjenar att vara *uppgift* för en sådan mans hela lif som Kierkegaard. Han har derigenom förlänat nödigt eftertryck åt en väsendtlig del af Grundtvigs framställning samt förebyggt missuppfattning och missbruk.

Sedan kandidat Jungersen i det andra föredraget på helt och hållet sjelfständig grund i klara drag tecknat personlighetens innersta väsende samt betonat vigten af att finna sig sjelf, blifva sig sjelf och visat kristendomen vara det enda tillfyllestgörande medlet dertill, skildrar han i tredje föredraget på ett gripande sätt personlighetens undergång utan denna hjälp. Derpå hänvisar han till de naturliga hjälpmedlen att finna sig sjelf, nämligen vårt folks historia, myther och modersmål, men återgår i det sjette föredraget till kristendomen, såsom den enda, redan för det *timliga* lifvet, *frälsande* kraften för personlighetslivet och framställer i öfverensstämmelse med det redan i första föredraget såsom inledning så mästerligt antydda, denna, nämligen kristendomen, såsom ett helt och hållet personligt "innerlighetsspörgsmål", på hvilket ingen vetenskap kan eller skall svara, utan endast Gud sjelf i personlig lifsmeddelelse. *S. Kierkegaard* i hela sin psykologiska frihet och skärpa mötte här, men sjelfständigt uppfattad och tolkad samt med full klarhet deröfver att Kierkegaard endast kan ställa *frågan*, icke gifva *svaret*. Huru Grundtvig lärt oss finna detta svar i Ordet och Sakramenterna framhålles derpå i förträffligt sammanhang med det föregående, uti det sjunde föredraget, men detta vill jag helst icke vidröra med några antydningar af innehållet, jag är rädd att i ringaste mån störa intrycket deraf, då, såsom jag hoppas, du snart sjelf läser både detta och hela den ypperliga boken.

Men ännu ett tredje namn möter oss på titelbladet, ett namn, vördadt och äradt redan i samtiden, nämligen *R. Nielsen*. Min svaga penna förmår icke teckna denne man i hans säkert för alla tider betydelsefulla arbete, att på en gång skilja och försona tro och vetande samt rädda oss undan det ömsesidiga tyranniserandet dem emellan, äfvensom undan den deraf uppkommande skuggrädslan för vetenskapen, en rädsla, som till och med hos "grundtvigianer", dessa den menckliga kulturens friborne bärare, kan spåras i icke små kretsar och som innebär en ljusskygghet, ja, en misstro till sanningen, hvilken är både skamlig och skadlig. En sådan skygghet och misstro var för Grundtvig, sjelf en framstående vetenskapsman, alldeles främmande, och det är just ett utmärkande drag i hela hans lifsuppfattning att se det såsom de kristnas speciella uppgift att föra den menckliga utvecklingen framåt i alla afseenden. Den andelösa vetenskapligheten och sanningsfiendtliga kulturen hade visserligen i honom den oförvägnaste fiende, men just i den äkta vetenskapens och kulturens intresse. En missuppfattning ligger dock här nära till hands för hvar och en samt har visat sig i betänklig grad äfven i Danmark. Men *Rasmus Nielsen* kommer och bringar klarhet i saken samt rödjer väg på vetenskapens område för den kristna arbetareskaran, att den utan fruktan må taga upp sin kallelse der. I de tre sista föredragen var och är det en efterskörd af hans arbete, som bjudes oss, dock, såsom förut, intet eftersägande, utan i det hela författarens egendomlighet och friskhet. Han lär oss i det åttonde föredraget rätt förstå begreppet af en *sann* kultur, med *Kristus* såsom förebild, allt i lefvande sammanhang med det föregående och med den kristna personlighetsprincipen följdriktigt genomförd.

Vidare fullföljes uppdragandet af gränslinien emellan *tro* och *vetande* och deras ömsesidiga frihet förfäktas på samma gång som det kraftigt betonas att intet fiendtligt finnes dem emellan, utan att vetenskapen tvärtom *bevisar* alla *förutsättningar* för den kristna tron, blott icke sjelfva trossanningarna, som måste vara obundna, också af vetenskaplig nödvändighet för frihetens skull. Tron är således icke *förnuftstridig*, men kan i personligt fritt val svinga sig upp till det *öfvernaturliga*, till *Gud* sjelf och träda i förhållande till Honom, hvilket förhållande, *troförhållandet*, således är betingelsen för undrets "*Aandsvirkelighed*" som andelösheten hånar, men som för den troende anden är en verklighet. Författaren går in i fritänkarnes läger med högburen panna och slår dem

med sanningens, den sanna tankens vapen; han går in i vetenskapens gömma och drager fram det sanna med fränkskiljande af det osanna och visar att kristendomen ingenting har att befara, samt att vi således utan fruktan kunna och skola upptaga kulturen och dess utveckling just i vår egenskap af kristna.

Jag har nu påpekat några få hufvuddrag af bokens innehåll, men endast för att med detsamma antyda densammans läsvärdhet i dess helhet. Den har redan i och utom Danmark väckt uppseende. Må den ock i Sverige få rätt många läsare och vänner, ja, blifva en hjälp till klarhet öfver lifvets stora frågor, ett svar fullt af lif, kraft och glädje!

Kära vän, vi äro lyckliga som lefva i en tid, då så mycket verkligt godt lefves, säges och skrives och då vi kunna taga emot den högsta af alla lifssanningar, *kristendomen*, såsom "ett *ljuflikt* ok och en *lätt börda*" i ordens djupa, fulla bemärkelse.

Med sann vänskap

E. M. Rappe.

25. Mäster Plut *).

"Vivre avec des hommes simples & grossiers, etudier leur mœurs, leur style, leur génie, c'est un avantage dont personne n'est jaloux, & un genre d'érudition où l'on n'ambitionne pas de se distinguer." *Bergier.*

Med vida mera skäl och sanning skulle ifrågavarande man kunna säga hvad Jean Jacques sade om *sin* födelse: "ce fut mon premier malheur". Den inträffade i Februari 1812. Föräldrarna voro ett välbergadt bondfolk, som ruinerades af en i hela orten då bekant nämndeman, lika rik som elak. Modren blef, till följd deraf, vansinnig under de två sista åren af sitt lif, och dog då P. var omkring 9 à 10 år gammal. Fadren afled omkring fyra

Till Redaktionen af "Tidskrift för hemmet".

*) Den af Eder önskade skizz öfver lappskräddaren And. Magnus Anderson "Plut" följer härnedan, jemte min innerliga tacksamhet och erkännande af den hjertliga välvilja som föraledt Eder begäran; anhållande dessutom, att dessa mina ord likaledes må blifva offentliggjorda uti Eder ärade Tidskrift.

Westervik i maj 1874.

C. E. Södling.

år derefter, på grund af både fysisk och moralisk misshandel af omnämnda rika bonde — *hvars alla barn likväl nu lefva uti yttersta armod, hos några förenadt med vanära!*

Vid 11 års ålder kom P. i skraddarelära. Han hade högeligen varit tillgifven sin mor, som sjöng många visor, dem han ock lärde. Sedermera tillöktes antalet; han kunde ej lefva utan att sjunga, och blef efter hand allmänt bekant såsom vissångare.

Aderton år gammal träffade honom en händelse, som i sina följder ännu är förnimbar. Under en ordvexling med sin mästare, öfverföll honom denne plötsligt — sax i hand och spetsen riktad mot P:s bröst, som erhöll ett ganska farligt sår. Om icke P:s redan då utbildade vighet och styrka möjliggjort att rycka mordvapnet ur angriparens händer, så hade han varit förlorad. Såväl inflytandet af förskräckelsen som ock hotet att bli lagförd och komma på fästning, för öfvervåld å husbonde, ehuru blott sjelfförsvaret framkallade vansinne. Af en äldre bror fördes P. till en *klok gubbe*, ehuru hans besvärjelser ingenting förmådde.

Det verkliga botemedlet fanns uti sången:

”Jag vill sjunga mitt hjerta till ro”,

hvilket ock P. gjorde. Han grät och sjöng, sjöng och grät under loppet af tvänne år — vanligen ensam, oftast uti villande skogen. Tårefloderna bortförde småningom vansinnet, ehuru det — i sin grund medfödt — aldrig fullkomligt upphört, utan återkommer vissa tider, ibland under form af religionsgrubbel och tvifvel om Guds nåd. P., utan att vara pietist, är en flitig kyrkogångare, och kan ej lefva detta förutan.

Småningom lyfte hans ande sina vingar, och P. blef hvad han förut varit: en glädjens härold, som genom sina sångpolskor ”stack ut” mången speleman. Hyllad af jäntorna, fruktades han af drängarne, ”så skraddare han än var”, för sin vighet och styrka, hvilken likväl aldrig användes annat än i brottande. Ännu är gubben icke att leka med, trots de 62 åren!

Stackars P.! under mellantiden af ett, två à tre år återkom hans sjukdom. Då infunno sig ”vänner” att ta i förvar hans sparda styfrar, men utan att någonsin lemna dem åter. Fastän han på detta sätt var och förblef fattig, så felades icke jäntor som lade an på den muntre skraddaren. Men han förblef oberörd af Amors pilar, för ”qual i val” till 1830. Vid hemgåendet från kyrkan fick han se en ”utsocknes” jänta, i hvilken han blef betagen; men som han gick och *menade* en tid bortåt, utan att

säga någonting, så kom en annan skräddare och knep hjertungen. Detta bekom honom så illa att han åter anfölls af sinnessjukdomen, och omkring halftannat år förgick under oförmåga både till arbete och — sång.

Får så höra att hans lycklige rival låg dödssjuk i lungdot, under det hustrun och ett barn ledo nöd. P. fattar då mod — går dit och tillbjuder sig att arbeta för familjens underhåll; han fick ju derunder *se* den han ännu höll lika kär. Omkring ett halft år derefter dör mannen, och på sotsängen anbefaller han P. att taga enkan till hustru och tillika blifva beskyddare för barnet. Allt detta skedde ock i laga tid. — Efter ungefär 7 års äktenskap blir han enkling, samt förlorar tillika alla sina barn, stjufbarnet inberäknadt.

Han är sedan 13 à 14 år åter gift, ehuru alla barnen äfven af detta äktenskap äro döda. Likt indianhöfdingen *Logan* kan han säga: "det flyter icke mitt blod i någon lefvande varelse, hvem skulle väl då sörja mig?"

P. har sörjt förlusten af tänder och röst, ty för 5 à 6 år sedan måste han upphöra att "sjonge på lekstugor", och visorna hade ock nästan upphört att ljuda. Det säger sig nästan sjelft, att en person af P:s disposition är bekant med *Bachus*. Egentligen tar han emot bjudning för sin sång, fastän han icke gerna bjuder någon; men detta slags bjudningar har han lofvat att aldrig mera emottaga. — Att han icke är någon slösare, bevisas derigenom, att han för 3 $\frac{1}{2}$ år sedan (för första gången i sitt lif) fick ett arf efter brodern, uppgående till omkring 130 rdr, hvilken summa står på sparbanken. Först under detta år har han uttagit 10 rdr.

Efter att förf. af dessa rader för omkring två år sedan först lärde känna P., har han åter börjat "sjonge op sej", särdeles under slutet af förra samt innevarande år. I början trodde *han* (en vanlig sak bland folket!) och i all synnerhet gumman, att "didriktöarn" endast "gjorde schåser mä'en". *Nu* vet han länge att så icke är, och... "vi röka vapnet båda". Hans minne och tonsinne arbeta med honom hejdlöst, så att han deraf ofta väckes om nätterna. Så fort han i sitt minne fått fram en ny "torn" (melodi) så kommer han till mig, och är nästen barnaglad öfver att icke längre behöfva "kånke på'en" som han sjelf säger. För detta ändamål kom han, under våren, ifrån ett $\frac{3}{4}$ mil aflägsset ställe intill staden. — Ännu så sent som efter min uti "Dagens Nyheter" skrifna notis, har han "levererat" ytterligare 5 nya, ganska värderika melodier.

Det skulle väcka jmförelsevis ringa förundran om hvarje hans "torn" ginge i vanlig dur eller moll. Nu, deremot, gå öfver halfva antalet på vår sköna folkmusiks 6 olika fundamentalskalor — den 7:de, s. k. frygiska, som nu väl är utdöd, har han icke sjungit. — Redan *en enda* af dessa melodier skulle en vanlig amatör anse såsom en börda att bära i minnet.

Med dessa sånger förvandlar han sitt eländiga boningsnäste till ett palats. Se och hör honom då han sjunger! han är alltid *inne* uti och intresserad af innehållet, och glömmer allt, utom sången. På min uppmaning infunno sig några af h. v. musikaliska sällskaps mest framstående medlemmar, hvaribland må nämnas Telegraf-Direktören och Riddaren Kallstenius, Fil. D:r Åbom och Stadsorganisten Anderzon, inför hvilka han sjöng omkring 30 af sina visor, då de derunder läste min uppteckning. Allmän förvåning och belåtenhet. Dessa herrar kunna ock intyga att P. sjunger sin doriska tonform rent uti ena visan — derefter en annan i modern dur; sedan en i moll o. s. v., utan att deraf förvillas.

Hans "metod" ha förtjensten att vara både gammal och äkta. Han sjunger så som våra asiatiska urfäder sjöngo för 3 å 4,000 år sedan, och så som våra stamförvandter derstädes sjunga än i dag: pressad hufvudröst, hvars luftström går upp i gommen och ut i näsan. Med detta sångsätt kunna en mängd prydnader utföras, hvilka, hos en bildad sångare, fordra långa studier.

Det torde förtjena anmärkas, att mästern P. aldrig gjort försök att sjelf dikta, hvarken "orl eller torn"; icke desto mindre är han ett *i sin väg* musikaliskt fenomen, hvars like sent lärers finnas. "Detta är detta" som intresserat mig, och troligen kommer att intressera många — så vill man hoppas! Hans lefnads olyckor och fattigdom deremot hafva endast betydelse såsom partiella *orsaker*. Men vi kunna i honom se, och derigenom föreställa oss, våra förfäders rikedom i sång och saga!

Om sig sjelf kan P. med allt skäl säga: "I am I, however I was begot" (Shakespeare) i hvad angår hans musikaliska egenskaper. Om än fröet till dessa legat i hans natur, så har han likväl genom sina öden "fått sitta emellan" vid deras utbildning och egendomliga riktning.

Mätte välviljan bereda honom ett trefligare hem för hans återstående dagar, och som han tusenfaldigt återbetalar genom sina efterlemnade toner! *)

*) Vi hoppas att i ett följande häfte kunna meddela några af mästern Pluts sköna melodier, samt en bild af honom sjelf, och mottaga under tiden med nöje insända gåfvor till den gamle.

26. Konsten i hemmet

af

JACOB FALKE.

Öfversättning.

2. Bostaden under medeltiden.

Då vi vid den historiska framställningen af vårt ämne öfvergå från antiken till medeltiden, från den grekisk-romerska till den kristen-germanska världen, så taga vi dervid icke ett steg framåt, utan, liksom på så många andra kulturområden, flere steg till baka. Under antiken lärde vi känna en bostad af ett eget, men högst fulländadt slag, smyckad med alla en mångsidig, högt utbildad handverksskicklighets intagande egenskaper, finhet i dekoreringen och öfriga företräden, sådana som de endast kunnat framkallas af en genom århundraden stegrad civilisation hos rikt begåfvade folkslag, af en den ädlaste smak och en den mest fulländade, på det ideala rigtad konst. Denna civilisation, denna konst, som dessutom redan voro på väg att enligt historiens allmänna lag falla samman, störtades emellertid öfver ända af ständigt på nytt tillströmmande barbariska folkslag, hvilka helt och hållet utrotade dem, åtminstone i de trakter, dit vi nu vända oss. Vi befinna oss sålunda i början af ett nytt kulturtidevarf, af en ny konststil, hvilken, med den låga ståndpunkt hvarpå den allmänna bildningen befann sig, ej ens var i stånd att begagna sig af den gamla världens konstnärliga qvarlåtenskap. Vi komma derjemte till andra trakter och ett annat klimat, der tilltagande köld, snö och regn, gjorde det nödvändigt att bostaden erhöll såväl annan form som annan inredning. Under det att greker och romare vid inredandet af sina bostäder företrädesvis måste taga hänsyn till att skydda sig mot sommarens hetta och solens strålar samt att skaffa sig svalka medelst små ljusöppningar, marmor- och stengolf, så betraktade nordens invånare deremot solen såsom lif- och glädjebbringare, och

alla deras bemödanden gingo ut på att skydda sig mot den ruskiga väderleken, stormen och vinterkölden.

Det finnes dock än flere olikheter. Vi hafva sett hurusom under den grekisk-romerska forntiden samma princip vidhölls i afseende å bostadens indelning och anordning, trots alla de många olikheter som föranleddes och framkallades af skilnad i förmögenhetsvilkor, samhällsställning, byggnadsplatsens form och beskaffenhet eller af konstnärliga anledningar. Vi finna alltid den kringbygda gården, den mer eller mindre öppna salen i midten, samt de öfriga täckta lägenheterna eller rummen rundt omkring denna med sina dörrar och fönster utåt densamma. En sådan gemensam, alla olikheter i blomständigheterna beherskande plan för det hela, en sådan enhet i anläggningen saknas helt och hållet i den nordiska bostaden under medeltiden. Snarare kan man, om man betraktar olika folkslag, olika samhällsklasser, fursten, riddaren och borgaren, städerna och landsbygden, följa flera olika plananläggningar, hvilka från barbariska förhållanden utvecklades och fullkomnades under medeltidens århundraden. Annorlunda utbildade sig det engelska boningshuset än det i de tyska städerna, annorlunda köpmanshuset i de nordiska sjöstäderna än den sydtyske yrkesidkarens eller patricierns i de fria riksstäderna, annorlunda det furstliga palatset eller fursteborgen än riddarens klippnäste i bergstrakterna eller hans landtgård på slättbygden, för att icke tala om den frie bondens bostad, dit konsten icke nådde.

Saknar sålunda bostaden under medeltiden en dylik enhet i anläggningen, som väsentligen skulle underlätta en skildring af densamma, så saknas derjemte äfven enhet i konststilen, ty det är två eller rättare tre tidevarf eller stilar, som vi hafva att genomgå, den romanska, den götiska och dertill såsom den äldsta, den merovingiska och karolingiska tiden. Vid denna senare behöfva vi dock ej lägga mycken vikt, dels emedan kändedomen om mera fulländade och utvecklade konstförhållanden är af större betydelse för vårt ändamål än om sådana som blott äro på väg att

utvecklas eller som aldrig blifvit fulländade, dels ock emedan konsten öfver hufvud taget ännu icke hade mycket att säga i hemmet under början af medeltiden. I viss mån, om vi nemligen anställa en jmförelse med antiken, gäller detta äfven om den romanska tiden, ja till och med om början af den götiska tiden; det är påfallande, huru mycket prakt, färg, dyrbara tyg, guld och ädelstenar, som användes att pryda personerna sjelfva, deras kläder, rustningar och hästar, samt huru litet deraf, som kom bostaden till godo. Bostaden under medeltiden lemnar sålunda mycket öfrigt att önska så väl i afseende å konst som trefnad; icke destomindre är den för oss af stor betydelse, och det ej endast därför att man nu för tiden på många håll i den ser idealet, utan emedan den utgör utgångspunkten för våra nuvarande förhållanden, emedan den sjelfständigt utbildat sig på vår mark, i vårt klimat, med våra, om ock på den tiden mindre utvecklade föreställningssätt om lifvet, familjen och samhället.

Den olikhet i plananläggningen, som nyss påpekades, behöfver dervid icke göra oss så mycket bekymmer, då det ju här företrädesvis är fråga om anordningen inomhus. Det är dock ett alltför nära sammanhang dem emellan, för att man helt och hållet skulle kunna förbise byggnadens utveckling, rummens betydelse och indelning. Vi måste därför åt dessa förhållanden egna några ord, hvarvid vi likväl dels endast kunna taga hänsyn till de samhällsklasser, för hvilka någon konst då för tiden verkligen kom i fråga, dels företrädesvis komma att påpeka det som de olika plananläggningarna hade gemensamt.

Hvad som framförallt är gemensamt för alla de högre samhällsklasserna under medeltiden, är den stora salen, som i många afseenden liknade romarnes atrium, men aldrig var öppen, aldrig liknade en gård, utan alltid utgjorde ett slutet, helt och hållet täckt rum. Salen var medelpunkten för det ridderliga lifvet, det var der, som länsherren församlade sina vasaller omkring sig, som han mottog deras hyllning, som han gaf fester och gästabud för dem. Salen är därför ett oundgängligt vilkor för feodaladelns hela handel och vandel, växer i vigt samtidigt med den,

når äfven på samma gång höjden af utveckling, men sjunker också på samma gång som adeln ner till en obetydlighet, till en förstuga, till en uppehållsort för de väntande tjenarne. Dess förhållande till de öfriga rummen — förutsatt att det fanns flera sådana, ty för adeln i allmänhet, för den simple riddaren eller adelsmannen på landet var salen under en lång tid allt i allom, uppehållsort om dagen och sofrum om natten för så väl familjen som tjänstefolket, — dess förhållande till boningsrummen är det-samma som förhållandet mellan samhället och familjen: så länge salen var af vigt och betydelse, stod samhället öfver familjen, när dess betydelse minskades och upphörde, så betecknade det familjens och familjelifvets seger.

På förhållandet mellan salen och boningsrummen beror äfven olikheten i byggnadsplanen. Enligt planen för de gammal-germanska feodala herresätena, utgjorde hvarje rum, som var afsedt för ett särskildt ändamål, jemväl en särskild, sjelfständig byggnad. Salen låg i midten, större, prydligare och något högre än de andra byggnaderna; på sidorna om densamma, men skild från den, låg ett rum eller en byggnad, som utgjorde bostad och sofrum för hustrun, mannen och barnen, vidare en, som var afsedd för den qvinliga tjänstepersonalen, under det att det krigiska följet om nätterna herbergerades i salen; en byggnad utgjorde stall, en annan kök, det hela omgafs af vall och graf med en port, från hvilken vägen förde rakt på ingången till salen. Sådana voro de mero-vingiske frankernes gårdar, sådana Karl den Stores borgar, sådana angelsachsernes herresäten, som vi känna tillräckligt genom afbildningar i gamla angelsachsiska manuskript, för att kuuna, med tillhjälp af berättelserna, göra oss en klar föreställning om dem.

Nästa led i utvecklingen betecknar på samma gång ett framsteg i arkitektoniskt afsende, som ett framsteg i kultur, i sociala förhållanden. De särskilda husen, isynnerhet det som var afsedt för qvinnorna, sattes i förbindelse med salen, och just derigenom kom qvinnan med i männens samqväm, kom att deltaga i sällskapslifvet, hvars lifvande och förädlande medelpunkt hon blef

under riddareromantikens derpå följande tidehvarf. Den "behornade", såsom det heter i Beowulfsvisan, d. v. s. den med horn prydda dryckessalen hos angelsachserne, användes icke till några andra samqväm än männens gillen och fester.

Det sätt, hvarpå denna förbindelse byggnaderna emellan åstadkoms, var af två olika slag. Antingen flyttades de mindre byggnaderna intill salens väggar, så att qvinnornas rum alltid låg på ena sidan och på den andra antingen köket eller ladugården, då maten ännu oftast tillagades på härden i salen, och ett särskildt kök således endast ansågs behöfligt i mycket förnäma hus. Qvinnornas rum hade dörr- och fönsteröppning in åt salen, så att frun visste allt och kunde taga del i allt, som tilldrog sig der. När nu dessa tre eller fyra olika rum förenades under ett och samma tak, hvilket dock icke från början var nödvändigt, så var huset dermed i arkitektoniskt hänseende färdigt. Eller ock — och det är det andra sättet — lades frustugan ofvanpå salen, och dermed var ett viktigt steg taget till att uppföra hus af flere våningars höjd. Till en början egde förbindelsen med salen endast rum utvändigt medelst en utmed väggen gående trappa, men snart medelst en inre trappa, som i de följande krigiska tiderna vanligtvis leddes genom de tjocka murarne.

Den vidare utvecklingen, kanske till och med uppkomsten af detta senare slags byggnader, försiggick hufvudsakligen under inflytande af norrmanderne, som ju för öfrigt från konsthistorien äro kände såsom djerfve och framåtgående byggmästare. Hvert hän de vände sina plundringståg och infall eller hvarest de slog sig ner som eröfrare, blefvo befästningar nödvändiga, dels för dem sjelfva mot de underkufvade, dels för dem, som angreppen gällde. De stora feodalherrarnes hus och gårdar blefvo nu fästningar, som under oroliga tider tjenade till uppehållsort åt länsherrens hela följe, till hvilket deras försvar var anförtrodt. Det var dervid, som sagdt, det andra slaget af byggnader, som låg till grund, emedan utrymmet som skulle försvaras då blef så litet som möjligt. Utaf salen och det deröfver liggande boningsrummet blef ett väldigt torn, som kallades "donjon", med mycket

tjocka murar, som snart reste sig till tre och längre fram till och med till fyra våningars höjd. Hvarje våning utgjorde blott ett enda rum, men våningarnes bestämmelse ändrades. Salen förlades i första våningen, men hade sin ingång fortfarande utifrån, och denna kunde i farliga tider eller vid belägringar spärras. Bottenvåningen blef förrådsrum och var endast tillgänglig uppfån. Vasallerne bodde och sofvo i salen, i hvars tjocka murar nischer och gångar voro inhuggna bredvid skottgluggarne för att upptaga sängarne. Den andra våningen var familjens rum, under det att den tredje uppläts åt barnen, tjenarinnorna och deras sysslor.

Sådan var i sin grundform de normandiske baronernes borg, men under loppet af tolfte århundradet fick den genom den romanska byggnadsstilens utveckling äfvensom genom den mera praktfulla form det ridderliga lifvet tog, en rikare utbildning, särdeles i det inre. Det var ej nog med att den i stället för skottgluggar fick vackra, ofta kopplade bågfönster med den bekanta normandisk-romanska ornamenteringen äfvensom i det inre hvalfbågar för att uppbära takets större bredd, jemväl andra och viktigare förändringar vidtogos. Första våningen blef krigsfolkets bostad, och salen i egenskap af praktrum, såsom stället för länsherrens mottagningar och samqväm, förlades i andra våningen och smyckades så konstrikt som möjligt. Tredje och fjerde våningarna förblefvo familjens, men de delades i flera olika rum, i öfverensstämmelse med de mera förfinade sederna, den tilltagande känslan för det passande och det ökade behovet af att utöfva gästfrihet. De båda hufvudbeståndsdelarne, salen och boningsrummen, förblefvo dock alltid skilda och bibehöllo sin ursprungliga betydelse. De fortforo dermed ännu under den götiska stilen då det krigiska följet förlades i en byggnad bredvid, tornet (donjon) fick tunnare murar samt blef det egentliga slottet, och båda dessa byggnader tillika med stall och ladugårdar omslötos af en med torn försedd mur, och allt tillsammans utgjorde borgen. Först sedan baronerne upphört att vara länserrar, sedan det kungliga hofvet dragit hela adeln till sig och alla de skilda hof-

hållningarna gått upp uti detsamma, förlorade salen såväl sin arkitektoniska som politiska och sociala betydelse.

I Tyskland gick utvecklingen väsentligen till på samma sätt, endast i sjelfva byggnadsplanen visa sig olikheter. Jemväl här var salen stället der läns herrarne utöfvade sin makt och der det ridderliga sällskapslifvet egde rum, och beherskade den alla de öfriga delarne af byggnadsplanen, men ju förnämre borgen var, desto mer bredde sig allt ut bredvid hvartannat, om också till någon del under ett och samma tak. Endast det knappa utrymmet på enstaka liggande klippor eller riddarens fattigdom kunde leda till tornartade borgar, hvilka dock aldrig kunde täfla i storlek med de franska och engelska, och jemväl i allmänhet först tillhöra en senare tid. Hvad som framkallade dem var mer bristen och behovet än en arkitektonisk princip; inredningen och bekvämligheten voro derfor också af den sorgligaste beskaffenhet. Ett enda stort rum, som låg öfver stallet och förrådsrummen, var på en gång sal och boningsrum för hela familjen, som der skulle laga mat, äta och sofva, och understundom måste det äfven tjena att tillfredsställa gästfrihetens kraf. Annorlunda var det på den furstliga borgen, på hvilken vi hafva ett storartadt och ganska väl bibehållet exempel från den romanska stilens tid, således från riddareväsendets mest lysande tidevarf, i "die Wartburg", de thüringske landtgreffvarnes residens. Hufvudbyggnaden, som trädde fram ur hela den öfriga anläggningen, innehöll framförallt en storartad sal, som antingen låg i första våningen eller vanligen, åtminstone i senare tider, på nedra bottnen, eller än senare — såsom sagorna ofta förtälja — så högt öfver marken att en stor öppen trappa ledde dit, på hvilken värden mottog förnämre gäster. Öfver salen eller också bredvid densamma lågo bonings- och gästtrummen, de senare väl äfven ibland i de kringpridda byggnader, som i och för ett eller annat af det krigiska eller fredliga lifvets behof inneslötos inom ringmuren. Under tolfte och trettonde århundradena, på de tider då sångartäflingarna, de stora tornerspelen och de af skaldekonsten förherrligade festerna blomstrade, till hvilka ej endast riddare och damer, utan äfven sångare, skaldar och

spelmän, resande konstnärer af alla slag begåfvo sig, måste ett sådant furstligt residens som "die Wartburg" vara inrättadt för hundratals gäster, om ock nattherberget lemnade åtskilligt öfrigt att önska. En gemensam princip för anläggningen af alla dessa lägenheter fanns emellertid ej; den med flit på klipphöjder utvalda markens beskaffenhet, behofvet, hänsynen till befästningarna voro i hufvudsak afgörande.

Än mindre kan man i städerna finna någon allt beherskande princip, isynnerhet som salen med dess betydelse der till en stor del bortföll. De anspråk, trefnaden och sällskapslifvet gjorde, och på hvilkas tillfredsställande man egentligen först började tänka under medeltidens senare århundraden, verkade här mindre än de anspråk, som framställes af yrket och göromålen, äfvensom utrymmets knapphet till följd af begränsningen inom stadsmurarne, som gjorde att husen drefvos upp i höjden. Affärerna måste hafva sin plats framtill åt gatan; der voro de öppna verkstäderna, i hvilka man kunde se in från gatan, der voro salubodarne, derinvid köpmännens stora varulager, hvilka ej sällan, såsom man ännu i dag kan se i de nordtyska sjöstäderna, intogo nästan största delen af huset och trängde bonings- och sofrummen långt i bakgrunden eller upp i höjden, så att de hängde som svalbon i det stora huset. Här inrymdes ännu icke någon plats för umgängeslifvet och lika så litet för konsten. Alla skråna, äfvensom patricierne eller familjerna, voro liksom i politiskt afseende så äfven i afseende å umgängeslifvet förenade i slutna sällskap och skattade åt gästfrihetens fordringar och nöjen i herbergena eller på värds-husen. Först under fjortonde och femtonde århundradena fick jemväl stadsborgarens hem en social och konstnärlig betydelse. Städerna hade kommit till makt och anseende, borgarne hade blifvit rike, patricierne, mer förmögne än landtadeln, tyckte sig vara lika gode som den och ville föra samma ridderliga lefnads-sätt. Då afskildes uti stadsborgarnes hus de rum, som icke endast afsågo yrket utan voro afsedda för beröringen med den yttre verlden, isynnerhet det sällskapliga umgänget, från dem, som endast voro egnade åt familjelifvets förtrolighet; då byggde patricierne

upp åt sig ståtliga palatslika hus, sådana som vi ännu till någon del finna dem i de gamla riksstäderna, hus med stora salar och tillräckligt många boningsrum, hvilka de smyckade vida rikare och inredde mycket trefligare än riddarne dittills kunnat göra det på sina borgar.

Ty trots det lysande ridderliga följet, trots festerna och gästbuden, trots männens, qvinnornas och betjeningens praktfulla dräkter, trots de rymliga salarne och de väldiga i en fullt utbildad till och med yppig arkitektonisk stil uppförda byggnaderna, får man dock icke tänka sig vistelsen på dessa borgar, de stora så väl som de små, någonting mindre än angenäm, inredningen någonting mindre än treflig eller prydnader och husgeråd synnerligen konstnärliga. Vi vilja ej ens tala om salen hos angelsachserne eller andra tyska folkstammar på en tid, då kämparne sofvo på samma bänkar, på hvilka de nyss förut druckit och festat, och då man, när det var kallt, satt omkring en eld, som brann midt på golfvet och i brist på spis fyllde hela rummet med rök, till dess den trängde sig ut genom tillfälliga hål i taket, de små fönsteröppningarna eller dörrarne. Guldstickade väfnader på väggarne, mest af italiensk eller byzantinsk härkomst — och det väl endast i sällsynta fall — länsherrens gyllne högsäte i groft arbete, kanske äfven några guld- och silfverkärl, dels ärfda, dels af eget arbete, var väl det enda som gaf dessa salar någon glans, med undantag af klädedrägterna. Här och der funnos äfven, isynnerhet vid de kungliga hofven, enstaka antika föremål, en förgyld bronsstol, i form af en fällstol med lejonhufvuden på stöden, från senromerska tiden, hvilken nu fick tjena till tron, eller ett bord af silfver med hvarjehanda arbete på eller äfven dryckeskärl af silfver och guld. Allt detta värderades dock mera för det ämne, hvaraf det var gjordt, än för den konst, som var nedlagd derpå och förekom antingen enstaka eller tillsammans med andra föremål uti rum, i hvilkas möjliga prydnad man hvarken kunde spåra något afsigtligt eller någon skicklighet. I det alldeles ofärdiga, från det råaste sig frigörande tillstånd, hvaruti konstbildningen befann sig, och då den hade att på en gång kämpa med tekniken

och insigten hos allmänheten, kunde man visserligen ingalunda räkna på en genomförd harmoni.

Några århundraden senare, vid tiden för den romanska konststilen, hvars egendomlighet just bestod i en synnerligen rik, liflig och fantastisk ornamentering, måste visserligen ett stort framsteg hafva tagits. En mängd furstar och herrar hade under korstågen lärt känna den nya arabisk-saracenska konsten, de orientaliska palatsens prakt, de dyrbara drägternas, vapnens och husgerådets glans, och vid sin återkomst kunde de ej längre nöja sig med sina öde gemak, kala väggar och obeqväma husgeråd. Genuesare, venetianare och andra sjöstäders handelsmän lagade dessutom att det icke blef omöjligt att erhålla österlandets egna praktfulla alster. Men det varma klimatet, den solbelysta himmeln kunde icke tagas med, och det gjorde att man, trots framsteget, trots den uppväknade böjelsen för att gifva bostaden en rikare, konstnärlig inredning, likväl icke kunde åstadkomma någon fullständig trefnad. Sålunda framkallade hemlifvet icke någon verklig tillfredsställelse, och tallösa äro skaldernes klagomål öfver vinterns omildhet och hårdhet, hvarigenom all glädje förstöres och menniskorna tvingas att spärra in sig inom de kalla, öde, mörka murarne. Då vi känna borgen och dess inredning kunna vi fatta, hvilket jubel alla skulle uppstämman, när våren kom och släppte ut de inspärrade samt släppte in värme och solsken i bostäderna, och uppfylde allas bröst med en lycksalig känsla.

Till ett dylikt otrefligt förhållande bidrog i främsta rummet fönstrens otillfredsställande beskaffenhet, som på ett dubbelt oangenämt sätt gjorde sig bemärkt på de högt liggande borgarne, som icke voro skyddade för några vindar, utan utsatta för ett ständigt drag. Vi föreställa oss dessa riddarsalar, äfvensom ej mindre fruntimrens förtroliga rum, sådana som vi ännu i dag kunna få se dem på restaurerade borgar eller i moderna borgartade byggnader, med djupa bågfenster och brokiga glasmålningar, som gifva rummets inre en poetisk, brokig, skiftande halfdager och redan i och med detsamma förläna det ett intagande behag. Sådana funnos emellertid ända till femtonde århundradet, således

under riddarväsendets hela blomstringstid och intill den nyare tiden, endast mycket sällan. Visserligen fanns i allmänhet glas i fönstren i de större kyrkorna och till och med i de rikare klostren, men deremot icke på slotten och i bostäderna, ehuru det kan synas underligt. Till och med skalderne, som några gånger utmåla kungliga prinsessors rum med glasfönster, omtala detsamma såsom något utomordentligt. Ofta hade man endast träluckor för fönsteröppningarna, hvilka, när de voro tillslutna, på en gång utstängde ljus och luft. I alla bättre bostäder voro träluckorna dock enligt regeln satta i förbindelse med något annat ämne, som åtminstone icke helt och hållet afstängde dagsljuset, antingen på det sätt att en del-af fönstret tillslöts med detsamma och den andra delen med träluckor, eller ock att detta ämne utgjorde ett inre och träluckorna ett yttre skydd. Detta ämne bestod i de flesta fall af tunnt lärft, öfverdraget med vax eller oljadt papper, eller också af raspade hornskifvor, så som väl ännu i dag brukas i stallyktor, men endast i ytterst sällsynta fall af genomskinligt marienglas, hvilket då liksom hornet bildade en af små bitar hopsatt skifva. Ett dylikt sätt att täcka fönsteröppningen var ännu under fjortonde århundradet det vanligaste, till och med i rikare tyska städer, som i afseende å bekvämlighet stodo framom borgarne. Först under femtonde århundradet blef det åtminstone i Tyskland så allmänt att hafva glas i fönstren att t. ex. i Nürnberg omkring år 1470 stadens embets- och tjenstemäns bostäder voro fullständigt försedda dermed, under det att glas ännu fattades i många rum på den kejsarliga borgen, hvilken visserligen var obodd och därför äfven vanvårdad. Vi måste dock antaga, att vid denna tid, vid medeltidens slut, alla de bättre och mera välmående klassernas hus, med undantag för några länder, hade glasfönster, liksom äfven borgarne, om ej deras egare, såsom väl ofta var händelsen, råkat på förfall och blifvit bönder. Dervid var glaset visserligen ej sällan brokigt och prydt med målningar, men oftare bestod det dock väl ännu af de små runda, i bly infattade, klumpiga, gröna rutorna.

Under sådana omständigheter skulle en god eldstad varit dubbelt önskvärd. Visserligen blef från och med tolfte århundradet bruket af spisar mera allmänt och fruntimrens rum förseddes i regeln dermed; också bidrogo spisarne, med den plastiska eller måleriska utsmyckning som kappan och gesimsen erhöilo, icke sällan väsentligt till rummets prydnad, isynnerhet som elden spred ett angenämt fladdrande sken som öfverstrålade alla föremål, men den värme, som utstrålade från kaminen, visade sig i de flesta fall vara otillräcklig. Isynnerhet var det förhållandet i de stora salarne, i hvilka vi ofta finna mer än en väldig spis, hvars skorstenspipa med sin kappa stod långt ut i rummet. Men ej ens det var alltid händelsen; många salar på stora slottlika herresäten bibehöllo ända in i sextonde århundradet den uppmurade eldstaden i midten med ett stort jernställ för att lägga de väldiga träkubbarne på. Sålunda talar det endast alltför tydligt, när vi i de gamla berättelserna läsa om huru hvarje ankommande, hvarje resande genast fördes till eldstaden, eller när vi på afbildningar, framställande det inre af rum, se invånarne så nära som möjligt intill spisen, framför hvilken vanligtvis står en soffa eller bänk. I tarfligare bostäder, der man ej höll så noga med ridderliga skick och seder, finna vi människorna ofta sittande barfota framför den i spisen eller på härden brinnande brasan.

Om sålunda trefnaden på borgen, ur flere viktiga synpunkter visar sig otillfredsställande så svarade ej heller alltid den konstnärliga utsmyckningen mot den bild, som sagorna och sångerna gifva oss eller som vi pläga göra upp för oss, i öfverensstämmelse med den rika utveckling arkitekturen såväl af den romanska som af den götiska stilen uppnådde under medeltiden och i öfverensstämmelse med riddarväsendets prisade herrlighet. Afbildningarna visa oss ännu in i en senare tid, och det ej blott uti tarfliga bostäder, väggarnes nakna murbruk, som ej ens var likformigt bestruket eller hade fått ett hyggligare utseende genom målning. Såväl ornamentala som figur-målningar förefunnos dock, hvartill kommo uthängda väfnader och träpanelningar, äfvensom man bemödade sig att gifva husgerådet en konstnärlig form i

tidens stil och i harmoni med arkitekturen. Såsom allmänt ömdöme om medeltidens utbildade konst måste man medgifva, att den i sin användning på bostadens utsmyckning i det hela taget följde rigtiga, i sjelfva saken liggande grundsatser och att det var först under gotikens senare tid som den urartade till öfverdrifter och fantastiska sirater.

Denna tillämpning af rigtiga grundsatser gäller äfven och isynnerhet om väggmålningarna, som visserligen företrädesvis förekommo i kyrkor och offentliga byggnader, der deras verkan förhöjdes af lysande, brokiga glasmålningar i fönstren, men ej heller saknades som prydnader i slottssalarne eller i enskildes boningar. Visserligen uppnådde måleriet under medeltiden på långt när ej samma höjd och fullkomlighet som under följande konstperioder, det stod långt efter i att teckna de menskliga gestalterna, i att modellera formerna, i att använda skuggor och dagrar, i att klart framställa uttryck, stämning och karakter, ja man kan säga att det i nästan alla dessa afseenden blef stående på en mycket låg ståndpunkt ända till början af femtonde århundradet. Men för väggdekorationer behöfdes icke heller en sådan konstnärlig fulländning; det erfordrades icke någre store konstnärer, utan endast skicklige handtverksmessige målare, som följde en riktig, ärfd och af dem sjelfve pröfvad tradition. Allmänheten kom dem till mötes med ett friskt kraftigt färgsinne, som med förkärlek gaf äfven plastiska bilder ett brokigt yttre och som under de tidigare århundradena före och under den romanska stilens tid äfven älskade att gifva träarbetet på möblerna brokiga färger, till dess denna slags prydnad under den senare gotiken helt och hållet trängdes undan af det utomordentligt rika träsnideriarbetet.

Före tolfte århundradet voro gulaktiga och bruna färgtoner i förening med hvitt och svart rådande såväl i de ornamentala som i figur-målningarna, så att verkan af det hela var enformig och dyster. Från den tiden inträdde emellertid ett bestämdt omslag, framkalladt lika mycket, som det tyckes, genom inflytande af hvad man hade sett i det färgrika österlandet, som genom glasmåleriets utveckling; bredvid den praktfulla, strålande verkan,

detta sistnämnda framkallade — hvilket naturligtvis mest märktes i kyrkorna — kunde en dyster eller endast matt färgton icke ega bestånd. För att ej stå efter, ej helt och hållet undanträngas, tog man guld med i dekorationen, hvilket åter föranledde upptagandet af de lifligaste färger, isynnerhet blått. På så sätt åstadkom man de rikaste dekorationer, isynnerhet i taken. Teckningen följde dervid den romanska stilens stora, svängda, bladlika arabesker, eller ock efterbildade den väfnadernas mönster, hvilka tillika med sjelfva väfnaderna till stor del kommit från Orienten, men i Italien och andra kristna länder undergått hvarjehanda förändringar, och äfven upptagit symboliska djurfigurer och andra kristna motiv. De uppfylde emellertid fullkomligt sitt ändamål, att nemligen betaga väggen den kala tomheten och att, i brist på annan dekoration, på ett lugnt och behagligt sätt göra den mera liflig för ögat. Medeltiden har därför också skapat talrika mönster af detta slag, som för sin skönhet och användbarhet ännu i dag ega sig för studium och efterbildning.

Mera sällan förekommo figurmålningar i boningsrummen, och det ej endast på grund af att skicklige konstnärer voro sällsynte utan äfven emedan de höga sängarne och skåpen samt i en senare tid träpanelningen lemnade föga lämpligt utrymme öfver. När sådana målningar likväl förekommo, upptogo de därför i allmänhet såsom friser den öfre delen af väggen närmast taket, under det att den nedre delen kläddes med ornamentala målningar, väfnader eller panelningar. Ofta sutto de dervid i två rader öfver hvarandra med smärre figurer och voro medelst en arkitektonisk infattning i form af bågställning afdelade till sjelfständiga taflor. Ämnena äro merendels hemtade från sagorna, från riddartidens episka skaldestycken, så hade t. ex. den rike Nikolaus Vintler låtit måla scener ur "Tristan och Isolde" på borgen Runkelstein i Tyrolen. Understundom äro scenerna jemväl af allegorisk art, hvilket man isynnerhet älskade under fjortonde och femtonde århundradena, ibland också genreartade, framställande lekar och fester, hemtade från den förnäma världens lif. Hvad utförandet angår, så var teckningen visserligen, i öfverensstämmelse med den ståndpunkt

hvarpå tidens konstnärliga bildning befann sig, i många afseenden bristfällig, men sjelfva målningen, som var hållen utan någon perspektivisk bakgrund med mera som illustrationer färglagda figurer, uppfylde såsom dekoration fullkomligt sitt ändamål.

Såsom redan nämnt, förekommo målningar äfven i rummens tak, hvilka antingen voro hvälfda eller ock utgjordes af en träkonstruktion. Enligt regeln voro de likväl i båda fallen endast ornamentala, under det att i de romanska kyrkorna, isynnerhet så länge dessa ännu hade platta trätak, hela raden af symboliska bilder utaf kristet innehåll framställes. I boningshusen förekommo i allmänhet trätak oftare än hvälfda tak, hvilka deremot voro vanligare i klostercellerna, i refektorierna och vidare i de offentliga salarne i hela den götiska stilens konstnärliga och rika formfulländning. I senare fallet anslöt färgbeläggningen sig till konstruktionen, betecknade gördelbågarne genom ett särskildt ornament och fylde kapporna med rika arabesker. Icke sällan förekom en efterbildning af stjernhimmeln med gyllne stjernor på blå botten, ett sätt att dekorera, som isynnerhet framkallats genom den kraftiga verkan det gjorde bredvid de målade fönstren och som äfven öfvergick från kyrkorna till bostäderna.

Taket i den gamla salen, så länge denna ännu utgjorde en sjelfständig byggnad, bestod helt enkelt af den öppna takresningen. Men när salen fick en vind ofvanpå, en öfre våning, blef dennas golf tak i det undra rummet, så att man nedifrån kunde se hela bjelklaget och fördjupningar eller kassetter uppstodo mellan bjelkarne. Der, hvarest man icke hade någon våning ofvanpå salen, kunde man ännu i en senare tid som tak bibehålla takresningen, som då äfven pryddes på hvarjehanda sätt och isynnerhet med färgbeläggning, eller ock lade man ett särskildt tak emellan af bjelkar och bräder och efterhärnade dervid ej sällan de hvälfda taken. Ett sådant exempel ännu från sextonde århundradet är tunnhvalfvet öfver stora rådhusalen i Nürnberg.

När icke takets träverk lemnades utan all prydnad och endast fick verka genom sin med tiden svartnade och tunga färg,

använde man i början af medeltiden målade prydnader oftare än plastiska, hvilka senare mera tillhöra den götiska stilen. Enligt regeln — och undantagen måste hafva varit ytterst sällsynta — voro dessa målningar rent ornamentala slutande sig efter de led och fält, som uppstodo genom bjelklagets konstruktion. Längre fram finna vi äfven bjelklaget beklädt med bräder äfvensom smala lister lagda öfver brädernas fogar. Ornamentet följde då i form af en arabesk utmed bräderna, eller ock betraktade man det hela såsom en enda yta och det pryddes derefter. Af detta senare slag finnes bibehållet från midten af fjortonde århundradet i kejsarsalen på borgen i Nürnberg ett tak, hvars midt intages af en väldig gul örn i svart fält, under det att på den öfriga delen arabesker följa utmed bräderna mellan listerna.

Träsnideriet i taken började med profileringen af bjelkarnes kanter, som derigenom betogos timmermansarbetets grofhet, eller ock försågos dessa kanter med ett lätt utskuret bladornament. Det mesta snidverk förekom dock ej här, utan på de stöd och konsoler, på hvilka bjelkarnes ändar hvilade. Dessa erhöilo ofta en rik och mycket vexlande form, pryddes till och med ofta med figurer, t. ex. englar som höllo vapensköldar, eller andra figurer för samma ändamål, hvarvid då äfven vapnen och sköldhållarne målades i sina rätta färger. Som bekant utbildade gotiken dessa tak på ett mycket konstfullt sätt och gaf dem sedan i arf åt det sextonde århundradet, som väsentligen förändrade dem och äfven använde figurmålningar.

I jmförelse med taket fick golfvet i medeltidens bostäder endast högst sällan en mera konstnärlig fulländning. I bottenvåningen bestod marken vanligtvis af den stampade leran, som var så glättad som möjligt samt om vintern för kölden belagd med halm och om sommaren för att bereda svalka med friskt skuret gräs eller löf. När blomningstiden började på våren, ströddes blommor, isynnerhet törnrosor, och vid festligheterna smyckades väggarne rundt omkring med samma doftande prydnad. Understundom, isynnerhet i salarne, ersattes leran med stenflisor, som någon gång vexlade i olika färger som ett schackbräde.

Alltid voro dock mönstren mycket enkla, utan att ens på långt när kunna upphinna de antika mosaikgolfvens rika kompositioner. Oftare än dessa stenflisor förekommo små brända lerskärfvor med insänkta ornament mest med geometriska motiv, som läto sätta sig tillsammans på en mängd olika sätt. Stundom voro dessa skärfvor äfven glaserade, så att golfvet blef mycket halt och blänkte som en spegel. Detta kan anses som det för medeltiden egendomliga slag af golf, som sedan helt och hållet upphört att användas och om hvilket en påminnelse endast finnes uti det röda tegelstensgolf, som ännu merendels användes i Holland. Det med bräder belagda golfvet synes deremot aldrig uppnått någon konstnärlig form.

Man kan sålunda anse golfvet både ur konstnärlig och fysisk synpunkt som otillfredsställande för nordens behof. I båda dessa afseenden fullständigades det dock genom det mycket allmänna bruket af mattor och täcken. Dessa väfnader äro af stor betydelse för det husliga lifvet under medeltiden. Skalderne skildra aldrig en furstlig bostad utan att påminna om dem såsom beklädande golf, väggar och till en del äfven möbler. De skulle skydda för drag från fönster och dörrar; de hängde framför sängarne och hade till uppgift att värna om familjelifvets förtrolighet, i det de uti det stora rum, hvilket, såsom vi hafva sett, ofta måste tjena flera ändamål, bildade smärre afdelningar, sofrum, fruntimrens toalettrum samt genom att afstänga fönstersmygar och utsprång beredde förtroliga platser. Bostadens trefnad och behag under medeltiden, så mycket som fanns deraf, berodde sålunda företrädesvis på bruket af mattor och dylika väfnader.

För öfrigt användes de före tolfte århundradet ännu ytterst sällan, och bruket af tapetväfnader med figurliga framställningar, gobelinernas föregångare, som väggprydnader, härleder sig väl från en ändå senare tid, om de ock redan länge hade användts dertill uti kyrkorna. Ej sällan torde dessa prydnader uppstått genom fruntimrens broderier, för hvilken konst dessa, så som borglifvet var beskaffadt, hade god tid och med hvilken de fördrefvo långtrådigheten; flertalet af dessa väggprydnader, som i allmänhet

voro af ylle, bestodo af olika tygstycken sammansatta till ett helt såsom ett slags mosaik; ofta finner man att figurernas ansigtsdrag efteråt blifvit upphjelpta, vare sig med penseln eller nålen. På de väfnader, som användes såsom mattor eller möbeltyg, var mönstret alltid ornamentalt, hvaremot det under fjortonde och femtonde århundradena blef mer och mer vanligt att på de väfnader, som upphängdes kring väggarne, framställa figurer, så att de helt och hållet motsvarade monumentala väggmålningar, ända till dess de uppnådde en sådan höjd som de uti Arras efter Rafaëls kartonger förfärdigade makalösa tapeterna. Talrika exempel härpå finnas bibehållna från fjortonde och femtonde århundradena, med samma ämnen som på väggmålningarna: scener ur sagorna och skaldernes sånger, genrescener ur det dagliga lifvet, lekar och allegorier. Ofta förekomma remsor med inskrifter, för att förklara hvad med framställningen afses. Sålunda finnes uti det germanska museet i Nürnberg en stor tapet från senare hälften af fjortonde århundradet, framställande ett skämtsamt tornerspel, som tyckes hafva varit ett slags sällskapslek. Damer föra bundne riddare fram till skrankorna; innanför ligger en riddare på händer och fötter, bärande på sin rygg en dam, som höjer högra benet, för att sålunda möta en riddare, som kommer med höjd fot, i afsigt att på så sätt bringa henne att förlora jemvigt. och kasta henne ur sadeln. En annan numera i Nancy befintlig tapet, som utgjort en prydnad bland Karl den Djerfves af Burgund dyrbara husgeråd, framställer med talrika figurer vällefnadens skadliga följdér personifierade. "Fråsseri", "Drycken-skap", "Förlustelse", "Skålande" och "Festtillställning" hafva blifvit offer för "Festmiddag" och "Supé", som sammangaddat sig mot dem. De kalla "Gikt", "Kolik" och "Slaganfall" till sin hjälp och släpa de anklagade inför Fru "Erfarenhets" domstol, hvarest ransakning hålles med läkare som bisittare. "Festmiddag" dömes att hänga, men i afseende å "Supé" befinnas förmildrande omständigheter vara för handen. Helt visst en mycket passande påminnelse uti en matsal.

Jemväl möblerna måste väfnaderna ofta ej blott pryda utan äfven göra beqväma, isynnerhet under äldre tider, så länge möblerna ännu voro af ett enklare och klumpigare arbete. De möbler som voro afsedda att sitta på kunde ej heller längre fram undvara dylika, emedan de under medeltiden ännu icke voro stoppade. De belades därför med mjuka väfnader och till ytterligare bekvämlighet med lösa kuddar, i hvilka mycken lyx utvecklades. Isynnerhet plögade man på bänkarnes ryggstöd fästa särskilda tygstycken, hvilka pryddes med familjens vapen eller namnchiffer i regelbunden ordning. Vid tronstolar och hedersplatser bekläddes hela väggen bakom på detta sätt, och ofvanför fästes en baldakin af guldstickadt tyg med gyllne fransar. I äldre tider ställdes helt enkelt en rikt smyckad stol under en dylik baldakin, som uppbars af stöd eller pelare.

Husgerådet undergick under medeltiden stora förändringar, hvarvid endast materialet alltid förblef detsamma, nemligen trä. Stolar och bord af metall förekommo endast under den äldsta tiden, medan antikens verkningar ännu kunde spåras och lemningar från densamma, förefunnos; marmor var endast södern förbehållet. De äldre borgarne hade visserligen ännu stenbänkar, isynnerhet uti fönsternischerna, men de ersattes allt mer och mer af träbänkar, helst från och med gotikens tid.

Den gamla salen på merovingernes, angelsachsernes och karolingernes tider var endast helt torftigt försedd med möbler; der funnos ej annat än helt enkla bänkar och bord, hvilka senare om nätterna togos åtskils och aflägsnades. Det var endast länsherrens vid salens öfre ända befintliga hedersplats, som, om ock groft tillyxad och klumpigt prydd med lejon- eller hundhufvuden, likväl visade ett mera prydligt yttre, helst som den ej sällan var förgyld. Understundom stod den dessutom på en upphöjd ställning. Bruket att måla möblerna i olika brokiga färger tilltog under de följande århundradena och utgjorde under tionde och elfte århundradena nästan den enda prydnaden, ty träsnideriet var då ännu mycket obetydligt. Sängarnes, stolarnes och bordens stolpar och ben voro merendels svarfvade. Snart förekomma äfven någon gång inlagda

arbeten och prydnader af elfenben, dock endast sällan och väl mera för kyrkliga behof än på borgen och i boningshuset. Ehuru möblerna af den romanska stilen redan äro mera rikt utbildade och alltid målade eller belagda med brokiga tygstycken, bibehålla de dock en tung, massiv och stel karakter, som ej ens helt och hållet aflades då med gotiken träsnideriet mera trädde i stället för färgbeläggningen och under femtonde århundradet till och med öfverhöljde möblerna med en massa af lätta ornament. Karakteren af tyngd låg i sjelfva konstruktionen, som visserligen öfverensstämde med träs struktur och egenskaper, men dock mera såg ut som ett arbete af en timmerman eller byggmästare än af en snickare. Förhållandet mellan de bärande och de burna delarne var nog riktigt, men dimensionerna voro för klumpiga, träarbetet för massivt, det hela för stelt. Derigenom blefvo möblerna på en gång orörliga och obeqväma. Dertill kom att bruket af länstolar och andra stolar var mycket sällsynt under hela medeltiden, ehuru man hade dem i en mängd olika former, och deribland äfven den lätta fällstolen, som kunde slås tillsammans. Den oftast förekommande länstolen hade sidostöd och ett ryggstöd, som sköt fram öfver hufvudet i form af ett baldakinartadt tak. Den ansågs uteslutande som hedersplats, och det fanns därför vanligtvis endast en sådan i hvarje rum. I allmänhet satt man på en bänk, som antingen var fäst vid väggen eller hade sin gifna plats derstädes. Den var så mycket orörligare som sitsen alltid användes till förvaringsställe. Det snidverk, hvarmed den pryddes på framsidan, gjorde den visserligen prydligare men icke lättare. Det onda blef än värre, när rummen under femtonde århundradet började att mera allmänt få panelade väggar. Dessa träväggar bidrogo visserligen ofantligt mycket till att göra rummen treffligare, varmare och angenämare, och det goda namn bostadens inredning under medeltiden fått om sig beror företrädesvis härpå, men faktiskt utöfvade de ett inflytande på husgerädet, som ingalunda var nödvändigt. De drogo nemligen helt och hållet in det uti den arkitektoniska strukturen och gjorde bänkar, stolar, skåp och till och med sängar till fasta

delar af boningshuset, och derigenom att bänkarne fästes fingo äfven borden sina en gång för alla bestämda platser. På så sätt uppstodo visserligen mycket intagande och trefliga platser och vrår, som ingalunda voro utan en viss karakter af elegans, men deremot kommo luftvexlingen, renligheten och bekvämligheten att få sitta emellan, helst som möblerna redan genom sin konstruktion snarare voro obeqväma än beqväma och de helt och hållet beröfvades karakteren af flyttbarhet. Dertill kom att när möblerna rikare utsmyckades, öfverlastades de med gotikens vridna och genombrutna ornament, med dess rosverk, hvarigenom arkitekturen äfven i ornamentalt afseende öfverfördes på snickararbetet, med torra löf och grenar, med sträfpelare, vattenaflopp och vattenkastare, med konsoler och små figurer, baldakiner och flaler, hvilket allt, förutom att det i allmänhet saknade all betydelse på den plats der det befann sig, gjorde de fasta möblerna åter ostadiga, uppfångade och fasthöll dammet, samt med allt det oroliga virrvarret i detaljerna gjorde det hela otrefligt. På så sätt förstörde den götiska stilen sjelf det goda den infört i medeltidens bostäder.

Beklagligtvis är det vanligen detta senare slag af gotik, som den moderna efterbildningen tagit till mönster vid inredningen af bostäder. Om det derföre äfven lyckas denna efterbildning att, med tillhjälp af de brokiga fönstren samt träväggarnes och trätakets varma, bruna färg, åstadkomma en angenäm och behaglig stämning, så störes ej sällan detta intryck åter genom bohagets klumpighet och obeqvämlighet samt genom öfverlastningen med ornament på orätt ställe. Man vågar knappt röra sig af fruktan att bryta sönder än ett blad, än en kapital, än en fial; eller ock är man orolig för sina kläder, och när man sätter sig vid ett bord, stöter man knäna mot taggar som sticka ner från bordskifvan utan att synas. Icke mindre orolig måste egaren vara att alla hans vackra saker af ovarsamme tjenare småningom skola förderfvas vid en rengöring, som dock är lika nödvändig som svår.

För dylika misstag må vi dock icke sluta ögonen till för de företräden den götiska bostaden eger. Sedan man under femtonde

århundradet hade fått glasrutor i fönstren utvecklade sig bostaden i sin egendomliga form från en nästan barbarisk början med råa, nakna och otrefliga förhållanden utan all konst, till en temligen hög grad af fulländning, som konstnärligt genomförd skänkte en viss trefnad. Kastar man en blick på den stora salen, matsalen och festrummet eller på fruntimrens rum, så göra de alla ett tillfredsställande intryck.

Salen var från början tom och naken. Den förblef äfven sedan till en viss grad tom på husgeråd, när den nemligen ej tillika var boningsrum och sängkammare, men den vann dock i prydnad och utseende. Taket var antingen hvälfadt och måladt eller ock paneladt och prydt med sniderier. Man hade icke några familjeporträtt eller andra stafflibilder på väggarne, utan dessa voro antingen helt och hållet panelade eller hade en smal fotpanel och derofvanför ornamentala eller figur-målningar. Vid festligheter hängde man upp på krokak stora hauteliss-väfnader med figurliga framställningar af allehanda slag, hvarigenom rummet fick färg och värme. Utmed långsidornas väggar stodo bänkarne, som äfven drogo sig in i de djupa fönsternischerna; framför stodo bord här och der, af en något klumpig, men likväl god konstruktion. Öfver bänkryggarne hängdes särskilda dertill afsedda tygstycken, och öfver sjelfva bänkarne breddes mattväfnader. På golfvet, som antingen var af bräder eller utgjordes af stampad lera eller ock af brända lerfisor, låg blott sällan någon matta; men lösa bitar lågo der, hvarest man just behöfde dem, såsom t. ex. framför spisen, hvars gesims skjöt långt ut i rummet och var så hög att en karl kunde stå rak derunder. Om vintern sprakade i spisen en väldig eldbrasa på en rost af smidt jern och kastade sitt röda flammande sken öfver alla de olika, mörka eller brokiga föremålen i salen. På spisens gesims omkring spiselkappan, hvilken väl derjemte var smyckad med allehanda bildhuggerier, stodo flera olika föremål af metall, ljusstakar, tenn- och ler-krus, dels som prydnader, dels äfven för att dagligen användas. De egentligen för högtidliga tillfällen afsedda föremålen, bågare, kannor och krus af silfver, bordsprydnader, konstrikt arbetade ljusstakar

eller andra fantastiska arbeten af ädla metaller, sådana som voro omtyckta och samlades under medeltiden och hvilka man visste att värdera mera för det konstrika arbetet än för materialet, stodo deremot på ett särskildt för detta ändamål afsedt skåp, som, rikt prydt med sniderier, höjde sig i afsatser. På hvarje sådan afsats låg en lång, smal, hvit duk, hvars rikt broderade eller väfda ändar hängde ned på sidorna. Härpå stodo sakerna. Den vanliga platsen för denna möbel, om salens form så tillät, var på en af smalsidorna, under det att vid festligheter de dukade borden, vid hvilka gästerna plögade upptaga blott den ena sidan, stodo till höger och venster utmed väggarne. Midt emot på den andra smalsidan stod värdens högsäte med dess höga bakstycke, baldakin, snidverk och guldstickade draperi. Framför ställes under måltiderna ett bord. Midten var tom för de talrike tjenarne, för musiken, som längre fram flyttades upp på ett galleri, äfvensom för hvarjehanda skådespel och konststycken, hvarmed gästerna roades under måltiden. Läger man nu härtill riddarnes och damernas brokiga dräfter, så kunde onekligen medeltidens sal erbjuda en anblick af lif och prakt och med det för densamma egendomliga tillfredsställa ett konstnärligt öga.

Jemväl fruns våning hade småningom vunnit i prakt och trefnad. Det var så mycket mer af nöden som fruntimrens lefnadssätt på borgen, isynnerhet om vintern och då männen voro borta, led af en betydlig enformighet. Hela timmar, hela dagar kunde de då sitta på de omtyckta platserna i fönsternischerna, längre fram uti de utbygda tornen, och skåda ut öfver skogarne, aktgifvande på hvarje fogel, eller noga betrakta landsvägen och allt som kunde draga förbi; allt tjenade som ett välkommet samtalsämne för dem. Också prydde fruntimren dessa hörn i sina rum med mjuka kuddar på bänkarne, med broderier på väggarne och afskilde dem från det öfriga rummet medelst förhängen.

Då fruns rum alltid jemväl utgjorde sängkammare, så var sängen, på hvars prydnad och rika utsmyckning man under medeltiden nedlade mycken flit, den viktigaste möbeln. Visserligen var äfven den till en början af en enklare form, ehuru på mero-

vingernes och karolingernes tid en erinran om de antika sängställningarna af brons ännu tyckes hafva förefunnits. Längre fram är sängen dock endast af trä, hvilket efter tolfte århundradet plögade vara utskuret eller svarfvadt, måladt eller också inlagdt med elfenben och olikartade träslag. Kuddarne pryddes med broderier och dertill kom ett praktfullt täcke, som jemväl understundom bestod af dyrbart pelsverk. Från denna tid fick sängen alltid, åtminstone i förmögnare hus, en himmel öfver sig eller ett förhänge, som antingen helt enkelt hängde på krokak öfver sängen eller hade form af en fyrkantig baldakin, hvilken fästes med stänger eller kedjor uppe i taket och i väggen vid hufvudgården, men icke på något sätt var fäst vid sjelfva sängen. Från denna baldakin hängde det på alla sidor förhängen, som räckte ned till golvet och helt och hållet inneslöto sängen liksom i ett litet rum. Om dagarne band man upp förhängena, om nätterna drog man dem tillsammans och tände en liten lampa, som hängde ned från baldakinen öfver sängen. Understundom var sänghimmeln endast hälften så stor som sängen, men understundom var den också större, så att det innanför förhängena dessutom fanns utrymme för en stol vid hufvudgården eller ytterligare en säng. Längre fram i tiden, då i och med den götiska stilen träarbeten blefvo allmännare och rikare, undergick äfven sängen förändringar. Sänghimmeln gjordes af trä, ställes på pelare, dessa pelare förenades med sängens fyra hörn och till och med sängomhänget ersattes på tre sidor af brädvägg, så att sängen förvandlades till en trälåda, hvars ena öppna sida kunde tillslutas med ett förhänge. Denna sängställning, rikt prydd med sniderier, men för öfrigt lika orörlig som obehväm och ohelsosam till följd af dålig luftvexling, utgjorde åter en öfverdrift af det götiska snickararbetet, som ständigt förrade sig in på arkitekturens område.

I förnäma hus — och det blef under femtonde och sextonde århundradena nästan allmänt bruk vid hofven — ställes sängen vanligen helt nära ett af rummets hörn, och det på sådant sätt att den med hufvudgården stötte intill den ena väggen, men med den andra bildade en smal gång, endast bred nog för att längst in

kunna rymma en länstol, under det att ingången framtill var afstängd med ett förhänge. Denna gång, som icke är utan en viss betydelse för den följande tidens höf- och sedehistoria, kallades "ruelle", gränd. På golfvet låg der alltid en matta och vid sängen stod, för att underlätta instigandet, en pall, som ofta bildade ett trappsteg af sängens hela längd.

Denna pall, mattan bredvid sängen, länstolen vid hufvudgården finna vi alltid framställda på afbildningarna, isynnerhet under femtonde århundradet. Likaledes hörde till frustugans inredning — och det är ett bruk, som finnes omtaladt i alla episka skaldestycken — vid den nedre sänggafveln, men utanför omhänget, en soffa eller bänk, med väfnader och kuddar, dit frun alltid förde sina gäster, så länge som det öfver hufvud taget var bruket att hon tog emot besök i sängkammaren. Senare uppkom bruket af ett särskildt, så att säga neutralt mottagningsrum, "parlour" eller "salon". I denna bänk, som äfven fick göra nytta som kista, hade frun vanligtvis sina dyrbarheter förvarade. Oftast fanns ytterligare en dylik på samma sätt prydd och bekvämt anordnad bänk framför spisen; dess rörliga ryggstöd kunde vanligtvis läggas fram eller tillbaka, så att man efter behag kunde sitta med ansigtet eller ryggen mot elden, utan att behöfva flytta den tunga bänken. Då fruns förråd af kläder hade sin plats i ett annat rum, der tjenarinnorna arbetade och hvilket omgafs af väggfasta kistor, så behöfdes förutom det nu uppräknade icke mycket mera bohag uti frustugan; dock ser man väl äfven på taflorna ett slags skåp med hyllor och afsatser för hvarjehanda prydnader och småsaker. Jemväl lågo mattor här och der på golfvet, framför spisen, framför bänkarne, i gången mellan sängen och väggen, och någon gång också öfver hela golfvet, och på väggarne hängde upp till en viss höjd dyrbara väfnader, tjocka ylletyg med ornament eller figurer, sidenbrokader inväfda med guld och silfver, i praktfulla storartade mönster, ofta äfven husfruns vapen, eller omvexlande hennes och hennes mans. Förflytta vi oss nu till en senare tid, då fönsterna — och frustugan gjorde dermed början i hela våningen — voro försedda med glasrutor, då ljuset föll in lekande

och skiftande genom de små runda rutorna eller brokigt glänsande genom de målade fönstren, så måste man medgifva, att medeltiden till slut äfven i denna rigtning skapat boningsrum, som voro trefliga och angenäma och i verklig prakt väl kunde anstå en kunglig prinsessa.

Mycket återstod dock att göra, mest i den borgerliga bostaden, som blott kunde taga föga del i den rika och gedigna prakt. Det var blott patriciern (storborgaren), hvilken blifvit rik på sin handel, som kunde med sin bostad till och med öfverträffa den lägre adeln. Patricierne togo vara på sina rikedomar, lärde känna mer af verlden, förkofrade sig i bildning, i sinne och smak för konst, för nöjen och för en rikare utveckling af lifvet. Från dem öfvergick samma smak på borgarne. Det är sålunda företrädesvis under sextonde århundradet, som bostadsinredningen gjorde verkliga framsteg uti städerna, visserligen dervid gynnad af den starka utveckling konsten tagit och hvaruti hela industrien ryckts med.

27. Troldgjöllet.

Paa den östre Side af Jörendfjorden i Söndmörs Præstegjæld ligger en stor Fjeldgaard ved Navn Molaupe. Dens Grund strækker sig ind til en Kløft i Fjeldet, eller saakaldt Gjöl, og fra Gjöllet skjærer en dyb gjennemgaaende Revne lige ned til Fjorden. Dette Fjeld kaldes Troldgjöllet. Her, berettes der af gamle Folk, höres stundom tunge Dön inde i Fjeldet, ligesom Skud af en Kanon, og Rögen vælter sig ud af Gjöllet, og farer med Ildgnister hen over Husene. Dette er — og har altid været et sikkert Varsel for Fjeldskred.

Til denne Folketro — som ingen Videnskab endnu har stadfæstet — knytter sig to andre Sagn, et fra den kristne Tid, og et, som gaar tilbage i Sagatiden selv. Dette beretter saaledes:

I Troldgjöllet boede en Gang en Djurre, eller et Huntrold, som blev begjert til Ægte af en Jutul — eller et Hantrold, der

boede over paa den anden Side af Jörendfjorden i et Fjeld kaldet Raamandsgjöllet.

Da nu Udsæendingen roste ham saa over al Maade for Mandighed, Fagerhed og Styrke, gav Djurren öjeblikkelig sit Ja, og drog i samme Stund did med ham for at tage sin stolte Bejler i Øjesyn.

Men da hun var ankommen til Raamandsgjöllet, og en liden Mandsling, ussel og fejsk at se til i alle Maader, steg frem for hende, — da blev hun saa mächtig betagen af Vrede, at hun kunde ikke sige et Ord, — hun bare spyttede paa ham. Og da forvandlede han i samme Stund til en Sten i Menneskelig Skikkelse, som endnu staar der paa det höje Fjeld og kaldes Raamanden.

Efter denne krænkende Færd rejste Djurren tilbage; men saa stor var endnu hendes Vrede, at det hörtes, som tungt Dön i Fjeldet, og Rög og flyvende Gnister, slog ud af Gjöllet, hver Gang hun satte sin Fod i Gulvet.

Og da svor hun: at hver fager mandvoksen Gut, der kom Gjöllet saa nær, at hun kunde drage ham til sig, skulde höre hende til for evige Tider, som en Soning for den Tort Jutulen havde budt hende ved at lyve sig mandstærk og fager.

Da vogtede hver Unggut sig vel for at komme did, — og mange Hundrede Aar gik hen, og endnu sad Djurren i Fjeldet med sin mächtige Vrede.

Saa skifter Tiden, og et nyt Sagn gaar frem af den samme Tanke, det kaldes "den sorte Hesten". Da hedder det:

Paa Molaupe Gaard havde Sygdom og Skræk for Troldgjöllet skræmt Folket væk, og Gaarden laa öde for lange Tider.

Da spurgtes det, som noget rent Utroligt, at en ganske ung Gut havde kjøbt den gamle Gaard, og at han fra en fremmet Egn vilde drage hid og fæste Bo. Dette bares nu en Tid rundt ibland Folket som lös Tale, indtil endelig Visheden kom, og i Vaarens förste Brydning, en fager mandvoksen Gut drog ind paa Molaupe Gaard.

Han havde ingen Slægt, og helt alene med sit Tjenerhold levede han paa Gaarden, — og han levede vel en Tid; men der var ikke folksomt paa Fjeldet, og inden Döre hændte hver Dag det Samme. — Da tog Gutten paa at længes — og til slut saa over al Maade, at han kunde ikke raade med sig selv.

Nu hændte det ud over Sommeren, at en gammel Kjærring kom til Gaarden. Hun saa ikke hyggelig ud, men Gutten böd

hende ind og gav sig i Prat med hende alligevel, det var ikke saa ofte der kom en Vejfarende til hans Gaard.

Og Kjærringen havde Mangt at berette om Egnen og Folket deromkring, som tyktes Gutten fornøjeligt at høre paa. Mest kjendte han sig dog greben af Sagnet om Djurren og hendes hæslige Bejler, og da Kjærringen kom dertil: at Djurren spyttede paa Troldet, sprat Gutten ivejret af bare Fornøjelse. "Det var vel", udbrød han, "den, som lyger sig Mand — faar spyttes paa!"

Men da hun nu vedblev at berette om Djurren, — hvor fager hun var — og hvordan hun sad der i Fjeldet som en Dronning, med det guldgule Haar udslagent som en Kaabe over sine høje Skuldre, — med Kinder saa røde som Fjeldrosen, og Øine saa skinnende som Solblink i Sky, — da brændte Guttens Kinder, og hans Hjerter slog som Hammerslag i Brystet. Og da Kjærringen omsider endte med det "at om alle de Gutter, som fandtes der, gik frem paa Rad, Djurren vörrede dem ikke saa meget at hun saa paa dem."

Da rejste Gutten sig op og rettede paa sig: "alle Gutter er ikke ble't samlet endnu!" sa han.

Saa gik Kjærringen sin Vej; men Gutten var efter denne Stund ligesom indspunden i en Konglevæv, — jo mere han vilde vikle sig ud, desto mere viklede han sig ind; för bar han Længselen med sig, som en levende Tanke, nu blev Tanken til en Dröm med underlige Syner, og skjönt hver af dens fine Traade var ikke stærkere end det tindrende Fnug i en Solstraale, bandt den ham dog med mange Mands Styrke. — Hver Kveld stödt, vandrede han ud af sin Gaard hen til en Fjeldknude, hvor der var frit Skue bortover til Troldgjöllet og her sad han med Drömesynet for sig; — og det var altid det Samme: det var Djurren med Guldhaaret og de rosenrøde Kinder, — og det tyktes ham mangan Gang, som maatte han række sig hen over Dödens Afgrund för at drage hende til sig.

Men som Tiden gik, fik Gutten en tærende Livslede af dette, og da Hösten kom og op af Gjöllet steg de mange underlige Lyd, — som jamrede Naturen ud af et levende Hjertes Kval, — da blev Guttens eget Hjerter lig et bundlöst Dyb af uforstaaet Sorg, og da skiftede han Sæde; da gik han hver Dag den lange Vandring bortover til Troldgjöllet selv, og nu sad han her paa samme Maade. Og Vinden slog sine iskolde Favntag omkring ham, og op af Gjöllet hörtes det som Skriget af en uforlöst Aand.

Men Höstens urolige Tid forløb, og Vinteren stod stille i sit hvide stjernetindrende Skrud paa Fjeld og i Dal. Da var det som Naturen fik Lindring for sin Kval, og Gjøllet gabede ikke længre op med sit svimlende Dödsörke; nu var det halvfylt med Sne, og dens hvide Smaablink kastede Drömmen tilbage. Da kom der Dage, hvor Gutten blev siddende hjemme paa sin Gaard, grundende over: hvorfor han ikke længere droges did, — men efter dem kom atter Dage, hvor han undrede sig paa, at det nogentid var sket. — Da lyste Klarheden frem igjen over hans Tanke, og han tog sig sammen til et nyt Liv. Men da stod ogsaa med en Gang for ham, at han havde ikke været ved Kirkestevne i Aar og Dag, — og didhen drog han næste Prækensöndag.

Det var en vakker Solskinsdag. Rundtom paa Kirkevejen stod Folk og samtalte og udover til alle Sider hang Træerne fulde af et fintdrystet Snelag. — Gutten blev staaende et Stykke fra de Andre; thi Ingen kjendte han, og ikke vilde han som Fremmed byde sig selv til. — Da blev han vaer en Flok Gjenter, som stod nærmere hid, og blandt dem var en, saa høj og rankvoksen, at hun ragede op over alle de Andre, og det tyktes Gutten, som de tog Ære af at flokke sig omkring hende. Hun var saa lys og skjær som en Lilje, og Kinderne saa röde som en Fjeldrose i Vaar. Hendes stærke Haar var udslagent og laa ned over Ryggen og de høje Skuldre, som et guldsinnende Hang. Men vel kjendtes det ogsaa paa hele hendes Lag, at hun var stolt og strid — og at hun saa med Ringeagt paa Alt.

Ved dette Syn kjendte Gutten sig mægtig betagen; thi det var jo Billedet af Djurren, saasom Kjærringen havde vist det for ham, — men det var endnu mere: det var det Drömmesyn han saalænge havde baaret med sig i den tærende Svindel. Ak! saa hurtigt var den skiftet om fra Længsel til Dröm — kunde det nu Alt skifte om i et levende Liv! — og dybt drog han Sukket, som fulgte med hans Tanke. Da tyktes det ham, som Gjenterne talte sig imellem om ham, og han lyttede, — han var saa vant med at lytte paa langt Hold.

"Hvem er den spræke Gutten, som staaer der borte og myser hid — du Hakatle?" spurgte en af de Smaa den store Gjente.

"Det ved ikke jeg!" svarte hun stolt. "Ved ikke du det!" sa'e en Anden, "det er jo Gutten ifra Molaupe Gaard, — han som de fortæller om, at han sidder dagstödt der borte i Troldegjøllet, og by'r sig frem til Djurren." "Tufs!" afbröd Gjenten haanligt og vendte sig fra.

"Aa, han kommer nok og by'r sig frem til dig med!" sa'e en af de Smaa efter hende.

Men da vendte Hakatle sig om igjen, og det var som hun spyttede hvert Ord ud imod Gutten: "Ja — da fik jeg nok høre mig for i Raamandsgjøllet først — jeg" sa'e hun, og saa gik hun.

Disse Ord rammede Gutten som en Knivsod — dog ikke til Död men til Liv. "Hun vörrens mig ikke mer end Djurren vörrede Troldet, der hun spyttede paa ham, — saa umandslig er jeg da kjendt her mellem Folket", tænkte han, og Tanken brændte ham som en Ild ind i Sjælen. Men pludselig bröd han af med sig selv, og lo höit, — og da sprat Livsmodet op i ham, som Gnistrer af en halvslukt Brand.

Fra denne Dag mödte Gutten til Kirkestevene hver Præken-söndag, — og Gjenten gjorde det Samme. Men for hver Gang drog han hjem med en större Glæde over hende — og hun med en större Ærgrelse over ham.

Da kom det endelig til det, at Folket gav Agt paa ham, og forstod hans Tanke med Gjenten, endda han ikke en eneste Gang havde nærmet sig til hende, — og da begyndte Drillet, og hun kunde med al sin Stolthed ikke væрге sig imod det. "Junsligt Par — du og Gutten! ret som laget for hinanden!" hörtes det til alle Sider, og da gamle Klas i Grytten, der var Far til Hakatle, fik Tag i dette, lo og nikkede han til; — thi denne Gutten havde netop det som krævdes for at före hans Datter hjem som Brud. Men da han endelig en Gang talte til Datteren, og mente, at de fik vise sig som gastgjævt Folk imod Gutten, — hans Gaard var nu ligevel nærmeste Nabo til deres, — da blev Gjenten for Älvor vred og svarte höjlydt, saa Gutten, der stod et Stykke ifra dem kunde høre hvert Ord: "Der er ikke nogen Vej laget mellem hans Gaard og vor, — og det sker aldrig."

Men nu gik Gutten rask imod hende og hilste, — det var første Gang. "End om jeg fandt mig en Vej ligevel?" spurgte han.

"Aaja — der fins vel altid en Vej for den, som vil krype sig frem!" svarte hun og vendte sig med Haansmil ifra ham.

Men Faderen gav Gutten et lidet Nik fra Siden, og det betöd saameget som: "Velkommen til!"

Saa gik det nu udover Vinteren og Julehöjtiden kom. Da spurgtes det, at Klas i Grytten gjorde et stort Gildelag for alle sine Kjendinger baade paa Fjeld og i Dal. Kun Gutten ifra Molaupe Gaard var ikke blandt de Budne. Hakatle vilde det ikke, og hun fik raade.

Men da nu Gildesdagen var kommen og Gjæsterne forsamlet, da drog de Gamle ind i Storstuen og slog sig ihop med Ølkruset, og de Unge spredte sig ud over Tunet med Leg og Løjer. Nogle sloges med Snebal, Nogle prøvede Styrketag og Andre løb om Kaps, — og imens stod Gjenterne ved en Side og gav Latteren til, — endda de var lidt blaafrøse, og holdt Hænderne under Forklædet. Kun Hakatle var uforandret; til Trods for Kulden stod hun skinnende i sin stærke Ungdom som Solrødme paa nyfalden Sne.

Da var der En, som brød ud i et højt Raab: "Se bort — der borte — der paa den andre Siden Troldgjøllet! — der staar Gutten hidover paa Ski."

Alles Øjne vendte sig did, — ja ganske rigtigt; der stod Gutten ifra Molaupe Gaard oppe paa Fjeldet, hvor Gjøllet laa gabende ind under. Og nu tog han Huen sin af og svingede den til Hilsen, — saa böjede han sig fremover, som naar en Jæger tar Sigte, stemte den venstre Haand imod Brystet — og satte over Gjøllet.

Et Skrig for ud af dem alle, men Skriget var ikke slut, för Gutten strög hen over Fjeldet paa denne Side, og stod nu hidimod paa sine lange Ski, indtil han standede hvor Hakatle stod.

"Nu!" udbrød Gutten leende, "saa du jeg fandt mig Vej, og det uden at krype ogsaa?"

Men Hakatle svarte ham ikke. Der var i denne Stund gaaet et Dødssyn forbi hende og hun var blegnet af — lige ind i Sjælen.

Da tog Gutten Svar af hvad han saa — han havde faaet et godt Mod efter dette, — og da han havde sat Skiene fra sig, kom han tilbage og tog Gjentes Haand, — den var baade rystende og kold, men da den havde ligget stille i hans en liden Stund, blev den baade levende og varm, — og nu fulgtes de ind i Storstuen til de Gamle, — og Hjertet voksede i hans Bryst; thi han kjendte, at hun tog Tryghed og Støtte af ham.

Saa böd nu Klas i Grytten højlydt sit "Velkommen til!" og det Samme gjorde hver Gjæst i Laget. Og Gjenten tog mildt mod den Tale: at Gutten og hun var et junsligt Par — ret som laget for hinanden!"

Saa blev Bryllupet bestemt till Vaaren. Gutten vilde ha' det straks, — men Gjenten vilde ikke gaa Kirkevejen, som Brud, för den var i Sol og Blommer, og hun beholdt Ret.

Men da nu Vaaren endelig kom, med Regn og Rusk, og bröd Vinterens hvide Stjerneskrud isönder, da Gjöllet paany stod og gabte med sine svimlende Grunde, og Klager og Suk steg op, som fra en livslevende Sorg, — da hændte det Utrolige, at Gutten paanyt lod sig drage did af sit drömmende Hang, — og det Ord kom atter ud mellem Folket: at nu sad Gutten der igjen ved Gjöllet og böd sig frem til Djurren, endda han havde lige ved sig en ringfæstet Brud. Kun Gjenten talte til Ingen om dette, det blev hendes Ensomheds bittre Tanke.

Denne Vaar var der ogsaa helt igjennem et stormende og uhyggeligt Vejr. Ofte hörtes det som tunge Dön inde i Fjeldet, og Rög med henfarende Gnister trængte ud af Troldgjöllet, — mange Stenskred spurgtes, og Ingen kjendte sig tryk for Faren.

Da var der En og Anden, som tog det med Spög: Det er Djurren, som raser fordi Gutten gifter sig, blev der sagt. Men den ene Dag gik og den anden fulgte, tilslut var Bryllupsdagen kommen. At Tiden gik, det var det Djurren ikke kunde forhindre.

Saa stod nu alle Bryllupsgjæsterne samlet paa Kirkebakken, — kun ikke Brud og Brudgom, det hörte sig ikke til; thi her maatte efter gammel Skik foregaa den Agt, at Kjögemesteren skulle indbyde alle Gjæsterne — hver for sig — uagtet de godt og vel vare indbudne for længe siden. Dette skete nu paa fölgende Maade: Först blev der holdt en Tale til overdreven Ros og Ære for Klas i Grytten, som var den der indböd dem: han var nu slig en havendes Mand — og slig gastgjæv Mand, at ikke havde der været Nogen — og ikke kom der Nogen, som kunde jevnføres med ham, ikke! Og det Samme havde Far hans — og Farfar hans — og hele Stægten op igjennem vært. Der fik og spørges: om nogen Mand havde slige Sölvkrus og Stöb at byde Velkomst i? Fan's der Nogen, da var de snart talte. Og kom det til det som var i Kruset, ja da fik hver Mand skjötte sig selv, for det kunde nok hænde det gav et Rus; men slig Rus skulde aldrig noget Menneske kjendt för — for det var gammelt Ordlag det:

At den som var Gjæst i Klas i Gryttens Hus,
Og drak ud til Botten af Klas i Gryttens Krus,
Han sov fjorten Da'r — og to til paa det Rus.

Saa vendte han sig nu til Gjæsterne med Indbydningen, og da fik hver af dem saamegen Ros, at tyve Mennesker kunde

næret sig af det og endda efterladt en god Del til Slægten. Og nu var det da til dem at forsikkre Kjøgmesteren: at naar slig Mand som Klas i Grytten værdiges at indbyde dem, da maatte de nu sige det, at ikke skikkede det sig for dem, at ta' imod Sligt, — de maatte vel skamme sig lidt!

Og efter at nu hver især havde afslaaet Indbydelsen et Par Gange, og lige saa ofte ladt sig nöde af Kjøgmesteren med en hel Ramse skamrosende Ord til at tage imod den, sluttede omsider Akten med at Alle vare inbudne, — og nu kom endelig Bruden med sit Følge ind paa Kirkevejen. Først gik efter gammel Skik de unge Gjenter frem paa Rad, med Sölvbaand om Haaret og mange skinnende Smykker om Hals, og paa Bryst. Dernæst fulgte Bruden med sine Brudesvende, — og stolt og fagert bar Hakatle sig med den høje Sölvbrudekrone over sit guldgule udslagne Haar. Efter hende kom Brudekonerne i broget Dragt, og til dem sluttede de Indbudne sig efter Lyst og Vilje.

Og da nu Bruden stod oppe ved Kirken med Storfølget omkring sig, da först kom Brudgommen frem paa Vejen med sine Ledesvende.

Men just som han stod foran et lidet Skar i Stien — den som førte fra Fjeldet nedover til Kirkevejen, — og som ikke var bredere end Fodskiftet over, — gik der et langtrukket Dön hen gennem Fjeldet, og hele Brudefølget for opskræmt om mellem hverandre, saa den Ene vidste ikke hvad den Anden vilde. Og da endelig Stilheden kom tilbage, og Folket tog sig tilsammen til hvad som skulde ske — var Ledesvendene der, men Brudgommen var der ikke! Han stod, hvor han var standset i det sidste Fodskifte ind mod Skaret, og tungt hang Armene ned til hver Side, som havde han sluppet baade Liv og Rörelse ud af Hænderne.

Da tog Følget paa at raabe til ham og vinke ham hid: Kirken var aabent — Præsten var kommen! Han hörte dem ikke. — Og Bruden blegnede hen som Markens hvide Blommer, og Vreden lyste mod ham fra hendes tindrende Blik, — han saa det ikke.

For hans Syn gik frem et andet Skue i denne Stund; thi Skæret bredte sig — som naar to kløftede Rande vige tilbage fra hinanden, og endelig gabte Troldgjöllet op imod ham med sine svimlende Grunde.

Da gik for anden Gang et Drön gennem Fjeldet, og Rögen bölgede nedover dets ujevne Sider, som Skyer, der drives af en Storm. Og nu fik Gutten med en Gang det Syn, at en kulsort

Hest steg op af Gjøllet, og jog med flyvende Manke og svingende Hale op over Kirkevejen dertil hvor Bruden stod, og rejste sig mod hende for at rive den skinnende Krone af hendes Hoved. Men idetsamme var det som hun vokste højt op over den, og Brudekronen stod blank, som flættet af Stjerner omkring hennes guldkinnende Haar. Da sank Hesten ret ned i Jorden foran hende, — og Gutten fik et frelsende Aandepust.

Og nu prøvede han paa; — han maalte Bredden og han maalte Dybden, og han manede Hjertet med al Smertens Styrke, — — han vilde tage Löbet — han vilde sætte over — — men Rædslens Svindel tog ham, og Hjertet sank som en vingskudt Fugl i hans Bryst.

Da steg for anden Gang den gruelige Hest op af Gjøllet og strög med dundrende Hovslag og flyvende Manke op imod Bruden og reiste sig foran hende. Og for anden Gang vokste hendes stolte Skikkelse op over den, og Brudekronen stod som et lysende Dagskjær over en natdunkel Sky, — og den sank i Jorden paanyt.

Gutten aandede atter op af sin gruelige Kval, og atter sprængte han paa for at bryde Rædselens fule Lænke, — men den sluttede om hans Bryst som mange Mands kvælende Haandtag.

Da var det med et, som Bruden forstod hvad Brudgommen maatte lide! Anden Gang gik Tabet som et Dödssyn forbi hende, det stolte Mod knækkede af, som en höjvokset Lilje under Stormen. Isblinket skjöd væk ifra Sjælen, og Hjertets varme Taarer brast som en Vaarregn frem over det vaagnende Livsmon. Og hun skjöd Følget tilside, — Al verden var som et Bortkast i denne Stund, kun han var det levende Liv! — og ilende skred hun frem over Kirkevejen til ham.

Men idetsamme gik et nyt Dön gjennem Fjeldet, og forfærdet sank hun til Jorden paa sine Knæ og löftede de foldede Hænder mod Himlen.

Og Gutten saa det, — han saa hendes Smerte og Hjertets saarskudte Fugl slog ud sine Vinger; men den kunde ikke flyve.

Da steg idetsamme den sorte Hest op af Gjøllet for tredje Gang, — større og rædsommere end nogensinde; dampende med flyvende Gnister fra de dundrende Hovslag styrtede den fremover mod den værgeløse Brud, og rev Kronen af hendes böjede Hoved.

Og Kronen rullede nedover mod Gjøllet, — nærmere og nærmere, til den hang sittrende imod det sidste Fald.

Da løftede Brudgommen sit Hoved, — Kjærlighedens Angst vokste op over Frygten, — Brudens hellige Smykke maatte frelses — Dödens Sprang maatte voves — og ud satte han over den svimlende Afgrund. — Ah! — — —

Da brast Drømmens tusindtraadede Væv, og Gutten var sig selv igjen. Han ilede hen til den knælende Brud og løftede hende op i sine kraftige Arme. Og der stod hun jo endnu med den høje Sölvkrone over det guldsquinnende Haar, — lige lys og fager — men ikke lige stolt!

Saa tog Brudgommen hendes Haand og ledte hende selv til Kirken, — anden Gang havde han sprunget over Dödens Afgrund for at vinde hende — nu var hun hans.

Men i det Øieblik han kom ind under Kirkens Hvælv med hende, gik et nyt og forfærdeligt Drøn gennem Fjeldet, saa hele Grunden rystede. Og da styrtede Følge i vild Forvirring bagefter dem; kun Brud og Brudgom gik med trøstefuldt Mod op til Alterets Trin og bøjede sig for Kirkens hellige Vigsel. Og da den var anammet, gik de Haand i Haand med frejdig Glæde ud af Kirken igjen i Spidsen for det opskræmte Følge, — for dem var der ingen Rædsel mere; den store Skræk var lidt: Tabets Kval var levet — Sejren over sig selv var vunden, — nu var de Et.

Senere paa Dagen ved det festlige Lag i Bryllupsgaarden, berettede Brudgommen om sit Syn for de lyttende Gjæster; og da Kvælden kom, og Kruset gik rundt, for endnu den sorte Hesten dampende og prustende — med flyvende Manke og svingende Hale forbi mangt et Syn, — kun Brudgommen saa den ikke længer. Der var saa lyst til den Side, hvor Bruden sad, og der vendte han ikke Øinene fra.

Saa førte han en vakker Dag sin Brudehustru ind paa Molauppe Gaard, — og da viste sig, at et mægtigt Skred var gaaet ned af Troldgjøllet. Fjeldet var kløvet lige ned i Grunden — og Djurren var forsvunden.

Men siger Sagnet: hendes hævnsyge Tanke forsvinder aldrig. Hun staar endnu som en Flu — eller blind Klippe — lige ved Indsejlingen af Fjorden — og giver der Baaden de farlige Grundstød i stormfulde Nætter.

M. Th.

28. Är Riksdagens anslag till elementarskolor för flickor användbart?

Den bedröfliga utgång, frågan om elementarskolor för flickor erhöill vid sistlidne riksdag är allmänt bekant. Med afslag af K. M. proposition hade statsutskottet föreslagit att en summa af 30,000 kronor skulle ställas till K. M. förfogande, att användas till understöd af sådana enskilda högre elementarskolor för flickor, som *deraf kunde vara i behof*, med högst 3,000 kronor till hvardera, med vilkor att skolafgiften *ej finge öfverstiga 50 kronor* samt att ett af K. M. bestämdt antal *frielever* måtte i skolorna njuta undervisning. I 1:sta kammaren bifölls förslaget *utan* diskussion, i 2:dra kammaren först efter en ganska liflig sådan, hvarvid isynnerhet baron Fock framhöll orimligheten af det framställda förslaget och kraftigt påpekade hurusom ett dylikt anslag borde afse att göra den högre undervisningen så god som möjligt för det fåtal utmärktare förmågor, som kunde tillgodogöra sig den, icke att utbreda en underhaltig sådan i vidare kretsar — och underhaltig *måste* den bli under de föreslagna vilkoren. Dessutom betonades af förslagens motståndare vigten af taga äfven kommunen i anspråk för så väl underhållet som kontrollen af de föreslagna skolorna. Allt detta var dock förgäfvat, och det orimliga förslaget bifölls.

Härmed vore nu icke stor skada skedd, så vidt det visade sig att anslaget under de gifna vilkoren icke kunde begagnas. K. M. eller hvilken enskild motionär som helst vore då fullt berättigad att vid nästa riksdag framlägga ett nytt och klokare förslag. Frågan gällde således nu närmast: *var anslaget under dess nuvarande form användbart?*

Denna fråga kunde endast besvaras af erfarna, praktiska skolstyrelser och skolföreståndarinnor. En opinionsyttring af dylika auktoriteter borde äfven i andra fall vara upplysande och för saken gagnande. Vi togo oss därför friheten att till föreståndarinnor eller skolstyrelser i godkända, högre flickskolor sända en skrifvelse med förfrågan huruvida de för sina skolor skulle vilja begagna det erbjudna statsanslaget, eller om de ansåge att högre elementarskolor i allmänhet skulle under de med anslaget

förenade vilkor kunna existera, hvarjemte vi anhöllo att få begagna oss af de emotsedda svaren till den viktiga frågans belysning.

Af 22 svar, som, när detta skrives, blifvit oss benäget tillsända, innehålla 16 den bestämdaste opinionsyttring *emot* anslaget och de dervid fästade vilkor, såsom fullkomligt oantagliga. De öfriga sex svaren göra anslagets användbarhet beroende dels af det sätt på hvilket orden "*högre elementarskolor*" komma att af regeringen tolkas, dels af *kommunernas beredvillighet att fylla bristen*.

För vår del tro vi det skulle vara till skada för saken om anslaget i dess nuvarande form anlidades, om så ock kunde ske af en och annan förut doterad eller från annat håll understödd skola.

Omöjligheten i de allra flesta fall att göra något gagn med anslaget framgår ojäfaktigt af de ofvannämnda 15 skrivelserna, ur hvilka vi därför här meddela några utdrag, hembärande till alla dem, som besvarat vår skrifvelse, en hjertlig tacksägelse för deras välvilliga tillmötesgående, samt för de värdefulla bidrag de lemnat till frågans utredning.

Regementspastor Lundegård, Landskrona, skrifver, under löfte om närmare meddelanden:

"Jag tager mig friheten öfversända dels »Allmänna bestämmelser» m. m. vid härvarande elementarskola, dels de tvänne sedanaste årens berättelser öfver skolans verksamhet, hvaraf ni lätteligen kan inse, att en elementarskola sådan som vår, icke kan emottaga något statsanslag under sådana vilkor, som riksdagen behagat bestämma, ty det vore skolans ovilkorliga död."

Herr Erik Swartz i Norrköping, yttrar om dervarande skola:

"Denna skola eger inga andra medel till sina utgifters bestridande än skolafgifter, men ingen skola med omfattningen af en högre elementarskola lär kunna åtaga sig de med statsanslag förenade vilkoren, utan att förut vara rikligen doterad."

H. och E. Zander, Örebro, antaga "att *ingen* högre enskild läroanstalt skall kunna eller vilja begagna anslaget, så länge vilkoren äro så betungande, ej mindre för den personliga friheten att efter egen öfvertygelse bestämma sättet för och utsträckningen af sin verksamhet, än i ekonomiskt hänseende. Ty ingen lär väl

kunna anse ett så beskaffadt statsbidrag för en *hjelp*. Det vore snarare ett hinder."

Fru Emilie Risberg, Örebro, meddelar följande redogörelse:

"Den årliga kostnaden är ganska stor för en elementarskola, hvars lärjungar vid utgåendet ur densamma kunna vara färdiga till inträde i statens seminarium för bildande af lärarinnor, (de som härifrån dit afgått hafva visat sig vara det) eller till att, så unga de äro, mottaga platser såsom lärarinnor för barn i anspråkslösa familjer, eller såsom biträdande i skolor. Många obemedlade flickor här hafva måst åtaga sig sådana platser och fyllt dem till sina principalers belåtenhet. Skulle anstalten underhållas någorlunda så som sig bör med en inkomst af 3,000 kronor och skolafgifter af blott 50 kronor, så måste lärjungeantalet blifva ansevärt stort. Sannolikt skulle det ock kunna blifva så; men i det fallet måste äfven läropersonalen och dess löner i motsvarande mån förstöras, skollokalen utvidgas och förökad materiel af alla slag anskaffas, detta desto mer som man ju icke vet huru stort antal frielever Kongl. Maj:t ville hafva plats för. Summan af de aflöningar jag årligen har att utbetala stiger till omkring 5,000 kronor och torde väl i dessa dyra tider behöfva höjas äfven utan all tanke på en utvidgning af skolan; hvar skulle gränsen bli om massor af nya lärjungar strömmade till? — Jag har lyckats åt min skola förvärfva en utmärkt god lokal, af hvilken jag tager mig friheten sända en liten fotografi till Redaktionen af *Tidskrift för Hemmet*; men den blefve kanske otillräcklig för det antal flickor som torde anmälas och för skolans underhåll behöfde mottagas, om skolafgifterna i ingen klass öfverstege 50 kronor. — Jag har för öfrigt bekymmer nog nu med sådane elever, som ej af naturen synas ämnade till att idka studier, men likväl måste på föräldrars och målsmäns önskan hållas till ett ändamålslost iuppluggande af elementerna till två eller tre främmande språk m. m., som de troligen aldrig få något gagn af. Skolans utvidgande i den föreslagna riktningen skulle endast fördubbla bekymren, om tanken, mödorna och ansvaret. Se der skälen hvarför jag ej skulle vilja för min skola mottaga ett på dylika vilkor erbjudet anslag.

Härmed tror jag mig äfven hafva med ett temligen tydligt nej besvarat Redaktionens andra fråga "huruvida enligt min åsigt en *högre* elementarskola kan under uppgifna förhållanden existera"; men jag stöder dock detta mitt nej på min egen elfvaåriga erfarenhet allenast; andra torde ega en lyckligare organisationsförmåga, som jag saknar."

Direktionen för *Göteborgs nya elementarskola för flickor* yttrar:

"Då elevernas årsavgift vid nya elementarläroverket för flickor i Göteborg i de särskilda klasserna växlar mellan 100 och 250 kronor, samt ett af villkoren för att en enskild högre elementarskola för flickor må komma i åtnjutande af statsunderstöd är, att skolavgiften icke får öfverstiga 50 kronor per år, fann Direktionen det redan af detta skäl omöjligt att af riksdagens i detta ärende fattade beslut kunna för detta läroverk draga någon fördel."

Ur bref från *Fröken S. Rudebeck, Göteborg*, anföras vi följande:

"Min skola har omkring 100 elever. Ungefär 6 af dessa äro helpensionärer och 10 frielever. De öfriga 84 betala i skolavgift tillsammans ungefär 9,200 kronor.

Deraf åtgå till hyra och ved	3,000 kronor,
till 5 fasta lärarinnor	4,200 »
» extra lektioner	1,000 »
» ritning, sång och gymnastik	500 »
» städning och uppässning	200 »
» underhåll af materiel etc.	300 »

Summa 9,200 kronor.

Skulle jag nu, enligt riksdagens förslag, erhålla 3,000 kronor, mot vilkor, att skolavgiften ej finge öfverstiga 50 kronor, så behöfde jag, utom dessa 3,000 kronor, ytterligare 120 elever, för att få tillsammans den summa, som jag nu erhåller för omkring 80 elever. Antag då, att Kongl. Maj:t ålade mig att mottaga 20 å 30 frielever, så är det lätt uträknadt, om skolan blir förbättrad eller försämrad genom det gifna anslaget.

Hela vinsten blefve ju ett förökadt elevantal, utan att lokal eller lärarekrafter kunde ökas i förhållande derefter.

"För min del anser jag omöjligt, att en högre elementarskola under sådana förhållanden kan existera."

Fröken Z. Krook, Upsala, yttrar:

"Enligt undertecknads öfvertygelse och beräkning kan bestämdt icke på dylika vilkor en *god* (och det är väl ändå hufvudsaken) högre elementarskola för flickor organiseras, och med tanken uteslutande fäst vid en sådan skola, blir då en naturlig följd, att jag för min skola på sådana vilkor ej skulle vilja emottaga nämnda statsanslag."

Herr och fru Hammarstedt, Stockholm, förklara:

"Vi kunna omöjligen afsäga oss rättigheten att sjelfva bestämma skolavgiften mot erhållande af ett anslag, hvars maximum

är så lågt beräknadt, att det icke skulle kunna betäcka den genom skolafgiftens nedsättande minskade inkomsten, men väl förorsaka ett reglementerande å statens sida, som kunde verka hindrande på skolans sjelfständighet."

Fröken Karin Älin, Stockholm, yttrar:

"Jag anser icke det från riksdagen nyligen utgångna förslag vara så beskaffadt, att jag skulle våga för min skola antaga de stadgade villkoren för erhållande af statsunderstöd, utan att nära nog äfventyra skolans tillvaro sådan den nu är inrättad; och torde det åtminstone vara tvifvelaktigt, huruvida hvilken högre elementarskola som helst må kunna uppehållas under de förhållanden, som riksdagens ifrågavarande beslut förutsätter."

Slutligen meddela vi oafkortad följande skrifvelse från *Rektor A. Norinder, föreståndare för Wallinska skolan i Stockholm* och skaparen af den *gymnasialkurs* hvarifrån våra flesta qvinliga studenter utgått.

"Till svar på er ärade skrifvelse af den 14 dennes får jag förklara:

Att det är alldeles omöjligt att med de stipulerade villkoren kunna mottaga Riksdagens understöd för högre Elementarläroverk för flickor. Den minsta möjliga summa, för hvilken ett sådant läroverk skall utan förlust kunna etableras och skötas är 12,000 kronor, och då får dock ej antalet lärjungar öfverstiga 100. I samma mån lärjungeantalet tillväxer, måste utgifterna naturligtvis äfven ökas. Lärarne äro nu för tiden betydligt dyrare, än för några år sedan, och dessutom äro hyrorna minst 50 procent stegrade. Meningen är väl att, om ett högre elementarläroverk för flickor inrättas, det skall blifva så väl organiseradt som möjligt, för att det må motsvara sitt ändamål och tidens rättmätiga fordringar på en solid uppfostran. Föga eller intet utträttar man, om man af sparsamhetsskäl söker anskaffa billiga och kanske derföre mindre goda lärare. Hade derför, såsom åtskilliga riksdagsmän yrkade, bestämmelsen att skolafgiften ej får öfverstiga 50 kronor utgått ur riksdagens beslut, hade man haft all anledning att glädja sig äfven i detta fall åt den frikostighet, som 1874 års riksdag visat elementarundervisningen i vårt land. Skulle deremot bestämmelsen om *maximialgiften* af 50 kronor kvarstå, så borde anslaget hafva höjts till 10,000 kronor, och kunde exempelvis dessa hafva utgått med hälften från staten och med hälften från kommunen. Gör nu kommunen ingenting till sakens befordran, så torde den få hvila till nästa riksdag, då man kan hysa

den förhoppningen, att den vunna erfarenheten om anslagets otillräcklighet då ett så lågt maximibelopp, som 50 kronor, är förknippadt med detsamma, skall gifva frågan dess rätta lösning: det vill säga att maximibeloppet alldeles icke bestämmes, ty derigenom tillgodoses förnämligast de förmögnares barn, eller, om denna bestämmelse skall kvarstå, att anslaget höjes åtminstone till 10,000 kronor för fullständigt högre elementarläroverk för flickor.

I ett afseende deremot synes riksdagen hafva riktigt uppfattat saken, och det är, att det åtminstone till en början torde vara större skäl att uppmuntra enskilda elementarläroverk för flickor, då de visat sig värdiga ett sådant förtroende, än att inrätta flickläroverk med fast stat, hvilka skulle vara en sorts mellanting mellan enskilda och offentliga; ty den enskilde skolföreståndaren nödgas, om han vill vinna allmänhetens förtroende, anstränga alla sina krafter för att anskaffa goda lärare och medelst goda metoder och en väl ordnad undervisning sörja för skolans bestånd. Vare detta dock sagdt, utan att vilja i ringaste mon nedsätta statens läroverk, som skötas af pligtrogne lärare; men det menliga vinstbegäret är en mäktig häfstång, som, då den användts för goda syften, utträttat mycket i verlden. Att föreståndaren eger med afseende på flickskolans anordning full bestämmelserätt, torde äfven till en början vara af stor vigt, då olika kunskaps-elementer hos lärjungar från vidt skilda håll skola sammanjemkas och på bästa möjliga sätt tillgodoses.

I likhet med riksdagen anser jag äfven att det är den *högre* elementarbildningen för flickor som egentligen bör omhuldas, ty för den lägre är redan ganska väl sörjdt genom de förefintliga flickpensionerna, hvilka mer och mer utvecklats till sin fördel och hvilka skötas på ett helt annat sätt än för 20 år sedan.

Jag begagnar tillfället att få uttala en behjertansvärd önskan, och det är att mycket sträng kontroll bör hållas öfver småskolor och skolor för första nybegynnare, ty blir barnet illa handledt från början och blir dess första innanläsning vårdslöst inlärd, så har det oftast under hela sin lefnad de största svårigheter att bekämpa, ja svårigheter så stora, att den bästa större skola, som sedan får dem om hand, med otaliga ansträngningar kan bygga blott ett klenst hus på den svaga grunden.

Under förhoppning att nästa riksdag rättar den misskalkyl, som denna, helt visst ofrivilligt, begått, beder jag få uttala min glädje öfver att statsmakterna börjat tänka på att en sann och

solid qvinnobildning bör kunna verka fördelaktigt på kommande generationer och öfver att vårt land, genom att taga ut steget i detta afseende, häfdar sin plats bland de i främsta ledet stående kulturfolken” *).

29. Literärhistoriska målsmän i våra dagar.

Ljunggren, Svenska vitterhetens häfder. Kellgren. Thorild. Leopold. (Lund 1873, C. W. K. Gleerup).

Beskow, Om den Thorild-Kellgrenska striden. (I Svenska Akademiens handlingar 1873).

Nyblæus, Den filosofiska forskningen i Sverige. (Lund 1873, C. W. K. Gleerup).

Skavlan, Holberg som komedieförfatter. (Kristiania 1873).

Hettner, Franska literaturen under adertonde århundradet. Öfversättning. (Stockholm, Norstedt & Söner 1872).

Kreyszig, Föreläsningar öfver Shakspeare. Öfversättning. (Karlstad 1872—74).

De arbeten, hvilkas titlar vi stält här ofvan, äro hvardera i sitt slag af framstående beskaffenhet, men äro i behandlings-sättet nästan alla hvarandra i påfallande grad olika. Det har synt oss kunna vara af intresse, att ur formel synpunkt företaga en sammanställning af några drag hos dessa literärhistoriska målsmän af nyaste datum i den nordiska och specielt den svenska bokmarknadens original- och öfversättningslitteratur, på samma gång vi önska att fästa våra läsares uppmärksamhet på dessa skrifter innehåll.

Den posthuma afhandlingen af *Bernh. von Beskow* representerar en af de ytterligheter, hvilka här kunna komma i fråga: den ensidigt estetiserande. Utan hänsyn till andra förhållanden, än de som bestämmas af ”snille och smak”, drager författaren ut på kritikens bana och lägger sin kapon på den obändige stridsfåle, som fört namnet Thomas Thorild till vida kretsar — eller, med andra ord, han söker i sitt färdiga estetiska mönster intvinga Thorilds originela författarpersonlighet, och då detta ej lyckas, kommer han till det resultat att Thorild missförstått

*) Utom här meddelade yttranden ha vi haft nöjet att från flertalet af våra korrespondenter mottaga ord af hjertligt och gillande samtycke till vårt förslag att lösa frågan (se 2:dra häftet sid. 140.)

naturens mening och ej blifvit det, hvartill han egentligen varit ämnad, en Sterne, en Jean Paul eller något dylikt.

En helt annan metod än denna, iakttagtes af *Hettner*, som genom sin "Literaturgeschichte des achtzehnten Jahrhunderts" — hvaraf "Franska literaturen under adertonde århundradet" utgör en själfständig afdelning — intager ett af de allra främsta rummen bland nutida literaturhistoriker. Med skäl har den utländska kritiken helsat hans verk som ett första försök att från kulturhistorisk ståndpunkt skriva en jemförande literaturhistoria — ett försök som väsentligen utfallit särdeles lyckligt; i det den allmänna kulturhistoriska utvecklingens tråd fasthållles med säker hand midt under de enskilda företeelsernas mångfald, och likväl hvarje spår undviktes af den falska skematiseringsmetod, som ändrar fakta efter sin uppfattning, och icke sin uppfattning efter fakta. Dessutom ådagalägger *Hettner* en högst ovanlig förmåga att i en behaglig och lätt begriplig form framställa den filosofiska forskningens så att säga allmänt menskliga resultat. Hvad som utarbetas i tänkarens studerkammare kommer med tiden ofta att afhandlas i gathörnen — så djupt tränger det ned — men det är icke allom gifvet att kunna sammanfatta filosofiens utvecklingsskeden, så som *Hettner*, och detta, under det behagligaste framställningssätt, med sträng vetenskaplighet, såsom exempelvis torde framgå deraf att icke blott literaturhistoriker i allmänhet, utan äfven filosofer ex professo gerna vädja till *Hettner*. Man kan sålunda finna just detta hans arbete om franska literaturen citeradt på flera ställen så väl hos *Nyblæus* som hos *Ljunggren*.

De båda sistnämnda författarne ha redan förut väl grundade anspråk på svenska allmänhetens uppmärksamhet; dock äro deras senaste verk, äfven jemförda med hvad de förut producerat, till både form och innehåll något högst framstående. Prof. *Nyblæus* skriver här som förut ett klart och lugnt men dock ofta varmt språk, och äfven der man möjligen finner framställningen något för mycket systematiserande*), måste man erkänna dess tanke-skärpa och följdriktighet. Prof. *Ljunggren* framlägger i en målande, lätt sarkastisk stil felen och bristerna hos sina mindre gynnade föremål och hos — sina föregångare, och gifver derunder osökta vittnesbörd om specialstudier af de tidevarf och de per-

*) Vi afse härmed metoden att från den Boströmska filosofiens ståndpunkt bedöma med Boström helt olikartade, men dock mycket märkliga filosofiska författare, hvilka derigenom komma att få en lägre plats på den filosofiska rangskalan, än kanske billigt varit.

soner han skildrar. Man kan finna honom något fördjupad i småsaker, något benägen att förlöjliga och polemisera, men hans arrangering är onekligen pikant. Dock gör det utan tvifvel på många ett pinsamt intryck att se en författare med så mycken talang, så att säga, i alla vinklar och vrår förfölja en af svenska litteraturhistoriens intressantaste företeelser, snillet och entusiasten Thorild, på hvilken den något utslitna frasen, att han var ett århundrade före sin tid, i många fall, t. ex. i fråga om erkännandet af kvinnans rättigheter såsom människa och medborgare*), kan med fullgoda skäl tillämpas. Prof. Ljunggren gör sig visserligen icke, såsom i detta fall Beskow, skyldig till någon handgriplig orättvisa i hvad han säger, men kanske deremot i hvad han *icke* säger. Med blott Ljunggrens framställning vid handen, skulle det vara en fullständig gåta, huruledes Thorild kunnat bli så högt uppuren af samtid och efterverld. Förklaringen att han var en mäktig, imponerande personlighet, en orator, en demagog o. s. v. räcker ej till. Hvad angår hans plats som spekulativ tänkare, fyllas luckorna i kännedomen förträffligt af Nyblæus, och man kan, med försigtighet, fortfarande i vissa fall anlita äfven Atterboms Thorildsteckning.

Men vi återgå till vår revy! *Kreyssigs* föreläsningar öfver Shakspeare ha länge varit en gerna anlitad handbok af dem som ej våga tilltro sig att sjelfva begripa den store engelske dramaturgen. Att dessa kommentarier innebära ett och annat konstrueringsförsök, en och annan djupsinnighet, hvarom Shakspeare sjelf kanske aldrig drömt, bör ej hindra deras spridning i svensk dräg, eftersom de derjemte innehålla åtskilliga goda anvisningar — imellertid synes allmänhetens uppmuntran ej kommit företaget till godo, ty om vi ej misstaga oss, har blott en ringa del af den svenska tolkningen blifvit af trycket utgifven.

Nämna vi till sist norrmannen hr *O. Skavlans* "Holberg som komedieforfatter", så är det ingalunda vår mening att denna omfångsrika litteraturhistoriska studie skulle vara det minst värdefulla af de här i korthet anmälda arbetena. Särskildt intressant är förf:s utredning af den ställning den "guddomlige norrbaggen" (Thorilds benämning på Holberg) intog till vantro och vidskepelse, med ett ord hans verksamhet som vägbrytare för den fria forskningen. Vid samma tid, som Holberg var sysselsatt med den gryende rationalismens spörsmål om det ondas ursprung, om de

*) Se Thorilds skrift "Om kvinnökönets naturliga höghet" (1793).

medfödda ideerna o. s. v. finner man den danska och norska allmänheten upptagen af turkarne och svartkonstboken, af det tusenåriga riket, af tecken i solen och månen, af englarnes kön, af himlabref och kalffvar med två hufvuden och "falbelader på benene". Med ett ord, i det Holberg från studier i Oxford, naturalismens stridsplats, och i Paris, der studenterna i Mazarins bibliotek slogos om Bayles kätterska skrifter, vände åter hem, så finner han sig med ens stäld midt in i reformationstidens allt uppslukande teologiska lärdomsväsen. Alla de band, man derute, än under allvarligt grubbel, än under högt löje sökte kasta af sig, kände han i sitt hemland som tryckande bojar. Holberg sjelf måste, i anledning af en students förskrifning till djefvulen, uppträda inför rätta som vittne. År 1720 hölls det, på grund af en liknande angelägenhet, bön från alla predikstolar i hufvudstaden, och 1722, alltså samma år, som Holberg började sina komedier, blef en med blod skrifven djefvulsförbindelse högtidligen uppbränd af profossen på gatan utanför garnisonskyrkan i Kjöbenhavn. Och boskapspesten 1746 framkallade "De umälende bästers billigste suk over landets ubändigste synder", af A. Agerbeck, andra exempel att förtiga. Allt dylikt angrep Holberg — och detta var ingen barnlek — först i "Peder Paars", sedan i komedierna och "Niels Klim".

Vi kunde ha god lust att refera åtskilligt annat ur detta förträffliga bidrag till Holbergslitteraturen, hvilket äfven rättfärdigar vårt utlåtande, att de af oss nu påpekade literärhistoriska författarne gå i behandlingssättet helt skilda vägar. Hr Skavlands arbete är, om man så vill, ett "akademiskt" opus, d. v. s. något skematiserande, såsom universitetsafhandlingar gerna äro, men på samma gång ganska populärt, ledigt och målande. Imellertid välja vi bland våra anmälningsföremål *Hettners franska literaturhistoria* till en något utförlig exposé ofvanpå de allmänna betraktelserna och jmförelserna.

En i hög grad kompetent kritiker, dr *S. A. Hedin*, har på senare tider företagit ett utrotningskrig mot svenska öfversättningslitteraturen, och man kan nu få höra äfven en och annan literär medelmätta tala om "vår tyvärr så öfverflödande öfversättningslitteratur" eller något dylikt. Att helt och hållet bryta stafven öfver sådana nationaliserade företeelser eller åtminstone betrakta dem med öfvervägande oblida ögon vore dock naturligtvis förhastadt, och hvad särskildt Hettners arbete angår ha förläggarne utan tvifvel gjort svenska litteraturen en tjänst genom att

på svenska utgifva denna bok. Vi skola framhålla några synpunkter, ur hvilka ett dylikt omdöme låter sig rättfärdigas.

Bland Dresdens literära personligheter förefinnes en man, som visserligen icke i någon riktning uppträdt såsom sjelfständigt skapande författare och derigenom skulle utöfvat inflytande på sitt lands literära utveckling, men desto mer utmärkt sig såsom en af litteraturens flitigaste och mest omfattande krönikeskribenter. Denne man är J. G. Th. Grässe. Förut anställd såsom privatbibliotekarie hos konungen, har han sedan varit fästad i Dresden såsom föreståndare för hofvets rika "Porzellan- und Gefässsamlung", och utgjort för bildade besökande en lika välvillig som upplysande vägledare genom denna egendomliga samling af prof på alla tiders och många länders dyrbaraste krukmakaregods. Men alla tiders och länders litteratur eger derjemte i honom den mest nitiske upptecknare. Det är af hans hand man, utom en mängd mindre arbeten i samma syftning, eger denna alltomfattande litteraturhistoria, som i tretton digra band och på åtskilliga tusen sidor redogör för alla de rika tillgångarne i förntidens och nutidens literära förrådshus. Frukter af en utomordentlig samlareflit äro nedlagda i detta verk — *dieses grässliche Buch*, såsom någon kallat detta Grässes förnämsta arbete — hvilket i boksamlingar utgör en ovärderlig handbok, men såsom läsning betraktadt naturligtvis måste förefalla onjutbart för en hvar, som icke specielt drifves dertill af bibliografiskt intresse eller af hvad bibliotekarien Collan i sin skildring af denne man qvickt nog benämmt literär "titelsjuka".

En fullkomlig kontrast till Grässe såsom litteraturhistoriker är en annan i Dresden bosatt författare, nemligen just Hermann Hettner, som behandlar de literära företeelserna ur en högre synpunkt, i sammanhang med nationernas andliga utveckling och såsom sjelfva blomman deraf. Mången djupt gående blick har Hettner kastat på det sistförflutna seklets sociala och politiska förhållanden, på samma gång som han eignar dess literära produkter en estetisk-kritisk belysning.

Såsom inledning till det verk, hvilket nu återgifvits på svenska, förutskickar Hettner en skildring af de sista åren af Ludvig XIV:s regering och framlägger i korta drag men på ett mästerligt och slående sätt anledningarne till den berömde konungens så väl storhet som fall. Vi få derpå bevitna, huru underrättelsen om hans fränfalle uppväckte den mest oförställda glädje. Det slägte, som fått röna välsignelse af hans styrelse, hade långt före honom

nedstigit i grafven; de lefvande kände blott de sista årens förtryck och elände. Massilons förskräckliga minnestal på predikstolen och folkets vilda speglosor på gatan andas samma länge återhållna förbittring. Den första handling, som regenten och det af honom sammankallade pariserparlamentet företogo sig, var, att upphäfva konungens testamente. Nu började såsom palatsrevolution, säger Hettner, hvad som vid slutet af århundradet utbröt i öppen folkrevolution. Och denna djupt berättigade vändning inträder äfven inom literaturen. Oppositionen lyfter sitt hufvud till och med i tronens allra närmaste granskning.

En af de märkligaste bland hit hörande, af Hettner tecknade literära företeelser är Fénelons verksamhet. Den allbekanta boken "Les Aventures de Télémaque" är egentligen en politisk tendensskrift.

I Mentors gestalt ledsagar här Minerva den unge Telemak, som drager ut för att uppsöka den från Troja ännu icke hemkomne Ulysses. Itakas tillkommande beherskare ser på dessa vandringar de mest olikartade furstar och samhällen, de mest stridiga grundsatser och institutioner. Längst dröjer han hos Idomeneus, som en gång varit konung på Kreta, men till följd af sin despotism blifvit fördrifven; nu herskar han öfver Salent, en af honom anlagd stad i Hesperien. Ännu fortlefver hans forna eröfringsbegär och hersklystnad, men olyckliga erfarenhetsrön hafva kufvat hans vildhet; villigt lyssnar han till Mentors råd. I dessa påminnellers didaktiska värde ligger bokens egentliga kärna; det är orimligt, att, såsom några franska granskare, här tala om poetiskt värde och ifrågasätta en jemförelse med Homeros och Virgilius.

De läror, som framställas, äro i och för sig torftiga och triviala. Deras grundval är det oinskränkta konungadömet, men ett konungadöme, som, med förakt för all yttre makt och glans, alla eröfringskrig och alla prunkande fester och bygnader, endast afser folkets väl genom att vårda och höja åkerbruk och handel och genom att eftersträfvat patriarkalisk enkelhet i seder. Icke för sin egen, utan för folkets skull har konungen af gudarne blifvit upphöjd på tronen; folket är han skyldig hela sin tid, hela sin omsorg, hela sin kärlek; kronan är han värdig blott så länge han glömmet sig sjelf och lefver endast för folket. Konungen är blott lagarnes vårdare; genom sin vishet och hofsamhet skall han befordra de enskildas väl, men icke äro de enskilda bestämda dertill, att genom usel trældom feget underhålla en enda

persons högmod och vällust. För att afhjelpa för handen varande missförhållanden häntyder författaren blott sällan på bestämda mått och steg i statsförvaltningen, såsom då han t. ex. anbefaller nödvändigheten af en blind lydnad för Colberts stränga införsel-förbud. Stundom visar sig till och med ett ganska aristokratiskt drag. Medborgarne skola indelas i sju olika klasser och dessa skola genom olika klädedrägt strängt skiljas från hvarandra. Likväl är författandet af denna bok en ytterst märklig och djerf handling. Den har sitt ursprung i den skarpaste iakttagelseförmåga och den noggrannaste pröfning af de samtida herskande personligheterna och förhållandena. Gingo än författarens samtida alltför långt, när de i Kalypso tyckte sig se markisinnan af Montespan, i Eukaris hertiginnan af Fontanges, i Antiope hertiginnan af Bourgogne, i Protesilaos den afskydde Louvois, i Sesostris och Idomeneus Jakob II af England och Ludvig XIV; säkert är dock, att vi befinna oss vida mera i Versailles, än i Salent.

Såsom lätt begripligt är, hade Fénelon aldrig ämnat offentliggöra dessa förstulna förmaningar till den höge lärjungen. Men en afskrifvare, som mot slutet af år 1698 fått manuskriptet sig anförtrodt, hade varit oärlig nog, att sälja några afskrifter. En bokhandlare lät trycka en sådan. Den första upplagan blef genast uppköpt af Fénelon sjelf, men icke desto mindre utkom arbetet fullständigt i Juni 1699 i Haag. Konungen blef ytterligt förbittrad, så mycket mer som han erfor, att alla hans fiender, isynnerhet de utländska furstarne, med verklig skadeglädje skyndade att förskaffa sig denna bok. Den 1 augusti 1699 blef Fénelon förbjuden att visa sig på hofvet och i januari 1700 frantog man honom titel och pension såsom "Précepteur des Enfants de France". Imellertid spriddes boken öfver hela den bildade verlden i otaliga upplagor och öfversättningar. Det gör ett nästan komiskt intryck, tillägger Hettner, att detta allt igenom politiska arbete på grund af sitt behagliga och rena språk omsider blifvit en menlös skolbok.

På detta underhållande sätt belyser Hettner mången politiskt viktig literär företeelse, hvars ursprungliga syfte och verkningar under tidernas lopp bortglömts och han ådagalägger härvid bland annat den för en literaturhistoriker, så väl som för en historiker i allmänhet, ovärderliga egenskapen att vara lidelsefri. Hans framställning kan med samma nöje njutas af i ett eller annat afseende olika tänkande och detta står i sammanhang med hans förträffliga vana att aldrig på subjektiva grunder fälla en dom, utan låta fakta tala. Utan tvifvel tillhör Hettner sjelf i filo-

sofiskt afseende den egentligen med den faktiska verkligheten satts riktning, som inom sig räknar Stuart Mill och några andra europeiskt berömda författare, men detta gör honom långt ifrån orättvis mot den transscendental filosofiens författare. Han ser det goda hos Leibniz, så väl som hos Locke, och han uppgör ej någon rangskilnad, utan låter läsaren sjelf draga slutledningarne*). Märkvärdig är i detta afseende hans skildring af den franska materialismens utvecklingshistoria. Lika litet här, som i någon annan afdelning af sitt verk, fäller han på förhand någon förkastelse, men vi våga påstå att aldrig någon filosofisk utredning blifvit gjord af hit hörande ämnen, hvilken med mera kraft framhållit det förhastade och det tröstlösa i materialismens läror. Förf. börjar med att visa huru Voltaire och hans närmaste föregångare och medkämpar blifvit stående inom de af Newton och Locke uppresta skrankorna samt huru ett yngre släkte kom, som nedref dessa skrankor, huru deismen blef ateism och materialism. Han ådagalägger huru dessa materialister ej hafva något anspråk på djupare vetenskaplighet, ty vetenskapen fordrar bevis, men hos dem finna vi i stället för bevis blott dristiga påståenden och halsbrytande förmodanden eller qvicka, men för ämnets höga allvar föga passande infall, skämt och misslyckade ordlekar. "De ville skörda innan man sått eller, om denna bild synes för hård i betraktande af deras epokgörande föregångare, de ville plocka frukten innan den var mogen. De, som annars visste att så strängt predika nödvändigheten af sinlig erfarenhet såsom den enda källan för vetandet, de ville med spetsfundigt hårklyfveri eller lättsinnigt jägtande efter hypoteser bringa till en gång för alla gällande afslutning frågor hvilkas slutliga afgörande, om det öfver hufvud är möjligt, dock blir förbehållet blott den allvar samma och stränga iakttagelsen och forskningen, den genom vikt-skålar, luftpumpar och förstoringsglas understödda kemien så väl som fysiologien och psykologien". Men detta oaktadt visar Hettner huru denna riktning alltid skall förblifva af djupt ingripande hi-

*) I afseende härpå yttrar Hettner i ett annat, ej på svenska utgifvet, arbete följande minnesvärda ord: "Det ligger i de filosofiska skolornas väsen att snart stelna. Afsvärjande den sinliga erfarenhetens evigt unga guddom, vända de sig upphörligt i en trång krets af några få begrepp och hemfalla åt en blind autoritetstro. Det erinrar om liknande företeelser i senare dagar, när Darjes vid en återblick på sin åt Wolffianismen hän gifna ungdomstid säger (1764): »Den som invände något mot de Wolffiska lärosatserna, var min fiende, och i mitt hjerta höll jag honom för en menniska af klent förstånd. Jag fick höga tankar om mig sjelf, jag var klokare än andra, och den som icke lärde hvad Wolff lärt, var i mina ögon en föraktlig person»".

storisk vikt, i det den nemligen utrotat många toma fördomar och påståenden samt gifvit kemien och fysiologien en högst kraftig väckelse. Mången aning har den haft, som sedermera blifvit ett vetenskapligen konstateradt faktum; den har framställt uppgifter, om hvilkas lösning allt tänkandes och all forsknings mest lågande strid rör sig än i dag och skall röra sig ända in i en aflägsen framtid. "Detta är grunden", säger Hettner, "hvarför nu åter mera än någonsin den historiska betraktelsen af dessa berömda och beryktade, men ännu blott obetydligt lästa materialister är en tidsenlig fråga" *).

Förf. eignar efter de anförda raderna ett särskildt kapitel åt Encyklopedien, detta kolossala arbete, som i ren vinst inbragte förläggarna mer än två och en half millioner livres. Han öfvergår derpå till Salongerna, en den kraftigaste häfstång för dåtidens odling och literära utveckling. "Kan man jemföra detta tidevarvs skriftställare med parlamentariska partiledare, så äro dessa salonger partiernas mötesplatser. Alla frågor blifva här väckta och förberedda, öfvertänkta och afhandlade, blott mera käckt och flyktigt än inför den stora allmänheten". Tonen i dessa umgängeskretsar erhåller en slående belysning, när Grimm i sin "Correspondance littéraire" öppnar året 1770 med ett nyårstal, karakteristiskt så väl genom sin gäckande efterbildning af predikostilen, som genom sitt skämtsamma innehåll. Med en spefull erinran om "den filosofiska kyrkans" fromma bruk och församlingsbrödernas goda gerningar öfvergår han, efter hållen predikan, till de sedvanliga kungörelserna. Så heter det: "Syster Necker gör allom veterligt, att hon fortfarande på fredagen har sitt middagsbord dukadt. Församlingen skall förfoga sig dit, emedan den sätter högt värde på hennes person så väl som på hennes gemål. Syster l'Espinasse gör veterligt, att hennes förmögenhetsomständigheter tillåta henne icke att bjuda på någon middag eller aftonvard, men att hon icke desto mindre har lust att i sin våning emottaga de bröder, som kunna vara sinnade att der afvakta sin matsmältning. Församlingen bjuder mig förkunna henne att bröderna skola inställa sig, och att när man är utrustad med så mycket snille och andra andliga företräden, kan man umbära

*) "Materialismen", yttrar i öfverensstämmelse härmed en af våra dagars utmärktaste franska författare, "och den föraktliga sensualismen, denna lära, som endast erkänner sinnenas värde, se der den öfversvämning, som hotar att i sina vågor begräva allt."

skönhet och rikedom. Mamma Geoffrin meddelar oss, att hon skall veta förnya och upprätthålla de gamla förbuden, nemligen att i hennes hus får hvarken talas om inre eller yttre angelägenheter, lika litet som hofvets eller om stadens affärer, hvarken om norden eller om södern, hvarken om östern eller om vestern, hvarken om politik eller finanser, hvarken om religion eller regering, hvarken om teologi eller metafysik eller öfver hufvud om något ämne, hvilket det än månne vara. Församlingen, som tager i öfvervägande att tystnaden isynnerhet hvad angår nyss nämnda ämnen icke är dess starka sida lofvar att efterkomma förbuden så länge den med våld tvingas dertill."

Schlosser med sin skarpa uppfattning har betonat att det hufvudsakligen var dessa salonger, som gjorde allmänna opinionen oberoende af hofluften, gjorde Paris oberoende af Versailles. Fritänkeriet blef en modesak. Det ansågs som ett tecken till förnämhet att vara kyrkligt otrogen och politiskt frisinnad. Adelsmannen deklamerade mot despotismen, abbén mot fanatismen. Ingen tog anstöt af dessa sällsamma motsägelser.

Sedan Hettner i dessa inledande kapitel låtit oss göra bekantskap med, så att säga den lifsluft man andades, skildrar han utförligt den materialistiska skolans förnämste män: Diderot, La Mettie, Helvetius och andra. Egendomligt är att finna, huru särskildt den sist nämde var ur stånd att tillämpa de läror han förfäktade. I grund och botten tänkte Helvetius motsatsen af hvad han sade. Han, den prålände predikanten af sjelfviskhet och egennytta, var för sina vänner den kärleksfullaste vän, för de fattiga den mest uppoffrande räddare. Gripande är, när Rousseau i "Emile" egnar åt Helvetius de vackra orden: "Förgäfves söker du förnedra dig under ditt eget jag; din ande vitnar mot dina grundsatser, ditt välvilliga hjerta förnekar din lära!"

Ett särskildt behag skänkes åt Hettners arbete genom författarens egenskap att vara konstkritiker i samma grad som literaturhistoriker *). Åt de bildande konsterna och äfven åt musiken egnar han därför alltsomoftast sin uppmärksamhet och behandlar i sammanhang med literaturutvecklingen exempelvis konstnärerna Subleyras, Watteau, Vanloo, Boucher och Chardin. Besökare af svenska nationalmuseet, der *Boucher* icke är illa representerad,

*) Hettners officiella verksamhet i Dresden är egnad åt konsten; det är Hettners insigtsfulla hand som ordnat och fortfarande vårdar den rika samling gipsaftryck af den antika och moderna skulpturens mästerverk, som utgör en af de förnämsta prydnaderna i Dresdens kungliga museum.

skola helt säkert med intresse se den sammanställning, hvarest Hettner betraktar denne rococons mästare, som erhållit titeln "premier peintre du roi, directeur de l'académie et des gobelins", och af den förnåma världen, hvarest afgud han varit, hedrats med namnet "målaren af den koketta gratien". I ett annat kapitel visar förf. huru den storartade franska operamusiken framgått ur samma formela grundsatser, som varit bestämmande för den franska tragedien, huru den borgerliga sångpjesen kämpade sig fram samtidigt med det borgerliga dramat m. m. dylikt.

Vi ha härmed gifvit en öfversigt af vissa afdelningar i Hettners verk och lemnat åt våra läsare att sjelfva uppsöka de öfriga, att se huru den sjunkande absolutismen och klassiciteten från Ludvig XIV:s tid slutligen gifva plats för den moderna demokratiens med Rousseau i spetsen, att — i få ord sagdt — vara vitne till, huru franska revolutionen förberedes inom litteraturen. Mästerligt tecknad är framför allt den roll Voltaire härvid spelade.

Det brukar vara vanligt, att en anmälan af ett öfversatt arbete yttrar sig om tolkningens beskaffenhet, isynnerhet då författaren är af den rang som Hettner. Den som skrifer dessa rader, är af vissa skäl i detta fall jäfvig — skäl som dock icke bort hindra honom, att, på Red:s anmodan, söka framhålla originalets förtjenster.

A. W. A.

30. I slutet af September.

Efter PETÖFI.

Än blomman i dal'n njuter lifvet det korta,
Och grön skjuter poppen mot fönsterna opp.
Men ser du ej midvinterverlden derborta?
Re'n täckes af snö den skyhöga topp.
Dock än i mitt hjerta högsommaren strålar,
Än grönskar derinne det vårliga frö,
Fast vintern min hårlock med grått redan målar
Och strör på mitt hufvud sin rimfrost och snö.

Ack, blomman och lifvet förvissna ju lika!
Kom, hustru, och sätt dig nu här på mitt knä!
Du, som mot mitt bröst hvilat lockarna rika,
I morgon skall stå vid min grafhög kanske.
O, säg, om jag dör, skall du gråtande sluta
Mitt kistlock öfver min döda mull?
Och ej mot en ynglings hjerta dig luta
Och glömma mitt namn för dennes skull.

Om en gång du aflägger enkståndets slöja,
 Som tolkar en saknad af hjertats grund,
 Jag skall att den hemta ur grafven mig höja
 Och taga den med mig i midnattens stund,
 Att dermed jag måtte aftorka tåren,
 Som jag, den förgätne, skall fälla dervid,
 Och dermed förbinda hjertesåren,
 Det hjertas, dig älskar till evig tid.

L. v. K.

31. Balders-myten.

Efter anteckningar vid O. ARVESENS föreläsningar.

Det har nästan blifvit ett talesätt att små nationer hafva svårt att tänka stort, och så länge man invaggar sig i den föreställningen förlorar man också modet att utföra stora ting. Ser man så samtidigt på hvad de stora nationerna uträtta sitter det hårdt åt att kunna bevara tron på sig sjelf. Men vända vi blicken tillbaka i tiderna se vi deremot af historien att ej de till antal största folken varit de som haft de högsta tankarne. Derom vittnar t. ex. det lilla Israëls folk hvilket bebodde ett land, ej större än ett af Sveriges län, men som dock tänkte så väldiga tankar, drömde så sanna drömmar, utförde så mäktiga bedrifter, att detta allt genom årtusenden ännu bär hänförelsens kraft till människohjertan. Eller om vi betrakta det lilla Grekland finna vi att dess söner tänkte så högt och stort att *vi* ännu lyftas i vår tankegång af att följa med den flygt som deras tankar togo. Uppdrages sedan en jemförelse mellan det stora China och dess lågtänkande folk, så finner man att folkmängden ej har med den andliga utvecklingen att skaffa.

Nordens folk har aldrig varit ett stort folk, men vi kunna hysa det glada medvetandet att det i sin helhet är anlagdt att tänka djupt, känna varmt och drömma stora drömmar, och för att finna dessa grunddrag böra vi betrakta folket under dess barn-domstid, ty de anlag det då ådagalägger bibehåller det i hela sitt lefnadslopp, alldeles som hvarje individ af det samma äfven gör. Man kan beherrska sina fel, man kan vända dem till det goda, så att häftighet t. ex. blir nitälskan för sanning och rätt, att äre-

girighet blir sann hederskänsla — och båda delarne äro nödvändiga för den, som skall uträtta något i världen — men grunddragen äro och förblifva till lefnadens afton de samma. Vill man derföre, som sagdt, klart fatta *folkets* anlag och se hvilka de egenskaper äro, som det städse kommer att bibehålla, så måste man veta, hvad det drömde om i sina barndomsdrömmar, hvad det berättade om sig sjelf, innan det ännu *skämdes* att berätta hvad det djupast tänkte och kände, och detta allt finna vi i *folkets gudasaga*, som är dess sanna själshistoria, den som tydligast ådagalägger hela ande- och hjertelifvet. Då vi se på de gudar andra folks inbillning skapat, t. ex. Egyptiernas mytologi, så finna vi att hvad dessa helst ville var kraft, hvadan de ock som symbol på sin högsta föreställning satte en oxe, bilden af den råa kraften, och denna yttrade sig i hela deras lif genom ansträngningar utan mål, genom att sätta berg i sjöars ställe och tvärtom. Vi finna vidare katten och ormen bland deras gudar — och det folk som skapar sig sådana föremål för tillbedjan har sannerligen ej mycket hög tanke eller djup känsla. Att som ormen listigt slingra sig genom alla förhållanden, att stjåla så obemärkt som katten — detta ansågs som dygder hos egyptierne; deras lag stadgade till och med belöning för den stöld ingen kunde upptäcka, och en konung gaf sin dotter åt den unge herre, som var den skickligaste tjufven i hans rike.

Vända vi nu blicken till våra folk finna vi i deras myter om Åsarne, alla deras tankar om ljus, sanning och skönhet; i sagorna om jättarne allt hvad de funno styggt, mörkt, lögnaktigt, och de hafva sålunda i gudaläran målat oss en bild af deras eget känslolif och tänkesätt; och den bild vi sålunda erhållit, erkännes allmänt vara den, som af alla mytologier vittnar om den djupaste och högsta verldsåskådningen hos dem, som skapat den samma. Grekerna tänkte visserligen mera rikt och fint, ty deras skönhetssinne, de glada lifsförhållanden, i hvilka de lefde, riktade dem företrädesvis åt det håll, der den största skönheten var att finna; men nordens folk hafva deremot tänkt längre och djupare, deras längtan sprang öfver död och förgängelse och lyfte sina vingar ända in i det guldstrålande Gimle. De drag, som på det bestämdaste utmärker vår gudalära och vårt folks åskådningssätt framför Grekernas är *våra fäders evighetskänsla*, deras oräddhet att dö, deras leende mod, som gjorde att vikingen med ett drapa på läpparne skildes hädan och hvilket hade sin grund i hans orubbliga tro att intet skugglif, utan en lefvande verklighet mötte

honom på hinsidan grafven. Hela vår mytologi andas ett outsläckligt lifshopp: på samma gång den uttalade aningen att gudarne skulle falla såsom ej varande de högsta tänkbara, och att ett Ragnarök väntade dem alla, så diktade den om en ny himmel och en ny jord, der den Gud skulle bo, som ingen vågade nämna; tillintetgörelsen fann ej rum i fädernas höga lifsåskådning. Ett annat betecknande drag är att fäderna ställa sanning och lögn, ljus och mörker, Oden och Loke, gudar och jättar, som *eviga motsatser*, som oförsonliga fiender, men att de också på samma gång voro klart medvetna, att de sjelfva ville stå på ljusets, på sanningens, på gudarnes sida. Och att våra fäder så tänkte, är en god sak, väl värd att minnas; ty ett folk, som är likgiltigt för om lögn eller sanning, mörker eller ljus, skall vinna segern har en så dålig jordmån för sanningens frö, att kristendomen der ej kan växa stark eller blomma rikt utan får en tynande tillvaro.

Ett annat synnerligen betecknande drag hos våra fäders gudar är deras kamplust; de äro ej estetiskt njutande gudar, som se på lifvet från en oätkomlig höjd, utan deltaga städse i detsamma; men ej heller kämpa de blott för nöjes skull, de hafva alltid som mål ljusets seger och mörkrets tillintetgörelse. Gudarne voro äfven ärelystna och båda dessa drag återfinna vi hos fäderna sjelfva, ehuru ofta urartande till fel, ty intet folk har nått den höjd på hvilken det ställt sina gudar, lika litet som vi kristna nått eller kunna nå vårt ideal Kristus; men ju högre idealet är ju mera godt vittnar det för skaplynnet hos den som uppställer det samma; och mäta vi fäderna efter *denna* måttstock, så var deras andliga odling ingalunda ringa, deras bildning stor nog. Ty bildningen bestämmes i första hand af hjertats riktning, af människans förhållande till sanning och ljus; den beror derpå att man med hela sin håg och alla sina krafter står på lifvets sida mot döden, på ljusets mot mörkret; derpå att sanningens prägel är intryckt på det mjuka vax i vårt inre, som kallas hjerta, och förutan detta kan man med alla kunskaper i världen dock ej ega rätt att kallas bildad.

I skildringen af Oden, Tor och Freja finna vi alla fädernas begrepp om anderikhet, om sanningsifver, om kärlek ådagalagda; under *Balders* drag hafva de tecknat det de ansågo som mensklighetens finaste hjerteblad, ömtåligare än sjelfva kärleken, nämligen oskulden, och i myten om Balder finna vi således blomman af deras sedliga åskådning, deras tankar om oskuld och renhet.

Om man frågat fäderna hvad de *menade* med oskuld, hade de säkerligen icke kommit med någon definition, som hvarje skolbarn i våra dagar deremot genast skulle hafva färdig, men de hade berättat om Balder, som var så ren att alla nedslago sina ögon inför hans åsyn. Hade man frågat dem vidare om de trodde att oskuld ännu fanns qvar i verlden, skulle de omtalat den långa sagan om Balders död; och hade man än ytterligare sport dem om de litade på oskuldens eviga tillvaro, om de fullt och fast trodde att den ej kunde dö, eller blifva borta för alltid, då skulle de förtalt om Balders återkomst. De gömde alla sina begrepp i sagan, och med denna tröstade sig för visso mer än en man och qvinna under de onda tiderna; mången gick och glädde sig åt hoppet att Balder dock en gång skulle komma åter; man vet detta med visshet om flera bland hedningarne, bland andre den mäktige Harald Hårfager, då han var gammal vorden.

Balder var Odens, det är *andens*, bäste son, om han ock var den *äldste*, säger sagan icke; hans moder var den ljusa, milda och tysta Freja. Balder den gode egde en maka, som hette Nanna och hade med henne sin boning i Bredablick. Om Nanna säger sagan intet annat än att hon var sin mans hustru, men detta var ju också nog då hon hade en man, sådan som Balder. Om honom veta vi äfven föga, mindre än om någon af de andra gudarne; fäderna berättade helt litet om honom, han var dem liksom för god, för djup att de i ord skulle kunna uttömma sitt begrepp om honom, och därför tego de. Han var, som skalden sagt, "lik en, som gömde på en stor hemlighet", lifvets största, nämligen oskuldens, och dennas obeskriflighet sökte de beskrifva genom tystnaden. Oskulden var för dem lifvets bästa, skönaste och ömtåligaste blomma, och de skildra dess öde i tiden då de skildra Balders, men af honom sjelf, af oskulden, söka de ej att ge en helgjuten bild.

Sagan om Balders död lyder i kort sammanfattning sålunda:

Balder drömde onda drömmar, som bådade fara för hans lif, och gudarne beslöto på Friggs råd att taga ed af hela naturen, af alla lifvets och dödens makter, att ej skada honom. Alla gingo eden med glädje, ty naturen, liksom människorna ville icke mista oskulden. När det nu blifvit alla veterligt, att ingenting kunde skada Balder, togo åsarne sig den förlustelsen att skjuta på Balder, men intet skadade honom. Loke var den ende som harmades öfver denna Balders osårbarhet, ty han visste att endast oskuldens tillvaro kunde hindra gudaverldens undergång, hvilken

han ju åstundade, och Loke den listige lockaren, den ständige frestaren till det onda — som alltid ställde till ofärd om han blott sedan var viss att sjelf komma undan, ty som lögnen städse är feg, var Loke också alltid rädd — han narrar af Frigga den underrättelsen att en enda liten telning ej aflagt eden, och, läggande denna i den blinde Höds hand, hjälper han honom att skjuta på Balder, som faller död ned.

Under Åsarnes sorg, sedan olyckan var skedd, vet ingen något råd mer än Frigga, den kloka, tysta gudamodern; hon talar, då Åsarne stå stumma af smärta öfver utgången af deras lättsinniga lek, nordens första målskjutningsfest. Hon ber Hermod fara till Helhem och bjuda Hel utlösen för Balder, och medan han red dit, lade Åsarne Balders lik på hans skepp Ringhorne. Men så bruten var deras gudakraft genom Balders frånfälle, att de ej mäktade skjuta skeppet från land, utan måste kalla en jätteqvinna till hjälp. Då Nanna såg Balders lik bäras ut på skeppet, brast hennes hjerta af sorg, och hon lades då vid Balders sida; derpå antändes bålet; på detta lade Oden guldringen Dröpne, af hvilken hvar nionde natt åtta lika tunga ringar dröpo. Denna ring anser Grundtvig som en bild af händelserna, hvilka födas ur hvarandra led efter led, och att Odens mening dermed torde varit att händelsernas lopp nu skulle stanna sedan oskulden var borta.

Hermod hade under tiden nått Helhem, som fäderne skildra afskräckande hemskt, ty de tänkte sig döden så ful och så sann att vi känna det gripande af deras skildring genom märg och ben; de utmålade den icke med känslofullt, romantiskt svärmeri, utan fattade den i dess hela, stränga allvar. — Han fick af Hel löftet om Balders återkomst till gudaverlden, i fall alla ting ville begråta hans död. Balder gaf åt Hermod, innan denne red bort, ringen Dröpne för att återlemnas till Oden, och med detta drag ville fäderne för visso uttrycka den sanningen att händelsernas lopp hvarken *kan* eller *bör* stanna, fastän oskulden gått förlorad; och *om* så hade skett efter fallet i paradiset, då hade ju heller ingen frälsare kommit i verlden. Nanna sände till Frigga en slöja, och den betydde kanske det vemod, som efter oskuldens fall höljer hela naturen och lifvet; fäderne kände detta vemod djupt och de kunde sörja sannt och längta rent, annars hade kristendomen haft svårt att få fäste hos dem, ty den knyter sig just till den längtan, som genom tårarne blickar upp från hjertegrunden. All verlden biföll gerna gudarnes bön att gråta öfver Balder, utom en jätteqvinna Töck, som sade sig gråta Balder med torra ögon;

hvarken i lif ellor död hade han rört henne, och Hel månde behålla hvad hon hade. Det tros att denna qvinna var Loke, "som vållat det mesta onda bland Åsarne."

Men Loke kunde ju heller icke gråta, ty synden och lögnen kunna ej gråta öfver sig sjelfva; om allt i verlden, hvarje tanke och känsla skulle gråtit öfver oskuldens förlust och syndens tillvaro, skulle ju denna synd gråtit bort sig sjelf, och ej längre funnits i verlden, och oskuldens lif ännu kunnat räddas; men olyckan är att detta ju icke kan ske: synden vill ej sin egen tillintetgörrelse, och kan ej fälla en tår öfver sin egen tillvaro.

Men fäderne stannade ej vid Töck: de hade då varit ett lågt tänkande folk utan längtan efter upprättelse; perlan på sagans botten är det vissa hoppet att *Balder skall återkomma*. Denna tanke höll deras lifsmod uppe, kom dem att i tanke och dikt ej nedsjunka i en låg, mot jorden blickande misströstan. De hade då så småningom gått under, men nu hade de hoppet, och der hoppet bor, finnes lif; igenom hela deras verldsåskådning gick tanken på Balders återkomst, som en röd tråd; de visste så väl att *oskulden sjelf ej föll*, utan att dess blinde broder, lättrogenheten, åstadkom dess död i tiden; de voro så säkra på oskuldens eviga väsen, att de med fullaste öfvertygelse trodde på dess återuppståndelse i en ny och än herrligare skepnad. Det var kring denna kärna i deras lifsåskådning, som kristendomen sedan slöt sig, det var på denna friska stam, som dess doftande blomster kunde växa, ty fädernes dikt om Balder, den är deras djupa aning om fallet och återupprättelsen, om synden och frälsaren, och när kristendomen kom till Nordens folk, fingo de i viss mening sin Balder åter. Mätte han på *alla* områden återkomma, och ej blott på det rent andliga; måtte han åter uppstå i hemmen, i skolorna, i hela folkets medvetande, och vår nordiska stam skall då visa verlden ett folk, som är troende utan vantro, fritt utan sjelfsväld, upplyst utan att därför håna det heliga, ett folk hos hvilket *hjärtat* och *förståndet* nått en full och ren samklang!

32. Barnlitteratur.

II.

Charles Perraults sagor med teckningar

af GUSTAVE DORÉ.

Utgifna af JULIUS HUMBLE. Pris 15 rdr.

(Forts.)

Detta arbete, ett af de märkligare af de till julen utkommande, eger det företräde framför alla andra af samma slag, att det blifvtt illustrerad af en tecknare, sådan som Doré. Texten är gammal och välbekant, lika tilltalande för barnet, som hör den för första gången, som uppfriskande för de äldre, hvilka i den igenkänna sina käraste barndomsminnen. Sagorna sådane som "Askungen", "Den lilla Rödhättan" och "Prinsessan i den sofvande skogen" ega oförvissnelig skönhet och skulle alltid tilltala barnets fantasi, äfven utan de präktiga bilderna. Huru deremot en saga som "Äsnehud" kunnat få en plats med i samlingen är så mycket mer öfverraskande, då Utgifvaren både muntligen och skriftligen uppträdt mot "den dåliga sagolitteraturen". Få sagor synas oss sämre än "Äsnehud". Utgifvaren har måhända ansett sig böra medtaga den af pietet mot Perrault; men oss synes bättre att ha pietet för barnahjertats renhet, än för en samlare, hvilken utgifvaren sjelf erkänner har skattat åt sin tids lättsinne. Väl är det sant, att ett litet barn ej förstär det brott, som drifver "Äsnehud" att lemna sin faders slott, men det förekommer flera gånger så omständligt omordadt, att ett förståndigare barn måste grunda deröfver. Sagan hade med någon förändring kunnat bibehållas för planschernas skull, ty Dorés fantasi synes oss lika ren, som skön. Man skulle med skäl kunna göra ännu ett par anmärkningar såsom t. ex. mot slutet i "Tummeliten", men en vaksam och skicklig berättarinna finner säkert sådant af sig sjelf. Taflorna utöfva, så tro vi dock, på äldre den största dragningskraften. I de 40 bilder, som åtfölja texten, har Doré gifvit oss prof på mångsidigheten af sin begåfning.

Motsättningen af skönt och fult, glänsande ljuseffekter, karrikatyror, framställning af det lustiga, det hemska, det fantastiska, det ideelt sköna, allt detta återger han på ett sätt, som är verkligt öfverraskande. Det säges, att vår tid företrädesvis älskar det karakteristiska, det intressanta, manne icke den spirituella fransmannen härpå är ett lysande bevis? Om denna sanning icke kan förnekas, må det vara tillåtet för oss

barn af samma tid, att beundra honom. Hvem kan för öfrigt i hast se allt, hvad som finnes i dessa bilder? Dertill fordras, dels mera tid, dels mera konstnärlig insigt, än vi ega. Så mycket är säkert, att dessa teckningar äro en uppfriskande hvil för sinnet, en vår midt i vintern, en stjärna, som klart lyser genom töcknet af allt det omogna, underhaltiga, tillkonstlade eller rent af förkastliga, som finnes i den årliga, till julen utkommande barnlitteraturen.

J. R.

33. Konsten i hemmet

af

JACOB FALKE.

Öfversättning.

3. Bostaden under sextonde århundradet.

I föregående afdelning måste vi i viss mån börja historien om bostaden, dess prydnad och inredning på nytt. Då den klassiska forntiden störtade till sammans, funno vi norr om Alperna hos de folk, som togo verldshistorien om hand, ett tillstånd utan konst, utan andlig kultur, utan tillfälle till och äfven utan behof af och känsla för ett förfinadt lefnadssätt. Omkring tusen år erfordrades, olika tidehvarf måste förflyta, så väl för kulturen som för konsten, innan ens de högre och förmögnare samhällsklassernas bostad kom på en ståndpunkt, som med en bestämd konstnärlig pregel tillika motsvarade, såväl de anspråk hvilka uppställes af ett äfven i fysiskt afseende tillfredsställande lefnadssätt, som den utveckling hyfsningen och bildningen tagit.

Men efter förloppet af dessa tusen år, vid medeltidens slut, äro ej endast alla materiela förutsättningar uppfyllda, och bland dem var begagnandet af glasrutor i fönsteröppningarna den sista och viktigaste, utan vi befinna oss tillika i tidehvarvet för den högsta konstutveckling, som den nyare tiden skådat. Denna konstutveckling beledsagades, åtminstone uti Italien, af en grad af

bildning, af ett begrepp om intellektuella njutningar, af en finhet i sederna och ett otvunget behag i umgängeslivet, som sedan väl hafva blifvit allmännare, men aldrig hafva öfverträffats.

Denna konst och denna civilisation måste utöfva en så mycket väsentligare inverkan på hemmets konstnärliga utbildning, ju mera gången af den politiska utvecklingen gaf individens lif en mera enskild pregel och ledde honom till att i hemmet och i familjen, och ej längre i det offentliga lifvet, söka den punkt, kring hvilken hans tillvaro vände sig. Furstarnes enväldsmakt beröfvade landtgodsen en stor del af deras betydelse, adeln drog sig talrikt till de stora städerna och uppbyggde der sina palats, under det att den lät sina borgar förfalla eller åtminstone förlora deras krigiska karakter; till och med borgaren, om han också, genom att vara skild från det offentliga lifvet, tvangs att nöja sig med en inskränkt och anspråkslös kälkborgerlig tillvaro, föranleddes dock just derigenom, att inom sina fyra väggar bereda sig ett angenämare tillhåll. Konsten hade ej heller såsom nu för tiden delat sig i en högre och en lägre, uti konst och industri; den stod i ständig beröring med lifvet, ej blott i så måtto att man allmänt och lifligt tog del i densamma, utan äfven så att handverkaren icke kunde arbeta annat än under inflytande af en sund och genom höga mål sofrad smak. Å andra sidan undandrogo sig icke de störste konstnärer de skenbart obetydligare delarne af sin uppgift, utan arkitekter, bildhuggare och målare egnade sig med samma kärlek åt dekoreringen, som bevis att de uti det helas fulländning och harmoni sågo sin uppgifts sanna mål.

Sålunda medverkade allt till att i afseende å bostaden framkalla ett liknande, om ock i viss mån olika tillstånd med det som vi hafva lärt känna under antiken. Bildningen förfinade lefnadssättet, konsten förädlade lyxen, och ett allmänt välstånd, sådant som rådde uti de flesta civiliserade länder vid slutet af femtonde och i början af eller under sextonde århundradet, skänkte detta förfinade lefnadssätt och denna förädlade lyx ett stadigt materielt underlag.

Vi måste därför i och för vårt ämne anse öfvergången från föregående till nu ifrågavarande tidehvarf, från medeltiden till renaissancen, såsom ett stort framsteg, men den är icke blott ett framsteg, den är äfven en öfvergång från en konststil till en annan och i början jemväl från ett land till ett annat. Ty, under det vi i och för framställningen af medeltiden måste betrakta folken på denna sidan Alpena såsom bärare af medeltidens kultur, vänder sig vår blick nu åter till Italien, såsom humanismens, den moderna konstens och de moderna samhällsformernas vagg.

Den nordiska gotiken hade slutligen åstadkommit allt hvad den var i stånd att åstadkomma. Den hade gjort husets inre, eller rättare hela huset, behagligt, konstnärligt, karakteristiskt och harmoniskt, men dock ej utan att mot slutet hafva råkat in på en origtig väg. Den hade förvandlat inredningen till arkitektur, hade gjort det som enligt sin natur och sitt ändamål skulle vara rörligt till fast och stelt. Det blef den efterföljande konstens uppgift att i detta afseende åter införa frihet och rörlighet, att frigöra möblerna från väggen och ställa dem på deras egna fötter. I ett annat afseende måste renaissancen deremot införa konstmässig ordning och regelbundenhet i stället för frihet och godtycke. Vi hafva sett huru i början af medeltiden riddarens eller rättare herremannens bostad, under inflytande af det politiska behovet och ett antaget bruk, utvecklade sig från vissa bestämda anordningar, som kunde spåras oaktadt alla förändringar, så länge salen bibehöll sin stora betydelse. När derefter stridslusten under en senare tid gynnade uppförandet af borgar och gjorde desammas anläggning helt och hållet beroende af markens beskaffenhet, bergets höjd, klippafsatser och utsprång, så inkom dermed en regelbundenhet i anläggningen hvilken nästan utbildade sig till grundsats. Så uppstod den måleriska grupperingen af det yttre, som från denna synpunkt, isynnerhet sedd i sammanhang med den yttre naturen, erbjuder en mycket behaglig anblick, men jemväl förhindrar en konstmässig anläggning och gör det inre med en mängd trappor till ett upp och ned, med gångar och hörn till ett inveckladt helt, till en fullständig labyrinth. Detta utöfvade

äfven inflytande på sjelfva rummen, som det förutan med nischerna i de tjocka murarne, med de djupa fönsteröppningarna och hörntornen erbjudo tillräckligt med oregelbundenhet. Som sagdt, allt detta kan nog hafva sitt behag och tjena att förhöja intrycket af trefnad, men när konsten går konstmessigt till väga, uppställer den som regel en viss ordning, hvilken därför ingalunda, såsom det längre fram skedde, behöfver blifva småaktighet. Renaissancen sökte därför att göra slut på den gotiska oregelbundenheten och att för hela byggnaden uppställa en gemensam, allt beherskande tanke. Byggnadens framsida gjordes till ett slutet, symmetriskt helt, till hvilket ingenting kunde fogas, från hvilket ingenting kunde tagas, rummen kommo i jemnhöjd sins emellan, och det blef en viss regelbundenhet i anordningen, så att inre och yttre motsvarade hvartannat. Det var blott vid byggandet af villan som fantasien och den måleriska anordningen fingo ett mera fritt spelrum, icke endast därför att villan utgjorde en omedelbar fortsättning af medeltidsborgen, hvars murar och grafvar blifvit obehöfliga, utan emedan den, enstaka som den låg, skulle bringas i harmoni med den omgifvande naturens måleriska karakter, samt emedan man, för att få njuta af den fria naturen och af hänsyn till den vexlande utsigten, till sol och skugga, gjorde eftergifter och lät förläsa sig till större frihet i anläggningen.

Såväl byggnadens egare som byggmästare kunde under sextonde århundradet vid anläggningen och anordningen af palatsen eller de palatslika husen så mycket hellre låta sig ledas af rent konstnärliga bevekelsegrunder, som det inflytande upphört, som dessa byggnader, under medeltiden varit underkastade. Krigstillståndet, allas fejd mot alla, hade upphört, och man behöfde ej längre befästningar med torn och murar; i och med feodalväldets sjunkande hade salen förlorat sin betydelse och beherskade ej längre hela byggnaden. Det återstod att taga hänsyn till rent enskilda eller allmänna, i samhällsförhållandena grundade omständigheter. I de stores slott och palats trädde därför en rad af praktrum i salens ställe, eller också bibehölls salen, men såsom ett minne utan all betydelse, endast såsom praktsal utan att användas,

i viss mån som ett uttryck af egarens värdighet och den arkitektoniska tankens storhet. Sådan finner man den ännu i en del palats i Wien från sjuttonde och adertonde århundradena, t. ex. i de forna sommarpalatsen, Belvedere och det familjen Liechtenstein uti Rossau (en af Wiens förstäder) tillhöriga, hvilka båda numera äro upplåtna till gallerier. På andra ställen, hos äldre släkter som höllo sin historia i helgd, samlades uti salen allt som erinrade om förfäderne, segertecknen från deras krigsbragder. Så är t. ex. förhållandet i Venedig uti Palazzo Morosini, hvars på nedre bottnen belägna sal numera för öfrigt blott tjenar till väntsal, men med sina krigiska, på bragdrikt sätt förvärfvade prydnader dock alltid gör ett godt intryck af pietet och af en, om också beklagligtvis förgången storhet. Den moderna riddersalen är endast ett återupplifvande af denna plägsed. I allmänhet sjönk salen på herrgårdarne ned till uppehållsort för de väntande tjenarne, eller ock användes den tillika för trappuppgången; i det borgerliga huset nedsjönk den till den enklaste form af förstuga, hvilken i England bibehöll sitt ståtliga, en gång så förnämt ljudande och så betydelsefulla namn.

Sålunda hade konsten, gynnad af omständigheterna, men äfven af allmänhetens böjelse och mottaglighet, fått fritt spelrum, palats och öfriga bostäder frigjorde sig från de gamla vanorna, och skönhet och trefnad blefvo de vilkor som i första rummet måste uppfyllas. Sålunda kunde också södern, isynnerhet Italien, inverka vida mer på bostaden i nordens, ehuru väl olikheterna i klimat naturligtvis gjorde att en del egenheter kvarstodo. Sålunda användes uti Italien i det inre af rummen, åtminstone af prakt-rummen, sten mycket mera allmänt än på denna sidan Alpena. Den hvita marmorn, med allt det uti densamma för en dekorationsarkitekt tilldragande, tillförsäkrade det arkitektoniska elementet i förhållande till de öfriga ett större inflytande i söderns praktvåningar än i nordens, hvarest i allmänhet trä och med trä snickarearbetet trädde i dess ställe. I Italien utgjordes golvet fortfarande af stenmosaik, vare sig som en brokig massa utan mönster, eller som en rik ornamental mosaik i olika färger, eller

ock som ett geometriskt hopfogande af olikfärgade stenbitar, under det att uti norden den stampade leran och lerstyckena alltmer började ersättas af ett brädgolf, hvilket konsten sedan äfven tog hand om, såsom våra parkettgolf ännu i dag utvisa. Liksom måleriet i Italien under denna tid mest tillhörde den stora stilen och mera användes till väggmålningar än till små taflor, så kom det äfven mera till användning uti söderns palats än i nordens, hvarest det redan under femtonde århundradet hade börjat med mindre taflor och der det aldrig före Rubens tid kunde uppnå en högre stil. Derfor förlorade väggmålningen uti nordens från denna tid äfven den plats, som den under medeltiden innehafte på de furstliga slotten och rikare riddarborgarne.

Å andra sidan undergick emellertid den italienska boningen förändringar för att göra densamma mera beboelig och bekväm, och det icke utan inflytande från nordens, som ju genom sina klimatiska förhållanden var anvisad att taga hänsyn till denna sida af bostadens inredning. Detta underlättade äfven öfverflyttandet till nordens af den italienska konsten i dess tillämpning på boningshuset. Den tidens italienare använde nemligen sin stora konst i enskilda byggnader, i palats och boningshus. Vi läsa hos Vasari, att Italiens store och förnämte använde de störste konstnärerne, läto dem bygga hus och pryda väggarne och taken med historiska och mytologiska målningar med talrika figurer, och mångfaldiga exempel finnas ännu i behåll såsom lefvande bevis härpå. Om vi således också icke kunna påstå, att det endast var i de offentliga byggnaderna, i stadshusen med deras fest-salar och sessionsrum, i de kungliga och furstliga palatsen, som en dylik konst fick bidraga till utsmyckandet, så var dock i de enskilda palatsen eller de rikens boningar detta företrädesvis förhållandet med de rum, som voro afsedda för mottagningar, sällskapslif eller representation och som således afsågo beröringen med den yttre verlden. I de egentliga boningsrummen — och det gäller isynnerhet om Venedig och dess palats — var deremot på sin höjd i taket någon plats för måleri och arkitektur. Deras inredning var dock därför ingalunda försummad, om man också ej hade några pelare

och kolonner af sten, marmorsculpturer eller historiemålningar; konsten och omtanken hade endast, med hänsyn till det med rummen afsedda ändamålet, gått i en annan riktning och anlitat andra medel. Här såg man därför på väggarne panelningar och lister af trä med snidverk, pressadt gyllenläder, siden, sammet och guldbrokad, rika förhängen framför fönster, dörrar och sängar, mjuka täcken och dukar i lysande färger på golven och borden, vidare rikt utarbetade möbler med träsniderier och inläggningar samt stafflimålningar i utskurna, förgyllda eller målade ramar. Allt detta åstadkommer i sin helhet ett godt och behagligt intryck och på samma gång likväl ett förnämt, fint, rikt och konstnärligt, så att man kan betrakta det som bibehållits till vår tid såsom rigtiga förebilder för den moderna bostaden. Det är därför sådana rum, som vi uti det följande företrädesvis komma att afse, och icke de monumentalt prydda villorna, palatsen och salarne eller sådana rum som de af Rafaël smyckade i Villa Farnesina eller Vatikanens stanzer.

Då vi vid betraktandet af de särskilda delarne först sysselsätta oss med taket är det följaktligen det platta taket, såsom det i boningsrum vanligast förekommande, hvars form i främsta rummet intresserar oss. Det var uti det hvälfda taket som tidens målare med förkärlek utvecklade sin konst. Det eignade sig också så till vida mer för målning, som dess indelning och de hvarandra korsande fälten redan medgåfvo en systematisk anordning och fältens lutande läge gynnade betraktandet af figurerna. Hvalfmålningen fick därför en mycket rik utveckling, till en början ensam, i det de särskilda taflornas infattning åstadkoms genom målade frukt- och blomsterfestoner eller ornament, längre fram i förening med reliefer i stuck, som isynnerhet tjenade till att kraftigare framhäfva indelningen och infattningen. Användandet af denna konstart förblef dock mest förbehållet de till representation afsedda praktrummen.

Det platta taket var en naturlig utveckling af medeltidens trätak, men med väsentliga förändringar. Medeltidens tak hade

till sin form varit helt och hållet beroende af konstruktionen, af bjelkarnes läge, hvaraf indelningen bestämdes. Renaissancen frigjorde det från detta beroende, endast upptagande som motiv de insänkta fälten med den kraftiga infattningen, men ordnade och inrättade det, der inga hinder mötte, uteslutande ur konstnärlig synpunkt. Taket gestaltade sig sedan visserligen som ett bjelklag, men såsom ett särdeles konstfullt, med fälten ordnade omkring midtfältet, i stället för att de enligt medeltidens bruk drogos ut på längden parallellt med hvarandra, samt med bjelkar, som väl äfven korsade hvarandra och derigenom åstadkommo ett regelbundet nätverk. Dermed var öfvergången lätt till det antika kassett-taket, som med tidens riktning naturligtvis låg konstnärerna ganska nära, endast att det uti bostäderna till en början utfördes i trä. Det användes därför ofta, bjelkarne, som förestälde nätverket, profilerades, rosetterna blefvo utskurna, men gjordes understundom så stora, att de uppfylde hela fördjupningen och trängde tillsammans infattningen så att den blef helt smal. I afseende å fältens storlek uppstälde man som grundsats, att de skulle vara mindre i låga rum, större i högre.

Enligt arkitekten Serlio's teori skulle målning egentligen endast passa i hvälfda tak och de platta deremot vara utan färg. Men denna regel, som icke i sig sjelf har något stöd och väl mera är att anse som konstnärens enskilda åsigt än som en allmän-giltig sats, hade åtminstone lika många undantag som bekräftelser. I enklare borgarehus lät man säkerligen trätaket ofta behålla sin naturliga färg, ej sällan skedde det äfven i rikare bostäder, der träts varma, mörkbruna färgton kunde lämpa sig ganska väl för konstnären till den öfriga allvarliga dekoreringen. I detta senare fall tillkom ytterligare som dekoration en rik prydnad af snidverk, som väl kunde göra färgen umbärlig. De fall då man målade trätaket dekorativt äro likväl talrika och kanske de oftast förekommande. Sammanställningen af blått och guld, som redan under medeltiden användts med förkärlek, var fortfarande omtyckt och öfvergick nu på kassett- eller rosett-taket. Guld användes så mycket i taket, att under sextonde år-

lundradet hvarje palats i Venedig hade åtminstone ett par rum, hvilkas platta tak hade en helt och hållet förgylld botten. Derjemte förekommo i fördjupningarna likaledes förgyllda rosetter eller brokiga ornament äfvensom figurmålningar. Flera tak af det förstnämnda slaget finnas ännu i behåll, t. ex. i Dogepalatset, hvilka gifva en god föreställning om den rika verkan derigenom åstadkoms.

Dessa målningar måste i flera afseenden åstadkomma förändringar i takens dekorerings. Framförallt fordrades det att fälten gjordes större, och dervid ansluter sig en utveckling, som slutar dermed att det för taket såsom sådant egendomliga helt och hållet förbises och det betraktas alldeles som en vägg, på hvilken man kan fästa hvilka taflor som helst. Dessa taflor få sedan i likhet med de andra en utskuren, förgylld ram eller ock upptaga de hela taket, och åskådaren kan få gå omkring och söka den rätta ståndpunkten för att betrakta dem.

Det allmänna intryck som åstadkommes af detta slags tak, vare sig att det är prydt endast med snidverk eller förgylldt, siradt med brokiga ornament eller upptaget af målningar, är ett intryck af en allvarlig, värdig, gedigen och vanligtvis äfven rik prakt, stundom och det ej sällan, jemväl äfven af en viss tyngd. Alla dessa tak tyckas vara afsedda för väggar af samma slag med gedigna och allvarliga ornament och hufvudsakligen med brokiga prydnader. Så är dock icke förhållandet med ett annat slag af takdekoration, som skulle blifva af ändå större betydelse för det moderna taket, nemligen stucken.

Detta slag af ornamentering, såväl för tak som väggar, har naturligtvis äfven uppstått under inflytande af den åter till lif vaknade antiken. Sedan man i de utgräfdade rummen i de gamla baden och palatsen, jemte dekoreringsen i färger äfven funnit exempel på stuck, erfordrades endast upptäckten af ett lämpligt, fast ämne, för att, med den lättnad i arbetet som stuckornamenteringen medför och den frihet den tillstodder konstnären, genast göra densamma omtyckt. Sålunda se vi den på ett intagande sätt använd redan af Rafaël och hans lärjungar tillsammans med

deras målade arabesker, men ingenstädes har den uppnått en skönare form, än uti taket till den stora salen i Villa Madama, der den förekommer hvit på blå botten.

I två riktningar kom stuckornamenteringen att medföra betydande följder, men på samma gång äfven faror. Så länge den frihet, ja till och med godtycke, som den genom lättheten i bearbetning medgaf åt konstnären, beherskades af ett verkligt konsttidsvarfs solida smak och stod under ledning af stora konstnärer, så länge var den bunden och dermed oskadlig. Men barockens tidehvarf kom, då smaken för de forna tidernas harmoniska former ej längre var lika stor utan sträfvade efter öfverdrift, då godtycket, det ovanliga, öfverraskande, det från regeln och symmetrien afvikande upphöjdes till princip, och då blef stucken, som fogade sig efter hvarje nyck, ett efterlängtadt och på samma gång farligt material i konstnärernes händer. Taket kom derefter i samma förhållande till reliefen som det redan förut intagit till måleriet: det betraktades som en lämplig yta för att inpassa hvilken relief som helst, vare sig ornamental eller figurlig, från och med den svagast upphöjda basrelief till den starkaste hautrelief. Så uppkommo dessa infattningar, som, småningom trotsande alla former och regler, utgjorde det nyckfullaste af alla ornament; så uppkommo de tunga molnen, de sväfvande och flygande barnen och genierna, som än sträcka benen, än kropparne eller hufvudena ned i rummet.

En annan fara låg deri, att då stucken betraktades såsom en imitation af den hvita marmorn, och renaissancens konst icke ansåg det klassiskt eller passande för plastiken att måla marmor, så måste man naturligtvis äfven låta stucken blifva utan färg. Till en början förekom visserligen äfven den målade eller i förening med färger, såväl i arabeskerna på väggarne som i taket, isynnerhet som den der skulle ersätta trätaget med dess bjelklag och rosetter. Sedan förekom den som hvita ornament på blå botten, liknande de hvita glaserade figurerna på blå botten, som finnas på familjen della Robbias terrakotta-arbeten; redan tidigt sattes den äfven tillsammans med guld, isynnerhet uti sådana rum, som man ville gifva en mera högtidlig, festlig karakter. Ehuru stucken ännu

en tid så till vida förekom i förening med måleriet som den skulle gifva de skildrade händelserna ett mera naturligt utseende, i det den genom att innefatta målningarna utgjorde en föreningslänk mellan dem och plastiken, så blef dock längre fram den hvita färgen eller frånvaron af all färg förherskande. Smaken vänjer sig att endast söka takets dekorativa verkan i dess relief, i vexlingarna mellan skuggor och dagrar i denna. Det hvita taket kunde sedan icke, utan att framkalla den skarpaste, mest skärande kontrast, tåla bredvid sig en vägg i allvarliga, klara färger, men derigenom framkallades äfven ett sätt att måla, som blifvit förderfligt för oss. Då allt endast berodde på ljus och skuggor, så kunde en sådan relief, i hvilken man trodde sig se konsten, äfven framställas genom målning, i det man blott målade skuggorna i grått bredvid den ljusa färgen. Denna dekorering, som under sjuttonde och adertonde århundradena endast var ett dåligt nödfallsmedel, har hos oss i det nittonde århundradet utbildat sig till den finaste smak och till regel i alla eleganta salonger. Då är det snarare bättre — man undviker åtminstone det torftiga i ett falskt sken — att nöja sig med det helt enkelt hvitlimmade taket, som jemväl är en följd af användandet af stuck.

Emellertid har framställningen af denna utveckling fört oss från renaissancen, och det kan vara tid att återvända till den italienska bostaden, som vi skulle skildra.

Vi hafva yttrat att taket, så väl det som var prydt med sniderier men omåladt, som det målade och förgyllda, förutsatte en på motsvarande sätt målade vägg. Och så var det äfven. Vi få dervid visserligen icke tänka på sådana målningar som i Rafaëls vatikanska stanzer, om också liknande fastän utförda af mindre framstående förmågor. Sådana rum, äfven när de förekommo i privata palats, voro dock endast afsedda för representation. Hän-syn till trefnaden äfvensom till möblerna, som till en del stodo högt upp mot väggarne, gjorde en dylik dekorering nästan omöjlig. Uti boningsrum måste figurmålningarna nöja sig med frisen och förekommo äfven der sällan i jämförelse med den rent ornamentala dekoreringen. Äfven beträffande denna är det blott i säll-

synta fall som vi få tänka på arabeskerna i Rafaëls loggier, dessa älskliga fantasiskapelser, som till ett det behagligaste ornamentala potpourri sammansmälta alla möjliga föremål, rankor och blad, blommor och frukter, nätta kärl, instrument, fredliga redskap, krigiska vapen, kransar och band, ymnighetshorn, medaljonger och små tafloer med hvarjehanda lefvande djur, hackande små foglar, fladdrande fjärlilar, klättrande ekorrar, med karrikaturer, masker och fantastiska föremål. Detta ornamenteringssätt förekom visserligen ännu en tid på väggarne, men mera som infattningar eller som fyllnad mellan pilastrarne än öfver hela väggytan. Oftare användes det för att pryda de hvälfda taken, och der bibehöll det sig också längst, om också fattigare på behag och idéer.

Den dekorerings, hvilken vi torde få antaga hafva varit den vanligaste uti rikare hus, bestod förutom af träpanelning, som användes mycket jemväl uti Italien, af väfnader, gobeliner och presadt gyllenläder.

Träpanelning brukades väl icke lika allmänt i Italien som i Norden, ej heller täckte den väggarne lika fullständigt. Den nöjde sig i stället med en mera anspråkslös höjd, för att lemna plats för den brokiga prydnaden, och räckte väl i de flesta fall ej högre än en vanlig vägghpanel. Icke desto mindre hade den en viss egenomlighet och återverkade derigenom på träbeklädningen i Norden. Först och främst ändrades naturligtvis profiler och ornament i öfverensstämmelse med den nya konststilen, fialer, baldakiner, konsoler, rosverk och allt hvad gotiken för öfrigt härvid haft att framvisa för besynnerliga kantigheter, afskaffades. Den gotiska panelningens indelning, som uppstått derigenom, att de lodrätt ställda, jemte hvarandra löpande brädernas fogar förenades genom lisenartade lister, så att de aflånga fälten fingo samma bredd som bräderna, ändrades och fick en rikare utveckling derigenom att mera kvadratiske afdelningar uppstodo genom tvärlisters anbringande. När mellanrummen skulle ytterligare erhålla en särskild prydnad, och man insåg att allt för mycket relief der icke var på sin plats, prydde man dem med träinläggningar, en art af konstflit, som redan under ett par århundraden hade blomstrat uti Italien,

eller ock försågos de, då man så fann lämpligt, med små miniaturmålningar. I Venedig fingo äfven dörrspeglarne understundom målningar, enligt hvad det uppgifves af framstående konstnärer, såsom t. ex. Palma vecchio. Snidverk, reliefer med figurliga framställningar, förekomma naturligtvis äfven, ehuru med mera måtta än i Norden.

Enligt alla antydningar utgjordes emellertid väggens förnämsta prydnad icke af träpanelningen, utan af väfnaderna. Vi höra talas om alla de dyrbara väfnader, som företrädesvis tillverkades vid fabrikerna i Genua och Venedig, den enfärgade sammeten med slät botten och blommigt mönster, de brokiga sidentygen, de med guld och silfver inslagna väfnaderna, och derjemte det pressade, förgyllda och målade lädret med dess kraftiga och lysande verkan. Detta senare ämne hade först under femtonde århundradet införts från Spanien, isynnerhet från Andalusien, men hade redan under det sextonde blifvit en allmänt utbredd vurm, som ytterligare tilltog under sjuttonde århundradet med försämrade mönster, men derefter såsom alltför allvarligt och kraftigt icke längre var tilltalande för den lätta och klena smaken och därför helt och hållet råkade på förfall. I Spanien pryddes dessa lädertapeter icke endast ornamentalt, t. ex. med brokiga mönster på guldgrund eller med gyllne blommor på röd botten, utan man målade äfven figurliga scener, till och med stora figurer, men bibehöll guldgrunden, så att man, såsom ännu bibehållna exempel utvisa, åstadkom en ytterst praktfull verkan. På samma sätt skedde i Sverige, hvarest gyllenläderstapeterna utbredde sig kanske mer än i något annat land, med undantag af Spanien, så att man ännu i dag uti bondstugorna icke sällan finner sådana, som äro ganska väl bibehållna.

Jemte sammet och siden hade man hautelissväfnader med figurliga framställningar, dels de s. k. arrazzi, så uti Italien benämnda efter hufvudorten för tillverkningen, staden Arras, dels gobelinerna, så kallade efter de fransyske tillverkarne. Vi kunna svårligen göra oss en föreställning om den utsträckning, hvaruti dessa väfnader oaktadt deras dyrbarhet användes, vare sig såsom en tillfällig eller stadigvarande prydnad i boningarna, sedan nu-

mera knappt någon annan än lumphandlanden eller konstälskaren känner till dem. Ur den moderna industrien hafva de ju äfven helt och hållet försvunnit från och med förra århundradet, ty hvad som nu tillverkas, är tafior, icke väggbeklädnad. Under sextonde århundradet deremot trängde de ända ned i borgarens hus, i större eller mindre konstnärligt utarbetade stycken täckande väggarne, och genom det brokiga och konstnärliga i deras framträdande betogo de dessa bostäder karakteren af nykterhet och hvardaglighet. De användes då väsentligen endast som väggbeklädnad, ty de tygstycken, som hängdes öfver träpanelningarna eller eljest bakom bänkar och säten, voro ej heller någonting annat; det var först det fransyska modet som under början af adertonde århundradet gjorde dem till möbelöfverdrag, hvarvid bilderna afpassades efter sätenas och ryggstödens form. I afseende å ämnena för dessa prydnader följa väfnaderna naturligtvis tidens smak, konstens vexlingar, och på samma sätt förhåller det sig med stilen i framställningen. I detta afseende utgöra arrazzi en ersättning för väggmålningarna. Under sextonde århundradet var den högre konsten bestämmande äfven för dem, under första hälften af sjuttonde århundradet var Rubens den tongifvande, sedan följa landskap, genretafior, mytologiska och erotiska scener. Äfven ändamålet med rummen hade ett visst inflytande, när nemligen väfnaderna voro tillverkade för en bestämd lägenhet. Kyrkan valde naturligtvis religiösa ämnen, men var dock ej så noga dermed och var belåten med att vid sina fester få upphänga äfven väfnader med historiska framställningar. Lika litet bekymrade man sig i boningshuset om ämnenas art, ehuru framställningarna från sextonde århundradet visserligen företrädesvis voro af verldslig beskaffenhet. Ja vid användandet i hemmen visade man sig ofta ändå mera hänsynslös. Vi se ej sällan på tafior och kopparstick, att man helt enkelt betraktade gobelinerna såsom hvilken annan väggprydnad som helst och att man, alldeles obekymrad derom att framställningen förstördes, på dem upphängde i ramar infattade oljefärgstafior, ett förfaringssätt, som just ej är att taga till förebild.

En sådan hänsynslöshet berodde väl också endast derpå, att under femtonde och ännu mera under sextonde århundradet i och med stafflimålningarna ett nytt element tillkommit i dekoreringen af bostadens väggar, ett element, hvarvid man ännu icke hunnit vänja sig. Dessa målningar, som uppstått alldeles sjelfständigt och gjorts ändå mera sjelfständiga genom sina utskurna, förgyllda, blåa eller röda ramar, fordrade en viss plats och togo icke hänsyn till de prydnader som redan förut funnos på väggen. Så kunde det hända med gobelinerna att den ena bilden kom ofvanpå den andra. Med de enfärgade, fasonerade sammet- och sidentygen stämde de väl öfverens, men passade icke så bra tillsammans med brokaderna och gyllenlädret, som öfverglänste taflans verkan. Då man ej kunde eller ej ville afstå hvarken från det ena eller andra, var man ej sällan i dylika fall uti en viss förlägenhet, och man tycker sig se huru en dylik förlägenhet varit rådande vid rummens inredning. Understundom hängde man taflorna på panelningen och klädde den öfre delen af väggen med gyllenläder, eller ock hängde man dem upptill kring en fris som lemnats utan annan beklädnad, under det att den nedre och större delen kläddes med tapet. Detta passade någorlunda för porträtt i kroppsstorlek, men smärre taflor, landskap, genremålningar, kommo för mycket ur synhåll och råkade i falskt perspektiv. För att undgå dessa olägenheter måste man, såsom längre fram också skedde, så småningom dämpa väggarnes forna dekorerings, anordna väggen för taflorna eller behandla den helt likgiltigt, så att den blef lämplig att mottaga hvilken prydnad som helst. På så sätt hafva de moderna stafflimålningarna icke obetydligt bidragit att förändra väggarnes dekorerings.

Det har nämnts att väfnaderna från Arrás hufvudsakligen användes att bekläda väggarne; dervid är dock ett tillägg att göra, i det de nemligen äfven användes som förhängen framför dörrar och fönster, hvarvid de i sjelfva verket endast utgjorde en fortsättning af väggbeklädnaden. Ty denna prydnad var då icke så förkonstlad som nu för tiden; man klippte icke förhängena skraddarmessigt i konstiga figurer, hvarigenom ett ämne, som är

afsedt att göra en rik verkau, dömes till torftighet, ej heller behängde man dem med tofsar, snodder och annat till stor del onödigt snörmakeriarbete. Vanligtvis voro de medelst ringar fästa vid stänger; hängande ända ned till golfvet, antingen utbredda eller hopdragna, fingo de falla i fria veck och verka med hela sin massa, utan några konstlade, onaturliga, osköna linier, som skarpt begränsa den bjerta dagern från fönstret.

Det var naturligtvis ej endast väfnaderna från Arras, som på detta sätt användes framför dörrar och fönster, utan alla andra väfnader, som tjenade att kläda väggarne, användes äfven som förhängen. Äfven på annat sätt utvecklades stor lyx med mattor och väfnader i de förnämre husen samt så vidt möjligt i alla bostäder. Sjelfva golfvet fick icke genom renaissancen i Italien egentligen något nytt konstelement, men mattorna kommo åtminstone under vintern mera allmänt i bruk och bidrogo väsentligt till rummets karakter. Äfvenledes brukade man allmänt att på borden lägga tunga, ofta rikt i guld och silfver broderade dukar, som icke endast skylde bordsskifvan, utan äfven hängde ner på golfvet rundt omkring. Man behöfde då naturligtvis ej heller, såsom konstnärerne nu för tiden göra, pryda borden under skifvan med hvarjehanda vackra figurer i metall eller träsnideri, hvilka fresta gästen att glömma all höflighet och se till huru värden har det under bordet. De italienska sjöstädernas förbindelse med österlandet kom denna förkärlek för mattor och väfnader väl till pass. Visserligen tillverkade fabrikerna uti de norditalienska städerna, isynnerhet Genua och Venedig, de dyrbaraste sammet-, siden- och brokad-tyg, som gingo såsom handelsvaror till alla länder, men med en sådan verkligt konstnärlig smak som den, hvilken utmärkte det sextonde århundradet, var det icke möjligt att ej derjemte uppmärksamma de äkta orientalska väfnadernas företräden i dekorativt hänseende. Uti hvarje förnämt hus kunde man därför uppvisa någonting dylikt, antingen sidenväfnader på väggarne eller broderade dukar på borden och möblerna eller ock ylle-mattor på golfven. Denna smak spriddes äfven till nordens, och huru den der blomstrade synes af de holländske mästarne

genretaflor, vid hvilkas framställning af interiörer de orientaliska väfnaderna alltid utgöra den mest tjusande prydnaden. Vi finna sådana redan på Holbeins och hans samtidas tafler.

Vi se sålunda renaissancens bostad medelst hela denna inredning sträfvä ej blott efter skönhet och färgprakt, utan äfven efter bekvämlighet och trefnad. Denna sträfvan medförde äfven en stor förändring i afseende å stolar och bänkar, i det de för första gången fingo en fast stoppning, då de, såsom vi hafva sett, deremot under medeltiden endast varit belagda med väfnader eller lösa kuddar. Kuddarne kommo dock därför icke ur bruk, utan vi se af taflorna att de allmänt användes jemte stoppningen och ofvanpå densamma. De kläddes ej sällan med läder med pressade guld- och silfverornament. Likaledes användes gyllenladers-tapeterna, äfvensom öfriga till väggbeklädnad använda ämnen, med undantag af arrazzi, såsom öfverdrag på stolar och bänkar.

Härmed står äfven en annan förändring af ifrågavarande möbler i samband. Under medeltiden förekom stolen, såsom vi hafva sett, mycket sällan, och tjenade nästan uteslutande till hedersplats; i dess ställe hade bänken utgjort den vanligaste möbeln att sitta på, och hade den sammanvuxit med väggpanelningen eller åtminstone blifvit tung och orörlig som en kista. Från ett sådant tillstånd frigjorde sig renaissancen, om ock ej på en gång helt och hållet. Redan stoppningen hade det med sig, att länstolar och andra stolar kommo mera i bruk, om det också först var under början af sjuttonde århundradet som en afgörande förändring inträdde; men tillika blef träarbetet lättare, formerna blefvo i öfverensstämmelse med renaissancens stil elegantare och det hela rörligare. Träarbetet pryddes med snidverk och inläggningar, hvilka sätt att pryda man redan länge använt uti Italien, så att nu ingenting annat erfordrades än att tidsenligt ändra stilen i ornamenten. Ej heller saknades målning och förgyllning.

Jemte stolarne förblef dock äfven bänken en mycket vanlig möbel uti bostäderna under renaissancen, och det i den dubbla bestämmelse, som den haft redan under medeltiden, att vara på

en gång sittplats och kista eller låda. Isynnerhet den sista bestämmelsen är mycket vanlig i den italienska bostaden. Men utan afseende å den konstnärliga prydnaden egde en stor förändring rum med bänken; den frigjordes från väggen och blef sålunda flyttbar. Den bibehöll dock sin vanliga plats vid väggen, som rundtomkring försågs med bänkar, då inga andra möbler stodo i vägen. Bänken pryddes på tre sidor med rika figurliga eller ornamentala sniderier, ofta af det mest fulländade arbete, såsom synes af en mängd ännu bibehållna exemplar. Målningar förekomma dock äfven på dem samt inlagdt träarbete. Den öfre sidan, på hvilken man skulle sitta, blef naturligtvis utan sådana prydnader och belades med kuddar.

På samma sätt som med bänken och lådan derunder gick renaissancen äfven till väga med skåpet. Äfven det lösgjordes från sitt verkliga och ideala sammanhang med väggen och panelningen samt gjordes till ett sjelfständigt konstverk, och det på ett sådant sätt att man kan säga att renaissancen uppfunnit och en gång för alla fastställt den rätta stilen, den rätta konstformen för denna möbel, som var okänd i forntiden och som af medeltiden visserligen fick en konstrik men ingalunda felfri form. Den konstruktion, efter hvilken renaissancen formade denna möbel, var arkitektonisk, liksom möbeln också i verkligheten har ett arkitektoniskt element; alla struktiva och ornamentala led äro lånade från arkitekturen och dess ornamentik, gesinuserna, pelarne och pilastrarne, karyatiderna, festonerna och guirlanderna: men allt rent arkitektoniskt har fullkomligt afpassats efter det nya ändamålet, den ändrade afsigten, alla delar och ornament hafva, om man så får säga, öfversatts till snickararbetets och träs stil, de hafva fått så mycket ledigare, smärtare, finare och lättare former, att de helt och hållet aflagt stenens tyngd och fasthet och något verkligen fullkomligt synes vara åstadkommet. Visserligen finnas undantag, då liksom i det götiska snickararbetet det arkitektoniska elementet öfverförts på ett alltför stelt och oförändradt sätt, så att skåpets framsida ser ut som en efterbildning af framsidan till ett palats. Denna möbel saknar

ej heller rikedom i formerna eller mångsidighet i ornamentet, vare sig i tekniskt eller formelt hänseende: snidverk och inläggningar pryda de framstående delarne och mellanrummen, äfven miniaturmålningar förekomma, ehuru sällan.

Jemte kistan utgör sängen en af de viktigare delarne af husgerådet, hvilken alltid, då förmögenhetsvilkoren sådant medgäfvos, betraktades som ett konstverk, en prydnad för bostaden. Den bibehöll sänghimmeln, men befriades från den lådlika brädbeklädnad, hvarmed gotiken belamrat den. I och med den konstnärliga utvecklingen fingo fötterna former hemtade från djurverlden eller ock gjordes de klotformiga, sidorna pryddes med snidverk, isynnerhet egde det rum på insidan vid hufvudgården, der gafveln sköt högre upp; från hörnen uppstego fyra stöd, antingen i form af karyatider eller ock som refflade och vridna pelare, på hvilkas kapitäl baldakinens ställning hvilade; sjelfva baldakinen var af sammet eller siden och broderad på den undre sidan; tunga förhängen slöto till på alla fyra sidor och voro kantade med fransar eller spanska guldspetsar. Broderade täcken lågo öfver kuddarne, äfvensom från slutet af sextonde århundradet de dyrbaraste spets-täcken af sängens hela längd och bredd med de regelbundna och dock så intagande mönster som vanligen kallas venetianska, ehuru de icke särskildt tillhöra staden eller trakten deromkring utan tidens allmänna smak.

Sammanfatta vi nu efter dessa enskildheter, vid hvilka vi företrädesvis haft venetianska konstarbeten för ögonen, hela bilden af den italienska bostaden under renaissancen, så måste vi väl medgifva att hela intrycket liksom hvarje enstaka del motsvarar den höjdpunkt, hvarpå detta storartade konsttidehvarf befann sig. Vi finna ett rikt, med utskurna ornament, förgyllningar och målningar prydt tak, utskurna eller regelbundet indelade panelningar på väggarne, deröfver tapeter af gyllenläder, siden- och sammettapeter inväfda med guld och silfver, eller på figurer och färger rika arrazzi, äfvensom den så utbildade stafflimålningens verk uti dyrbara ramar, till hvilka konstnärerne ofta sjelfve gifvit mönstret, vidare skåp, skänkar, sängar, lådor med det ädlaste

träarbete, lättare och tyngre, rikt stoppade möbler att sitta på, tunga, ända till golfvet nedfallande förhängen framför fönster, dörrar och sängar, bord och golf täckta med österlandets vackraste väfnader och broderier, allt detta i varma, rika, klara och fulla färgtoner. Dertill komma ytterligare alla den mindre konstflitens täcka alster, de fina, förgyllda och emaljerade silfverkärlen, de klara kristallkärlen med deras sirliga inslipade ornament, de eleganta, lätta glaspokalerna från Murano, majolikaarbeten i lysande färger och andra lerkärl på hyllorna och skänkarne, mörka figurer och redskap af brons på och framför spisen, som, utförd i marmor, ingalunda utgjorde rummets minsta prydnad, slutligen stående här och der en mängd små lådor och skrin af elfenben, trä eller metall, med det finaste träsnideri, drifna, ciselerade, etsade, inlagda, med ett ord i hvarje slag af teknik, som då stod till konstens förfogande. En sådan bild kunna vi hopfoga med ledning af hvad som ännu finnes i behåll; så rik, förnäm, ädel, treflig och utrustad med en sannt konstnärlig smak skildra de skriftliga källorna dessa på en hög grad af bildning stående människors bostad, hvilka voro Rafaëls och Tizians samtida och njöto af deras konst och af umgänget med dem, till hvilka världshandeln förde allt skönt, som de visste att värdera och njuta af, men hvilka jemväl umgingos med de lärde, intresserade sig för filosofi, vetenskaper, skaldekonst, samt till omvexling fröjdade sig åt musik och dans och åt naturens skönhet på glada utfärder. Om bostaden och dess inredning motsvarade den höjd hvarpå tidens konst befann sig, så motsvarades båda återigen af samhället, af människorna, som bodde och lefde bland allt detta sköna. De förde konsten från dess höjd in i hemmet, ut i lifvet; men de lyfte äfven lifvet åter upp till konstens höjd.

Begifva vi oss nu med denna lysande bild för ögonen norrut öfver Alperna till Frankrike eller Tyskland, så skola vi snart, efter det renaissancen ombildat äfven nordens konst, återfinna den drag för drag, men glansen har till en god del slocknat, dagrarne och färgerna hafva bleknat. Visserligen har konsten äfven der vaknat till lif och det hafva vetenskaperna och bild-

ningen äfven gjort, men konsten saknar den sanna farten, vetenskaperna äro ännu blott i sin början och bildningen förekommer blott enstaka eller saknar finhet. Äfven välmågan, ehuru den förefinnes, har dock icke fått samma utbredning, och lyxen har ej i samma mån blifvit en nödvändighet, ett verkligt behof.

Det finnes följaktligen visserligen enstaka praktfulla inredningar efter italienskt mönster, sådana som t. ex. de franske konungarne utförde med tillhjälp af italienska krafter; enstaka, rika, storsinta patriciska slægter, sådana som slægten Fugger i Augsburg hvilken utgjordes af verkliga verldsborgare, följde det exempel som gafs af de store i Venedig och Florens, utan att dock åstadkomma sådana palats som P. Pitti i Florens eller P. Barberini i Rom, hvilka äro stora och praktfulla nog att nu tjena som kungliga slott. Patricierns boningshus i de tyska riksstäderna hade, sedan gotiken blifvit en öfvervunnen ståndpunkt, samma konstnärliga karakter, samma inredning, hvadan vi nu icke behöfva åter inlåta oss på några enskildheter. Men det var i allo mindre och småaktigare, torftigare och tommare på konst af någon verklig betydighet, stundom dock kanske just genom sin litenhet erbjudande mera hemtrefnad och bekvämlighet. Träpanelning och annan väggbeklädnad, skåp och bänkar, säng och förhängen, allt var, såväl söder som norr om Alperna, väsentligen enahanda, hvilka olikheter konststilen än medförde, endast två saker voro olika, nemligen sättet att anordna eldstaden och att pryda fönstren.

Hvad den senare frågan angår, så voro glasmålningar väl mycket sällsynta i södern. i bostaden norr om Alperna hade de deremot ännu under sextonde århundradet en ganska stor betydelse. De funnos ej blott uti förnämna hus, utan de förekommo äfven uti borgarens bostad och kastade en stråle af behag och poesi äfven öfver det enkla hemmet, som för öfrigt saknade alla prydnader, under det att de göto ett förklaradt skimmer öfver den dyrbarare inredningen och gäfvo en viss stämning åt prakten och glansen. Visserligen användes de icke lika mycket öfverallt, och de länder och trakter, hvarest denna gren af konstflit hade

sitt tillhåll, Schweitz, åtskilliga sydtyska städer, trakten kring nedre delen af Rhen, Holland och Belgien, gynnades företrädesvis, men handeln förde de små brokiga fönstren från dessa ställen ut öfver allt. I stilistiskt hänseende utgjorde dessa glasmålningar en bestämd motsats till dem man hade haft under medeltiden, hvilkas princip hade varit en mosaikartad sammansättning af enfärgade glas och hvilkas mål hade varit att fylla stora ljusöppningar. Dessa målade fönsterrutor åsyftade det fina och sirliga samt framstälde inom minsta möjliga utrymme bibliska och historiska scener, landskap, genreartade föremål, men företrädesvis invånarnes vapen och porträtt, och hade ofta tillkommit för att vara en erinran om en eller annan fest. Detta vackra bruk, som på ett så anspråklöst sätt väl ännu skulle kunna vara användbart, aftog beklagligtvis redan under sextonde århundradet, och försvann helt och hållet under det sjuttonde, då man icke kunde få fönsteröppningarna nog stora eller fönsterrutorna nog klara och genomskinliga.

Den andra olikheten, den i afseende å eldstaden, genomfördes visserligen ej helt och hållet och har ännu i dag ej gjort det, då den vestra hälften af länderna norr om Alperna bibehöll det gamla bruket med spis, men Tyskland och de nordiska länderna antogo och utvecklade kakelugnen. Kakelugnen var icke obekant under medeltiden, under hvars första tid man till och med finner spår af den, men dess allmänna antagande och konstnärliga utbildning förskrifver sig först från femtonde och sextonde århundradena, ett förhållande som står i sammanhang med de framsteg krukmakararbetet då gjorde, isynnerhet i afseende å glasur och färg.

I och med antagandet af kakelugnen undergick rummets hela utseende en icke obetydlig förändring. Ehuru kakelugnen, lik en trogen, stilla, sparsam och redbar tjenare vida bättre uppfyller sin pligt och skyldighet i hemmet, när han icke någon gång genom en mycket ovälkommen rök låter märka sitt dåliga lynne, och ehuru han således intager en högre ståndpunkt i eldstadens historia, så kan det dock icke förnekas att spisen har något förnämt och poetiskt, under det att kakelugnen är af en mera hederlig,

borgerlig och torr karakter. Ingen kan undandraga sig det behagliga uti det lifliga, rörliga skenet, den fladdrande, allting magiskt belysande lågan; allt lefvande uti rummet samlar sig deromkring och sluter sig tillsammans i en krets kring denna brännpunkt; allas ögon äro rigtade mot hvarandra, och samtalet går som af sig sjelft. Helt annorlunda är förhållandet med kakelugnen. Visserligen sprider den en jemn, behaglig värme uti rummet, men den utöfvar i och för sig föga eller ingen tilldragande kraft, och när man samlar sig omkring den, vända alla vanligen ryggarne till och ansigtene utåt, hvilken omständighet just är egnad att förhindra trefnaden och samtalets gång. Numera söker man visserligen att genom särskilda anstalter förena kakelugnens företräden med spisens behag, men det blir dock alltid endast en svag ersättning för den öppna brasan.

Äfven ur arkitektoniskt konstnärlig synpunkt har spisen företrädet, isynnerhet sedan den upphört att vara så ofantligt stor som under medeltiden, sedan den dragit in kappan och minskat öppningen, samt sålunda blifvit en väggprydnad från att nästan hafva varit en själfständig byggnad. Uppförd efter rigtiga proportioner och med en rik indelning, af hvit eller brokig marmor med fina reliefornament, med en gafvelprydnad upptill, med en målning, snidverk, en spegel och hvarjehanda täcka föremål på gesisen, är spisen i stånd att uppnå en högre konstnärlig ståndpunkt än kakelugnen, som både obeqvämt och oskönt afskär en del af utrymmet i rummet och genom sitt material endast kan uppnå en viss grad af fulländning, isynnerhet i afseende å plastisk finhet.

Emellertid har konsten under det sextonde och till och med redan under det femtonde århundradet ärligt bemödat sig att göra af kakelugnen allt som med dess material och form var möjligt. De gamla sagorna — och det finnes dessutom ännu i behåll ganska många sålunda inredda rum från sextonde århundradet — visa oss ugnen icke skjutande fram ur ett hörn utan från en vägg och gående långt ut i rummet, så att mellan ugnen

och den angränsande sidoväggen uppstod ett fritt utrymme, just tillräckligt stort för en eller två sittplatser. Det var hedersplatsen, familjefadrens plats, föräldrarnes, isynnerhet när de slagit sig i ro och öfverlåtit hus och gård åt sönerne. Så brukas ännu i dag uti den nordtyske bondens stuga. Rundt omkring ugnen, d. v. s. på de tre fria sidorna, gick en bänk, så att ugnen verkligen på visst sätt utgjorde en medelpunkt, men utan att ega det trefliga och lifvande behag som spisen. Ugnen bestod af en undre fyrkantig del, som hvilade på fyra fötter eller på en stadig mur, samt af en öfre af mindre omfång, hvilken reste sig merendels rund eller sexkantig som ett torn öfver den undre.

Ugnen bestod till en början nästan uteslutande af gröna glaserade kakel med runda fördjupningar i midten eller med staf- och rosverk, för att gifva mera lif åt det hela. Snart fick en friare plastik hand med dessa föremål: kaklen, än större, än mindre till formen, pryddes med figurer, karyatider ställdes i hörnen för att sålunda göra profilen mera lefvande och konstrik. Sedan man hade lärt sig att framställa emalj och glasur i olika färger, fick ugnen mot slutet af femtonde eller början af sextonde århundradet äfven ett måleriskt utseende, i det att figurliga scener, vapen, landskap, äfvensom tänkespråk af allehanda slag framställdes i olika färger. Till kakelugnen anslöt sig sålunda ända in i sjuttonde århundradet en ganska mångsidig konstflit, om ock utförandet sällan kom öfver en viss grad af fulländning. Hela verkan af den dekorativa anordningen var emellertid god och kraftig samt stämde fullkomligt öfverens med de träpanelade väggarne och öfver hufvud taget med den allvarliga, trefliga och varma karakter, som utmärkte den rikare borgerliga bostaden.

Men det var just denna allvarliga och färgrika karakter som man under barockens och rocococons tidevarf icke kunde använda, och som man arbetade emot alla kraftiga färger, så tålde man ej heller annat än den hvita glasuren på kakelugnen, eller också lät man den vara alldeles oglaserad, för att kunna bestryka den med hvilken färg som helst, d. v. s. med de bruna eller grå färgtoner, som voro de enda hvilka passade in i färgstämningen.

Emellertid hafva vi härmed öfverskridit gränserna för denna afdelning och kommit in på tiden för den fransyska smakens herravälde, som hör till det följande tidehvarvet.

34. Bref till Hemmet från en i Brasilien bosatt ung svenska.

(Forts. från föregående häfte.)

Fazienda de S:t Barbara 8 Augusti 1869.

Otsägligt älskade vän!

Sedan jag nu på söndagsförmiddagen läst min predikan och uppsändt varma böner för dig och alla mina kära, vill jag i lugn språka en stund med dig. Visserligen har det bref jag nyligen skrifvit ännu icke afgått från Rio, men sedan jag afskickat det-samma tycker jag mig hafva ännu mycket mera att säga dig, älskade mamma.

Det är nu mer än två månader sedan jag lemnade det kära hemmet, och jag har under den tiden ej erhållit en enda rad derifrån. Förgäfves spørjer jag mig: "hur är det väl der hemma?" — ingen kan svara härpå. Ack! om jag nu finge ett bref innan jag afsänder detta, hvad det skulle göra mig lycklig! Jag tycker mig hafva upplefvat ett helt sekel sedan jag lemnade eder; det kommer sig väl deraf, att jag sett så mycket nytt och ovanligt. Veckorna gå mycket fort, ett talande bevis att jag trifs och befinner mig väl. Ja, du kan ej föreställa dig hur jag känner mig nöjd och lugn; det enda som oroar mig är ovissheten om huru ni hafva det, men med Guds hjälp vill jag tillkämpa mig lugn äfven i detta hänseende. Ack, älskade mamma! hur många gånger har jag ej redan genomläst de sista rader jag från dig emottog i Göteborg! Aldrig läser jag det brefvet utan att hjertligen gråta, ty jag ser deraf huru otsägligt kär jag är i dig. O, att jag alltid måtte kunna visa mig värd din kärlek! Var du emellertid lugn för mig; de uppoffringar jag gör, äro ju för vårt gemensamma bästa, för framtiden.

Jag kan ej underlåta att uppdraga jämförelser emellan förr och nu; först och främst har jag, som blott varit här en månad, redan på den tiden förvärfvat 200 Rdr svenskt. Vidare har jag ej minsta tillfälle till utgifter, såvida jag ej särskildt vill köpa mig någonting. Alltså finner du att jag i pekuniärt afseende riktigt kommit, som man säger, på grön qvist.

Jag behöfver dessutom ej anstränga min hjerna vid undervisningen, ty kunskaper har jag tillräckligt för dessa elever. Jag arbetar med dem omkring 6 timmar om dagen, derefter promenera vi under en timmas tid. Uppkommen på mitt rum har jag det lugnt och trefligt, samt tid att egna mig åt studerandet af de lefvande språken. Kl. 9 om morgnarna sitter jag vid pianot. Af allt detta kan du förstå, att tiden skall gå ganska fort. Härtill bidrager äfven, att alla behandla mig kärleksfullt, de riktigt kifvas, både stora och små, hvem som skall få gifva mig den vackraste blomman eller det präktigaste fikonet etc., hvilket allt bevisar, att de äro nöjda med mig. Donna Barbara har genom sin dotter låtit säga mig, att jag eger rättighet att tillsäga om allt hvad jag önskar, så vilja de försöka uppfylla det. Måhända blir jag litet ensidig och dum genom att endast umgås med personer, hvilka, för det första, äro temligen inskränkta, och med hvilka jag, för det andra, ej ännu kan samtala; dock håller jag nu på med att studera portugisiska språket.

Gubben Chyco de Campo raljerar gerna; han föreslog häromdagen att hela min familj skulle komma hit. De äro här särdeles förtjusta i edra porträtter, isynnerhet lilla Mias, och har Chyco utsett henne till hustru åt sin son, som är vid samma ålder, en liten ostyring, som alltid promenerar barfota och gerna utan byxor äfven. Mörk är han som ett söderns barn, en fullkomlig kontrast till lilla Mia. Den unge herrn heter Florian och skall låtsas tala franska med "donna Inez", men det inskränker sig alltid till "merci bien" och "oui" hur jag än tilltalar honom. Fadren är naturligtvis stolt öfver sonens framsteg. Han skall låtsas hafva plats vid lektionsbordet, men han tycker mer om att springa ute på gården och äta bananas och apelsiner. Trögt nog går det äfven med den yttre hyfsningen. Barnen äro snälla och lydiga, men ej lättlärd. Jag har haft stor svårighet att förmå den äldsta flickan afstå ifrån att, på våra långa promenader, gå barfota i ett par nedtrampade tofflor, men till min stora glädje ser jag nu kängor på hennes fötter; i början svarade hon mig endast, att i Brasilien går man allmänt klädd i tofflor.

Tvättklädningar skulle man behöfva dussintals, ty på landet begagnas endast sådana, enär vägarne äro uppfyllda af ett rödaktigt dam, som efter en timmas promenad gör hela toiletten brandgul; således kan du förstå, att jag ej har för mycket kläder med mig, isynnerhet som de komma att nötas mycket genom det oupphörliga tvättandet, hvilket verkställes medelst bultning med störrar; dock skall jag så småningom underrätta dem om, att mitt linne ej tycker om att bultas.

Hvad jag här saknar är, att man aldrig kan slå sig ned i ro för att njuta, då man kommer till något ställe, som man finner hänryckande vackert. Orsaken är att man aldrig här ser en jemn och vacker gräsmatta som i Sverge; nej, vextligheten är här så stark att den minsta fläck är öfverhöjd med tusentals olika vexter, och det är omöjligt att företaga en skogspromenad utan att vara sönderrifven och förstörd vid hemkomsten. Det finnes på somliga trakter äfven en annan olägenhet, nemligen en mängd små djur (karapotter) som komma på en i tusental; de hafva formen af små spindlar och suga sig fast vid kroppen, hvarefter de svälla till en oerhörd storlek. De borttagas lätt medelst cigarrök. Här finnes äfven en annan sort insekter, som äro mera att frukta, fastän de äro mindre än den minsta loppa, de kallas *Risch* och krypa in under naglarne på händer och fötter, der de lägga ägg i tusental, hvilket kan hafva de svåraste följder, om man ej är mycket försigtig och väl synar sina naglar hvarje afton. Jag har redan flera gånger haft påhelsning af dem. Föröfrigt finnes här ingenting dylikt att frukta.

Under de varmaste timmarne af dagen hör man ett oafbrutet surrande af insekter; äfven får man här se de mest förtjusande foglar, såsom colibri m. fl.

Jag mins ej om jag i mitt förra bref omtalade hur utmärkt vacker kaffeplanteringen här är. När man går ut från denna enkla boning och viker af åt venster, kommer man in i en allé af palmer och rosenbuskar, på hvars högra sida man har en skog af orangefikon och bananasträd; till venster ligger kaffeplantagen med sina många vackra gångar, och herrligt bör det blifva, att få se alla dessa buskar beklädda med sina hvita, välluktande blommor. En berceau af bambu finnes här äfven; den har varit uppfylld af skräp men skall nu rustas i ordning åt donna Inez (som de kalla mig). Från mitt fönster har jag en fri och glad utsigt öfver en liten damm, samt öfver höjder, som icke äro skogbeväxta, utan röjda till betesmarker åt kreaturen. Hvarje morgon

ser jag hur solen går upp; marken betäckes då af en tjock dimma, som gör morgonpromenader till en omöjlighet. Den egentliga gården begagnas här till torkningsfält för kaffet, som utbreddes på marken och der rensas. Rundtomkring gården ligga slafboningarne och kaffefabriken. Slafvarne äro omkring 100 till antalet och gå klädda i hvita kläder, som de få rena hvarje söndag. Ibland dessa slafvar är en mängd gossar af 12—15 år, som äro köpta sedan jag kom hit. Chyco säljer aldrig någon slaf, de behandlas väl; dock finnes det ibland dem åtskilliga som rymt och blifvit återfunna, de äro beslagna med jern om hals och fötter, så att de ej vidare skola försöka att fly. När de gå förbi någon af oss hvita, sträcka de händerna emot oss och mumla en bön, som visst skall betyda "Herren vare med dig", hvarpå vi alltid svara på portugisiska "*pare sempre*" eller "*amen*".

Hvarje slaf, om det också är en liten pojke, betales med ända till 5 à 6,000 Rdr. Slafvinnorna äro 25 till antalet, och tillhöra en del af dem döttrarne i huset, ty barn få af sina faddrar vanligen en slafvinna i faddegråfva. Två af slafvinnorna kalla sig mina, ty de passa upp mig; en tredje ligger om nätterna på golfvet utanför min dörr. Jag sade en gång åt Moza, den äldsta af flickorna (Moza betyder ung flicka) att jag var likasom litet rädd för att bo ensam, och genast fick jag denna hedersvakt. Du kan ej föreställa dig hur dessa negrinnor beundra allt hvad jag eger, t. ex. alla klädningar de sågo vid uppackningen; ja, de föllo riktigt i förundran. Den lilla sjömansbild jag fick af pappa och som jag har stående på mitt toilettebord, väcker isynnerhet deras förtjusning, aldrig komma de hit upp utan att stanna och betrakta honom innan de gå sin väg.

Utanför mitt fönster har jag en flaggstång med en helt liten hvit flagga, på hvilken evangelisten Johannes är afmålad. På hvarje plantage hafva de en sådan flaggstång, fastän med olika bilder. Jag tänkte rita af byggningen här, men den skall repareras och ny förstuguqvist byggas, så det är bäst att vänta så länge. Huset är hvitrappadt utvändigt, bakom detsamma ligger en mycket hög och tät skog. — — — — —

Den 10 Augusti.

Min skrifning afbröts i Söndags af en promenad i vagn, då jag tjenstgjorde såsom körsven, men för säkerhetens skull placerades en neger framför hästen, och en bakefter vagnen; du kan således tänka dig hur fort det skall gå. Som vägarne dessutom

äro mycket dåliga, är det intet nöje att åka. Nu är jag nyss hemkommen från en promenad till fots. Vi hafva varit nere i bananas-skogen och skördat flera präktiga grenar, som vi i triumf burit hem, äfvenså en utmärkt god sort ananas, "abaakashir". Ack, om jag kunde skicka dig litet af allt detta goda! Kaffe har jag fått löfte om af Chyco, bara jag kunde få tillfälle att hemskicka det.

I går medan jag var nere och åt middag; slutade Geranda, (min negresse) mig ovetande en klädning, som jag hade i arbete åt mig. Du kan tänka dig min förvåning, att äfven här få se en symaskin. Donna Barbara och den äldsta dottren sy på den.

Häromdagen hade jag bref från en af reskamraterna; han säger sig trivas rätt bra på den plantage der han är, men det han minst kan förlika sig med, är fruns fordran att han skall lära gossarne måla, hvaruti hon säger dem vara skickliga, men vill att de skola ytterligare fullkomnas; och som E. aldrig tagit i någon pensel, faller detta sig temligen svårt.

Nu, min älskling, har du fått litet noggrannare beskrifning på litet af hvarje, hvarför jag slutar för i afton, och afbidar med otålighet morgondagen, då posten anländer. O, måtte då bref komma från dig!

Den 12.

I går medförde posten bref, men ej det jag mest längtade efter — nemligen från dig; men jag erhöll underrättelse att H. R. afsändt ett bref till mig, hvilket han redan förra månaden uttagit på posten och ansåg vara från dig. Jag har icke bekommit det och en sorglig aning säger mig, att det var från dig. Bud afsändes genast till alla postkontor i närheten, men de kommo tillbaka utan bref; nu har jag ej håg att tala om någonting roligt, ty tårarne sitta mig i halsen. De måste dock sväljas och jag får försöka se glad ut.

Du vet att jag vid afresan fick ett paket, som jag ej skulle få öppna förrän jag hunnit hit. Det var en svensk vild pensé-planta; jag har vattnat och skött den så, att nu nya blad börja skjuta upp, och så fort den blommar skall jag skicka gifvarinnan en blomma och tacka henne för denna i sanning vänliga tanke.

Hur mår Walter? Hur jag tänker på honom och undrar om han någonsin skall blifva bättre. O, att jag skall vara så långt skiljd från eder alla! Nej, bort med allt pjunk, en inre röst hviskar till mig att allt skall gå bra. — — — — —

Den 15.

Huru länge vi skickat bud åt alla håll och kanter, fick jag slutligen ditt bref, men hur gammalt! Ja, om du kunnat se hur jag kysste utanskriften — och mina tårar under läsandet. Ack! om jag kunde gifva mitt hjertblod för att borttaga dina bekymmer, hur gerna ville jag ej offra det. — — — — —

I dag har här varit rengöring; när detta sker, göres det alltid på söndagen, och då är här ett fasligt hvimmel af slafvar och slafvinnor. Häromdagen fick en stackars negresse stryk af slafuppsyningsmannen, för det hon några dagar å rad ej haft maten färdig på klockslaget. Du kan ej tänka hur jag led af hennes jemmerrop! Jag darrade som ett asplöf och mätte illa flera dagar.

Jag måste nu sluta mitt bref och inlägger tusende kyssar deri till eder alla, mina kära.

Din Inez.

Fazienda de S:t Barbara den 1 Oktober 1869.

Min outsägligt älskade vän!

Jag har just ingenting särdeles att skriva om, men känner blott behovet att en liten stund, efter slutadt arbete, samspråka med dig. När jag kommer att afskicka detta, har jag ännu ej klart för mig; jag vill naturligtvis först afvakta svar på alla mina bref. Ja, min lilla älskade Mutter! du är för mycket rädd om mina postpenningar, det skall du ej vara; du kan ej föreställa dig huru jag vändas här i ödemarken, öfver att ej få bref från hemmet. Det är i dag jemnt 4 månader sedan jag for hemifrån. Denna dag i hvarje månad genomlefver jag i tankarna den 1:a Juni och den svåra skiljsmessa från eder. — — — — —

Här har luften en längre tid varit uppfylld af en nästan ogenomtränglig rök, hvartill man ej visste orsaken förrän vi en afton sågo oss på trenne sidor omgifna af skogseld. Tänk dig Brasilianska urskogar i brand! Huru förskräckligt, men på samma gång, huru storartadt! Ingenting kunde företagas till eldens hämmande, men sedan vi under 8 dagar sett densamma, har nu i tvenne dagar fallit ett välgörande regn, som släckt den. Senor Chyco anser sig på denna brand förlora 16 å 18,000 Rdr.

Ännu har jag ej varit inne i staden, och gubben här tyckes ej hafva någon aning om hur jag längtar att få fara in på ett par dagar. Det tål vid att man har mycket att göra, för att ej leda här, ty förströelserna äro nästan inga.

Hvar thorsdagseftermiddag är jag fri från lektioner; då roar jag mig vid pianot, samt med något litet handarbete, hvilket annars aldrig kommer i fråga.

Lilla Candida, den minsta flickan, är så förtjust i ditt porträtt i min inedaljong, att hvarje gång hon sitter i mitt knä, måste jag öppna den för att hon skall få kyssa dig. Barnen äro utmärkt älskliga. Om denna lilla Candida är i den häftigaste gråt, och jag sjunger "Gubben Noach", så tvärtystnar hon och börjar skratta.

Du kan ej tro hvilket sällskap jag har i min lilla Moscita, en liten hund som jag fått af Donna Barbara. Om nätterna ligger hon vid mina fötter och om morgnarna delar hon mitt kaffe; hon är den enda som förstår mig när jag talar svenska. Det var den bästa present jag kunde få.

Den 10.

Nu skall du veta att vi hafva en svag förhoppning om, att snart få komma in till staden, men jag undrar ej på att gubben "drar sig" derför, ty under det han är borta, kan hans plantage brinna upp, likasom det händt flera andra plantageegare. Du kan ej föreställa dig huru vacker kaffeplanteringen nu är. Träden stå så lastade med blommor, att hela plantagen ser ut som ett snöfält; ja man skulle kunna taga den för ett sådant, om ej den herrligaste vällukt strömmade derifrån. Man påstår här, att man aldrig sett *kaffzaderna* så fulla med blom som nu, och jag säger på skämt, att det är jag som kommit med lyckan.

Vi hafva i dag på morgonen företagit en lång promenad, men det är en olycka, att såväl hästar som åsnor äro mycket envisa; kommer man till minsta uppførsbacke, stryka de baklänges och man är tvungen att så skyndsamt som möjligt hoppa ur vagnen.

I natt har här varit en rysligt stark åska. Här åskar emellanåt förfärligt men faller sällan regn.

Myrorerna hafva nu ätit upp min penséplanta, men jag vattnar den ändå — den är ju från fädernejorden.

Hettan börjar nu blifva svår, man kan ej sticka ut hufvudet förrän efter kl. 6 på eftermiddagen. — — — — —

Man har här mycket egna begrepp om modesti. Barnen, d. v. s. flickorna, blifva i högsta grad generade om de på mitt eget rum se mig barhalsad, och att dernere inför deras fader visa mig i min netteldukskrage på ett uringadt lif vore ett majestätsbrott; men att spritt nakna negerbarn springa om hvarandra framför oss alla, det bekommer dem ej det ringaste. En sak som i början kom mig att rodna och ofta förorsakade mig qväljningar var, att hela sällskapet, vid måltiderna, i olika tonarter uppstämde långa, långa vapörer; men sedan jag upplyst barnen om det opassande häruti, har det hos allesamman aftagit.

Jag håller nu på att läsa "Samhällets Olycksbarn" på svenska, men svensk lektyr får jag betrakta såsom konfekt och således hushålla med den.

Muskiter finnas ej synnerligen mycket af här på landet, men deremot finnes här en sorts utmärkt vackra eldflugor, hvilka om aftnarna lysa som de klaraste stjernor, och när de då sväfva om hvarandra, är det likasom en mängd stjernfall. Vi hafva fångat några sådana och det säges att det är ögonen på dem, som lysa. — — —

Din Agnes.

(Forts.)

35. Slöjdnyheter.

Det i föregående häfte meddelade upprop att deltaga i ett blifvande arbetslotteri, för att bilda grundplåten till en förening till handarbetets utveckling i nationel och konstnärlig riktning, har så till vida haft framgång, att en liten kärna till en blifvande förening bildat sig, under namn af "*Handarbetets vänner*", och redan trädt i verksamhet genom att anordna en förberedande utställning af handarbeten. Bristande tillgångar och svårigheten att finna en passande lokal fördröjde företaget. Men då slutligen Fröken Karin Åhlin godhetsfullt erbjöd sin skollokal n:r 4 Röd-bodtorget, sedan skolan afslutats den 11 Juni, beslöt man att bringa saken till verkställighet. Utställningen fördelades i olika grupper, hvaribland *spetsar* intogo främsta rummet.

Spetsutställningens ordnande efter olika åldrar och stilar öfvertogs af fru Ellen Ankarsvärd med åtskilliga biträden; den "arbetande afdelningen" ordnades af ett par andra damer, ännu

andra åtog sig annons- och finansafdelningarne; uppställningen och den konstnärliga anordningen af det hela skedde under ledning af fru Hanna Wings fina öga och outtröttliga energi. Slutligen erbjöd sig fröken Jenny Rossander, med biträde af frökarna Hoffman att besörja förevisningen — och så var allt, liksom genom ett trollslag, färdigt den 13 Juni, då den svenska flaggan, hissad i hörnet af Fredsgatan och Röda Bodarne, tillkännagaf att utställningen var öppnad.

Tidningarne, som med synnerligt intresse följt företaget, hafva lemnat utförliga redogörelser för så väl utställningen i dess helhet, som för utmärktare arbeten inom de olika hufvudgrupperna. Särskildt hafva vi att hembära vår tacksamhet till *Aftonbladet*, *Stockholms Dagblad* samt *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidningar*, för det sätt hvarpå de redogjort för och understött företaget.

Då emellertid ämnet står oss så nära och ännu erbjuder flera nya synpunkter och intressanta föremål till betraktelse, skola vi här lemna en närmare redogörelse därför.

Spetsutställningen, såsom den första i sitt slag i Sverige, samt *arbetsafdelningen*, såsom innebärande första försöket att återupptaga och för nutida ändamål använda fornsvenska mönstermotiv och arbetssätt gåfvo i vår tanke utställningen dess egentliga betydelse. Läger man dertill den fina anordningen af det hela, som lemnade tillfälle att pröfva och jemföra olika stilar och arbetsarter, så inses det lätt att utställningen var — i all sin anspråkslöshet, och oaktadt sin egenskap af blott *förbere- dande* — lärorik.

Spetsamlingen var synnerligt rikhaltig och mera fullständig, än man vågat hoppas, då så många ärfda förråd af gammaldags dyrbara spetsar, kända bland annat under namn af "riksrådspetsar", emedan de tillhört de gamla riksrådsdrägterna, voro otillgängliga, i följd af egarinnornas afresa från staden. Men *spetsen* är verkligen en dyrbarhet, hvars värde hos oss ännu är mycket litet känt; och så har det inträffat att man på vår uppmaning letat fram gamla "grunkor" från mors och mormors tid och burit fram dem med en tveksam undran "om de möjligen kunde duga", då de dock stundom befunnits vara de präktigaste "points" eller andra sällsynta klosterarbeten. Å andra sidan ha verkliga spetskännare och egare af ovanliga och dyrbara spetsarbeten beredvilligt erbjudit oss sina skatter. Så t. ex. lemnade fru Printzsköld, grefvinnan Lagerberg m. fl. de präktigaste venetianska

"points", sådana som sägas vara bildade, än efter korallens fina grenverk, än efter mönster, lemnade af renaissancens yppersta konstnärer; grefvinnorna Sparre, Lewenhaupt, Leijonhufvud m. fl., erbjödo de finaste franska spetsar "*points de Alençon*", fru Sörensen, friherrinnan Gripenstedt, m. fl. praktfulla och dyrbara Brüssel- och Carlsbaderspetsar och "application", fröken Ahrberg och Benedix, fru Ahlberg m. fl. dylika spetsarbeten utförda af dem sjelfva och med de utländska fullt jemförliga; fru Susy Kleen, fröken Fløetwood och andra insände den läckraste *Honiton lace* och *Irish lace* i original och efterbildning. Till ledning vid betraktande af de olika arterna af äldre och nyare spetskonst fanns mrs Pallissers berömda arbete, "The history of lace", med fina illustrationer, att tillgå på utställningen. Men det skulle föra oss för långt att genomgå hela serien af olika spetsarter och vi nämna därför ännu blott två: *Wadstenaknypplingen* och de s. k. *bondspetsarne* från olika länder. *Wadstenaspetsen* representerades af så väl äldre som yngre mönster. Bland de förra utmärkte sig isynnerhet *en näsduk* tillhörig H. M. Drottningen och inköpt vid Konungens besök i Upsala slöjdtställning, af *jungfru Tern*, som då arbetade densamma, samt en särdeles vacker *kråge* och åtskilliga *spetsprof* efter mönster från bronsåldern (se n:r 2 i 1:sta häftet, n:r 3 i 2:dra häftet 15:e årgången samt drakslingan i 2:dra häftet 16:e årgången af denna tidskrift) allt utfördt af Jungfru Tern. En lefvande representant hade Wadstenakonsten i den skickliga knypplerskan, *fru Isakson*, som hade under arbete, jemte åtskilliga yllspetsar, äfven en fin bred trådspets af gammalt förträffligt mönster.

Bondspetsarne företedde åtskilliga kraftiga och karakteristiska mönster, så t. ex. från Venedig, Böhmen, Ryssland; men inga af dessa kunde mäta sig, hvarken till mönster eller utförande med *de svenska dalspetsarne*. Äfven denna gren af den svenska spetskonsten var åskådliggjord vid utställningen af en arbetande kulla från Mockfjärd, som vid sin lilla egendomliga knyppeldyna, stoppad med mossa, utförde på ett alldeles eget sätt, och *utan mönster*, de präktigaste gedigna linnespetsar.

Spetsutställningen, sålunda illustrerad af de båda arbetande knypplerskorna, utgjorde utställningens tyngdpunkt. Alla stannade en stund hos fru Isakson, beundrande hennes skicklighet och glädjande sig att hennes konst kommer folkskolans lärjungar till del, icke såsom ett blifvande lefnadsyrke, men såsom ett af dessa välbehöfliga men ofta föraktade *byrken i hemmet*, hvar-

igenom redan nybörjaren kan inbringa ej så litet. Mången be-tingade sig äfven lektioner af den skickliga knypplerskan, och nämna vi här, till ledning för andra, hennes adress och pris*).

Ingen underlät heller att stanna en stund och språka med den flitiga kullan. Frågade man henne om hon trodde man kunde lära hennes konst, "kozte" hon på den talande under den breda utstående spets-"hatten", som omslöt hennes panna och svarade uppriktigt: "*Vet jag det! Beror fulle på hvad hufvud ho' har-det!*" Då H. M. Enkedrottningen besökte utställningen, ställde H. M. några vänliga ord äfven till kullan. Då "kozte" Anna med stora ögon spörjande: "*ä' ho' riktigt Mora för vårt fosterland?*" H. M. svarade leende att hon väl snarare vore *farmor*, och Anna gömmer i lycksaligt hjerta minnet af hennes ord och åsyn. Illustrerad äfven af dylika små uppträden och förevisad på ett lika behagligt som sinnrikt sätt af fröken Rossander och hennes vänner fortfor spetsutställningen att tilldraga sig allmänt intresse.

En annan grupp var *snårarbetet*, det gamla framställt af hängkläden, bänkapös m. m., det nya af broderier till soffor, stolar, dörrförhängen, kuddar m. m. i lycklig efterbildning — det hela ordnad kring bilden af föryngringens gudinna Idun, omgifven af gröna växter. Till denna grupp hörde äfven *flossa-väfnaderna*, (det är svensk plysch) och båda dessa arbetsarter illustrerades på ett intressant sätt, snårsömmen af fröken *Alma Schröder*, hvars flitiga hand med stoppstyng på afvigsidan framtröllade de praktfullaste mönster på den rödbruna ripsen, ämnad till en "puff", väfnaden af en sörmlandsflicka *Mina Wulf*, hvilken efter mönster fästade mellan trådarne i varpen, de små färgade ullgarnsändarne, som mellan vissa trådars inslag af tvinnadt bomullsgarn, lika med varpen, bildade en mattväf i det vackraste fornsvenska mönster, men till varaktighet och beskaffenhet fullkomligt lika med de dyrbara turkiska mattorna.

Vi skola framdeles meddela så väl mönster, som närmare uppgifter om väfnadssätt, åtgång af garn m. m. till dylik mattväf, tilläggande blott här att soffmattor, fönsterdynor, eller stols-täcken af flossaväf icke till materialet blir dyrare än sådana i tapiseri, men kunna utföras på hälften kortare tid.

Vi återgå till utställningen för att i förbigående omnämna äfven den 3:dje gruppen, innehållande dels smakfulla moderna

*) Fru Isakson, Klara Norra Kyrkogata 26, undervisar i knyppling mot 50 öre i timmen.

fantasiarbeten, dels orientaliska broderier i original och efterbildning, äfvensom åtskilliga antika arbeten från 16 och 1700-talet.

"En intressant utställning" var det vitsord man i allmänhet hörde af de besökande, och detta vitsord utgör bästa beviset att ändamålet vunnits. Det är nämligen just *intresset* för handarbetet i allmänhet och särskildt för det af svenskt ursprung, som "Handarbetets vänner" velat väcka.

Den långt framskridna årstiden gjorde visserligen att utställningen ej kunde hållas öppen så länge som önskligt varit; men då tillgångarne ej medgåfvo att hyra lokal, och den nu så välvilligt upplåtna ej kunde fås förr än skolan blifvit avslutad, och då dessutom hela utställningen var en blott förberedande, ett slags förkänning för att pröfva allmänhetens intresse, så har man allt skäl att vara nöjd med resultatet.

Intresset för utställningen och dess syfte har dessutom framträdt, ej blott i ord. H. M. Enkedrottningen har behagat skänka 100 kronor till föreningen, en besökande har genom fröken Rosander gifvit 25 kronor, samt en onämnd genom Redaktionen af denna tidskrift 200 kronor, och få vi härmed bringa de ädla gifvarne en hjertlig tacksägelse från "Handarbetets vänner".

Skänkta arbeten och anbud af arbeten ha deremot hittills varit temligen fåtaliga och begagna vi här tillfället att förnya uppmaningen att på detta sätt bidra till det goda ändamålet, i det vi hänvisa till omslaget för närmare uppgifter.

Bland slöjdnyheter meddela vi äfven här nedan en insänd notis.

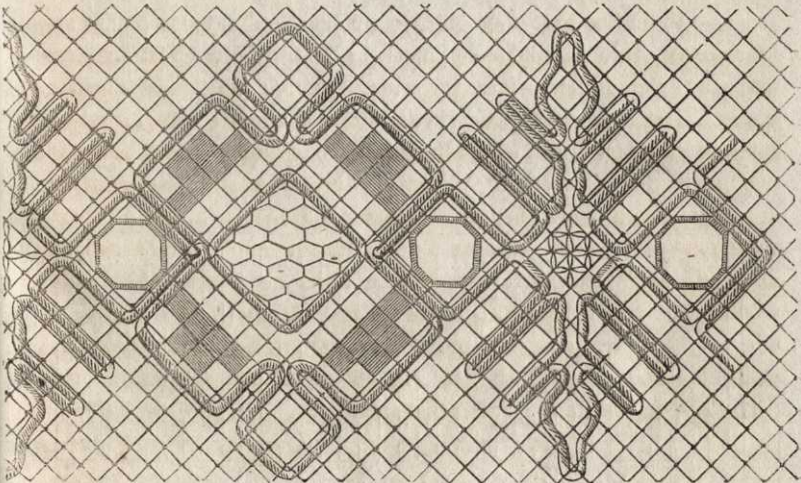
— Vi hafva haft den glädjen att se försök gjordt af yrkesidkare att införa inhemska motiv i sitt arbete. Det är kammarkaren Schuldheis, som på sina kammar använder nordiska motiv. Detta är så mycket hedervärdare som de icke lära finna mycken åtgång i följd af allmänhetens okunnighet och förvanda öga, och det således är af rent fosterländskt intresse, som han upptagit dessa våra begrafda skatter. Heder och ära åt hvarje trogen svensk, som arbetar i fosterländsk ande, som ger denna ande *sin* sjelfständiga form och som höjer sig öfver det andelösa afbildandet af utländska, underhaltiga föremål! Vi hoppas, att den tid skall komma, då upplysningen stigit så, att hvarje svensk skall förstå och tillgodogöra sig sitt eget, och således ej binda tillverkarens vaknande sjelfmedvetande.

36. Förklaring af mönstren.

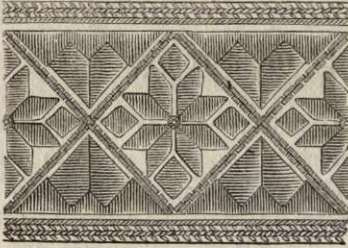
Vi meddela här under n:o 1, mönster till de linnespetsar, som knypplades af kullan från Mockfjerd vid den sid. 225 omnämnda utställningen. Figurerna, eller på kullans språk "rosorna", bildas nästan endast af tjockt mångtrådigt langarn, hvarför mönstret låter utföra sig ej blott, om ock vackrast, i knyppling, utan äfven medelst trädning på tyll eller knuten botten. Knytes denna senare af fin *dubbel* linnetråd och langarnet trädes *mellan* de dubbla i trådarna, ej som vanligt ut och in, närmar sig utseendet ännu mera knyppling. Till lakan, skyddsdukar m. m. bör bottenstråden ej vara mycket fin. Knyppadt med fin tråd men alltid lika tjockt langarn, och i *hörn*, samt anbringade på linnekragar och manschetter gör mönstret en förträfflig verkan.

N:r 2—8 hemtade dels af en brudgumskjorta från Skåne, dels af en dalkullas linne, lämpa sig ej blott för sådant linnebroderi utan äfven förstorade, till snårsöm, flossaväfnad m. m.

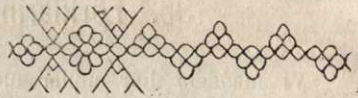
1.

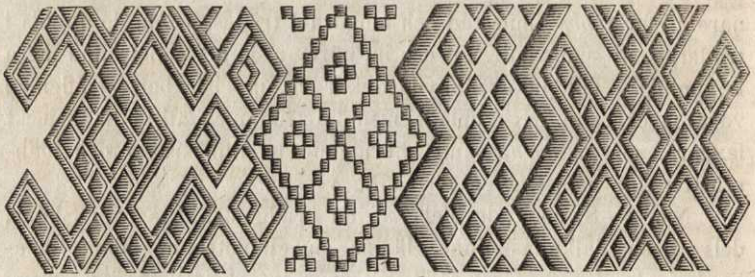
2.

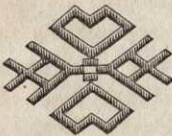
3.

4.

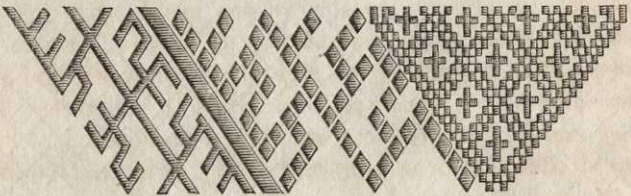
5.

6.

7.

8.

